Sabahattin Ali

Sırça Köşk

MASALLAR
HİKAYELER

SABAHATTİN ALİ | SIRÇA KÖŞK | Remzi Kitabev.

SIRÇA KÖŞK

AHMET SAİT MATBAASI
İSTANBUL
1947

Sabahattin Ali

SIRÇA KÖŞK

HİKÂYELER — MASALLAR

İSTANBUL
REMZİ KİTABEVİ
93 Ankara Caddesi 93

HİKÂYELER

PORTAKAL

Vapur Doğu Akdeniz limanlarından birine yaklaştığı zaman ortalık kararmağa başlamıştı. Güneşin biraz evvel battığı, denizle bulutların birbirine karıştığı yerde katmer katmer turuncu yığınlar, bunun karşısında, Torosların üzerinde ise, karlı tepeleri saran al al tüller vardı. Vapur kısa, kalın bir şeydi. Kıçı pek suya batmış, burnu pek havaya kalkmış gibi yürüyordu. Elli beş yaşındaki makine, kendisile aynı yaşta olan tekneyi, sıtmaya tutulmuş gibi zangır zangır titretiyordu.

Yarım asırdanberi fırçalanıp silinmekten yarı yarıya incelmiş ve aralarındaki zifti dökülmüş olan güverte tahtaları, sıcakta yan yatıp hızlı hızlı soluk alan sıska bir köpeğin kaburgaları gibi, kımıldayıp duruyordu.

Bir saatten beri dümen vardiyası tutan vinççi İsmail, bacakları bir arşın kadar birbirinden ayrı, çıplak ayakları deve tabanı gibi sım sıkı güverteye, elleri dümene, gözleri limana yapışmış, hiç kımıldamadan duruyordu. Görenler onun sanki nefesi kesilmiş bir halde çok mühim bir hâdiseyi, meselâ karşıda taş evlerinin camları parlıyan şehrin bir infilâkla uçuvermesini, yahut denizden büyük bir canavar çıkıp gemiyi birden yutuvermesini beklediğini sanırlardı.

Halbuki hiç de böyle büyük şeyler düşündüğü yoktu. O İstanbulda, Beşiktaşın arka mahallelerinden birinde bıraktığı mini mini bir şeyi, on beş gün evvel, bu son sefere çıkacakları gün doğan oğlunu düşünüyordu. Ona, geçen sene Şile taraflarından İstanbula motorla mangal kömürü getirirken boğulan babası Musa kaptanın adını koymuştu. Şimdi kendi kendine, ağzını kımıldatmadan mırıldanıyordu:

«Musa Denizer!... Musa Denizer!»

Çocuğunun hem adını, hem soy adını birlikte söyledikçe oğlan gözünde büyüyordu. Limanın önünde yam yassı yatan ve üzerinde harap bir kale bulunan Adacığa yaklaşmışlardı, burada dümeni sancak tarafına kırarken:

«Okutacağım keratanın oğlunu!» diye söylendi.

Kendisi okumamıştı ama, tütünden aldığı karısı «tahsilli» idi. Hem bir kaç sene mektebe gitmiş, hem de öteki işçi kızlarla beraber okuyup yazmağa merak sardırmıştı. İsmail her seferden dönüşte bir «Köroğlu» alır, eve gidip yıkandıktan sonra onu karısına uzatır, kendisi mindere kurularak, dinlerdi. Karısı Hayriye hiç kekelemeden, hafızlar gibi başını sallıyarak, önce resim altlarını, sonra destanları, sonra makaleleri, haberleri, tefrika romanları acaip, hattâ biraz yanık bir makamla okur, bu sırada İsmail de, dudaklarının kenarında müphem bir çizgi, anlasın, anlamasın, arada bir kahkaha atarak dinler, harp vaziyetine ait yerleri tekrarlatır, vapurda güverte yolcularından yahut izinden dönen neferlerden dinlediği mütalâaları, birbirine karıştırıp anlatır, «gidişat iyi değil gibi Hayriye!» der, susardı. Bu sükût, «Artık yemek yiyelim» mânasına idi ve karısı hemen yerinden fırlar, sofrayı hazırlamağa başlardı.

İsmail hiç kımıldamıyan gözlerini artık iyice yaklaştıkları limana dikmiş dururken, arkasından ayak sesleri duydu. Kalın, cırtlı bir ses:

«Ben göremedim yahu!» diyordu. Bu gemi süvarisi idi.

İkinci kaptanın ince, titrek sesi:

«Dürbünle iyi bakın! Bana var gibi geliyor!» dedi.

İkisi de kumanda köprüsünün ön tarafına geldiler, dürbünlerini gözlerine yerleştirerek limanı ve orada sıra sıra dizili duran kara mavnaları uzun uzadıya araştırdılar. Kısa boylu, kırmızı yüzlü, kır saçlı, küt burunlu biri olan süvari, tam kitapların tarif ettiği bir deniz kurdu idi. Sesi, ayazda kalmış gibi yırtık yırtık çıkıyor, gözlerinin uçlarından yanaklarına doğru yaşlar süzülüyordu. Gözlerinin altı da, içi su dolu kesecikler gibi şişmiş ve yanaklarına doğru sarkmıştı. İkinci kaptan ise inadına uzun, sarı, sıska bir şeydi. Kasketini kulaklarına kadar geçirmiş, Şu-

bat ayında buralarda hava pek soğuk olmadığı halde kaputunun yakasını kaldırmıştı.

Süvari:

«Göremiyorum be!» diye söylendi.

«Biraz daha yaklaşalım, görürsünüz!»

«Biz yaklaştıkça da hava kararıyor...»

Sonra, somurtkan yüzünü hiç değiştirmeden kesik kesik güldü, elile ikinci kaptanın böğrünü dürttü:

«Patlama yahu!... Limana varınca anlarız! Eğer bir şey varsa, acentadan evvel gelirler!..»

Konuşarak İsmailin önünden uzaklaştılar. Delikanlı arkalarından bir göz attı. «İnşaallah aradığınız çıkmaz!» diye söylendi. Bugün bu üçüncü vardiyası idi. Halbuki onun asıl işi vinççilik olduğu için, gemi bir limandan ayrılınca, öteki limana varıncaya kadar başaltı kamarasında yatıp uyumalıydı. Ama bu sefer tayfalardan üçünü birden sıtma tutmuş, kaptan da İskenderunda başka tayfa almağa lüzum görmemişti. İsmail bunun suçunu süvaride buluyor, «Birazdan demir atınca geç vincin başına, artık gece yarısına kadar mı, sabaha kadar mı, Vira!.. Mayna!.. Vira!.. Mayna!.. Çek Allahın emrini...» diye homurdanıyordu.

Ortalık adam akıllı kararmış, gemi de limana iyice yanaşmıştı. Rıhtımda tek tük ışıklar yanıyordu. İkinci kaptan tekrar kumanda köprüsünün ön tarafına gelerek demirin başında duran tayfalara emirler verdi. Demirin zinciri, istim seslerine karışan büyük bir gürültü ile, sıçraya sıçraya geminin burnuna doğru gidip, delikten geçerek sulara gömülüyordu.

Vapur makinelerini istop edip olduğu yerde, suların akışına kapılarak ağır ağır dönerken, bir sürü kayık, sanki bir anda peyda oluvermişler gibi, geminin etrafını sardı. Fakat aşağıya uzatılan iskeleye yanaşmıyorlar, biraz açıkta duruyorlardı. Yalnız içinde bir polisle bir sivilin ayakta durduğu Sahil sıhhiye idaresinin kayığı ile, acentayı getiren kayık, küçücük bayraklarile kendilerine bir yol açmışlar, vapura yanaşmışlardı. Hemen bunların arkasından başka bir sandal daha geldi, pek şişman ve kırmızı yüzlü biri acele, fakat alışkın hareketlerle iskelenin iplerine yapıştı, yuvarlanır gibi yukarı çıkmağa başladı. Kasketini gür

kaşlarının üstüne eğerek aşağıyı seyreden süvari kolile ikinciyi dürterek:

«Geldi!» dedi. «Sen burada kal... Buraya bırakılacak yirmi beş parça eşya var... Ben salona gidiyorum.»

Birinci mevki kamaraların kırmızı kadifeli küçücük salonu bir sürü insanla dolmuştu. Acenta önündeki dar masaya eğilmiş, yolculara bilet kesiyor, vapurun kâtibiyle konuşmentoları, ordinoları, bir takım başka listeleri elden geçiriyor, kamarota kahve söylüyordu. Vapura her hangi bir iş için gelenler aradıklarile baş başa vermiş konuşuyorlar; yüzleri yolculuktan kirlenmiş kamara müşterisi şık hanımlarla arsız çocukları etrafa meraklı gözlerle bakıyorlardı.

Salonun daracık kapısında yan dönüp şunu bunu iteliyerek güç halle içeri girebilen şişman, kırmızı yüzlü adam, süvariyi bir köşede yalnız başına oturmuş, pencereden dışarıyı süzer görünce biraz duraladı, demin onu kumanda köprüsünde görmüş, el sallamış, ama öteki görmemezlikten gelmişti. Kendisi daracık yerlerden, yatak denkleri, sandıklar, girip çıkarken bir aralıkta sıkışıp kalan yolcular arasından yol bulup gelinceye kadar, kaptanın salona inip köşeye yerleştiğini görünce:

«Tuzağı kurmuş bekliyor, domuz herif!» diye homurdandı; sonra iri dudağını yalayıp ıslattı, yüzüne tatlı bir ifade vererek o tarafa yürüdü:

«Nasılsın Süvari Bey?»

Süvari hiç beklemediği eski bir dostu ile karşılaşmış gibi:

«Ooo!.. Merhaba Osman Yiğit ... Ne var, ne yok? Geç otur bakalım!» dedi.

Osman Yiğit kalbi hızla çarparak yaklaştı, kor üstüne oturuyormuş gibi, döner iskemleye şöyle bir ilişti, yutkundu, derin bir nefes aldıktan sonra:

«Ocağına düştük kaptan» diye boşandı, «üç bin sandık portakalım var! Bir haftadır yolunu gözleriz!»

Kaptan altı şiş gözlerini yarı kapıyarak salondakileri süzdü, dudaklarının arasından «İskenderunda fazla mal çıktı, iki gün bekledik . . .. Ama gemi de yükünü aldı . . . » dedi.

Karşısındaki, cümlenin son kısmını duymamazlıktan geldi:

«Neyse, selâmetle geldiniz ya!»

«Öyle, inşaallah selâmetle de gideriz!»

«İnşaallah, inşaallah . . . Şu bizim üç bin sandığa da »

Kaptan bu sözleri hiç duymamış gibi:

«Hep de havaleli mallar yükledik... Bakalım İstanbulu nasıl bulacağız... Denizlerin kötü zamanı...» diye devam etti, sonra, daha ziyade kendi kendine mırıldanıyormuş gibi:

«Gemi de gemi değil ki . . . Hacı Davut vapuru Dört senedenberi havuzlanmadı... Allah çoluğumuza çocuğumuza acıyor her halde...»

Osman Yiğit, yüzü büsbütün kızararak:

«Şu bizim portakallar...» diyecek oldu. Kaptan birden doğrularak:

«İnşaallah gelecek sefere...» dedi.

«Aman Süvari Bey... Şaka etme Allahım seversen! Portakallar sandığa gireli on beş gün oluyor. On gündür de rıhtımda bekliyor, bu sabah mavnaya yüklettim, nerdeyse gemiye yanaşmıştır!»

Süvari Bey gözlerinin kenarından süzülen yaşları elinin tersile sildi, yüzünü uzun uzun kaşıdı, sonra:

«Osman Yiğit» dedi, «hatırın için bir kaç yüz sandık alırım, ama sintineye (1) koyarım; başka yerim yok!»

«Yapma be kaptan, sintinede portakal gider mi? Sabaha varmadan çürür!»

«Orasına ben karışmam!»

Süvari bunları söyliyerek kalktı, salondan çıktı, yukarıya, kamarasına gitti.

Osman Yiğit başını iki yana sallıyarak biraz bekledi, sonra o da acele adımlarla, dışarı fırladı, kumanda köprüsünün merdivenini ıkına sıkına tırmandı. Yukarı varınca ikinci kaptanı orada dolaşır buldu. Onu bir kenara çekerek meseleyi anlattı:

«Hadi kurbanın olayım, şu işi bir düzenine koy... Beni yakmasın...» diye sırtını sıvazladı.

İkinci kaptan:

---

(1) Sintine, ambar dibi.

«Vallahi, ne bileyim!.. Bakalım bir kere...» diye süvarinin kamarasına girdi.

Ondan sonra belki yarım saat süren bir pazarlık başladı, ikinci kaptan bir içeri, bir dışarı gidip gelerek bu hayırlı işi yoluna koymağa uğraştı, nihayet navlunu altı kuruş olan portakal sandıklarının yetmişer kuruştan gemiye alınması kararlaştı. Osman Yiğit aşağıya inip acenta ve vapur kâtibi ile muameleyi tamamladıktan sonra, sandık başına navlun farkı olan altmış dört kuruştan üç bin sandığın tutarı bin dokuz yüz yirmi lirayı ikinciye teslim etti.

Bu aralık mavna yanaşıp portakal sandıklarını gemiye vermeğe başlamıştı. Vinç sabaha kadar işledi. Tayfa İsmail Denizer, yorgunlukla, İstanbullu olan karısından öğrendiği güzel konuşmayı bir yana bırakıp halis Rize şivesile etrafına küfürler ediyordu. Kumanda köprüsündeki genç mülâzim kaptan, ne yapacağını bilemiyor, denize yuvarlanan iki sandık portakal için aşağıda kıyametler koparan Osman Yiğit'e şaşkın gözle bakıyordu. Sabahın kırağısı üzerlerine yağan güverte yolcuları, ıslak paltolarının yahut yorganlarının altında kımıldıyorlar, öksürüyorlardı. Bir nefer, kaputunu omuzuna atmış, yağlı tahtalar üzerine uzanmış yatan bu erkekli, kadınlı, çocuklu kalabalığın üstünden aşarak ayak yoluna varabilmek için uğraşıyor, ak sakallı, sıska bir herif, yorganını sırtına sarmış cigara içiyordu.

Ön tarafta bir gidip gelme oldu. Bir kampana çaldı, gemi demir alıyordu. Bir az sonra makineler homurdana homurdana işlemeğe, bütün tekneyi o garip sıtma nöbetile titretmeğe başladılar. Vapurun bir gün evvel pek havaya kalkmış gibi duran burnu, bu sefer iyiden iyiye sulara gömülerek, cenup batıya doğru yöneldi. Kısa kalın bacadan çıkan kara dumanlar, güneşin doğmak üzere olduğu tarafa doğru kıvrım kıvrım uzanıyordu.

✦

O gün öğleden sonra süvari ile ikinci kaptan, ellerinde dürbünleri ile, ikide birde ufukları seyretmeğe başladılar. Bu hal ertesi gün, daha ertesi gün de devam etti. Ara sıra çarkçı başı da geliyor, o da cenup batıya, cenuba bakıyordu. Hep birden bir

şey arıyor, bir şey bekliyor gibiydiler. İki üç kelimelik cümlelerle konuşuyorlardı:

«Bir şey var mı?»

«Görünmüyor!»

«Gün batısı karanlık, bir inbat çıkacak gibi!»

«Zannetmem... Bugünlerde lodos beklenir!»

«Olsun da, ne olursa olsun!»

«Ya adam akıllı kötü bir deniz yaparsa?»

«Eh, kısmette ne yazılı ise o olur!»

«Hadi hayırlısı!»

Üçüncü gün, ikindi vakti cenup tarafı karardı. Çarkçı başı yine üst güvertedeydi. Hemen kaptanın yanına koştu:

«Hele şükür, lodos geliyor... Allah vere de fazla sert olmasa!» dedi. Bunları söylerken gülümsüyor, yüzünün kalın derisi, kısa kesilmiş kır saçlarının dibine kadar kırışıyordu. Yarım saat kadar sonra, deniz oynamağa, ılık, fakat şiddetli bir rüzgâr direklerde ıslık çalmağa başladı. Geminin iskele tarafına vuran dalgalar yükselip güverte yolcularını ıslatıyordu. Ellerinde yastıkları, kilimleri, sepetleri, bavulları ile kuytu bir yer bulmağa uğraşan kalabalık, şuraya buraya koşuyordu. Bütün aralıklar ve ambarlar portakal sandıklarile dolduğu için yolcuların üstü örtülü bir yer bulabilmeleri pek zordu. Herkes, rüzgârdan, dalgalardan korunabilmek için aksi tarafa yığılıyor, bu yüzden gemi daha çok sancağa yatıyordu. Ortalık adam akıllı karanlıktı. Bir köşede kusan kadınlar, ağlıyan çocuklar vardı. Kamara yolcuları da, yemeklerini sofrada bırakmışlar, köşelerine çekilmişlerdi. Ara sıra koridorlarda iki tarafa tutuna tutuna sarhoş gibi yürüyen dağınık saçlı kadınlar görülüyordu.

Çarkçı başı ile ikinci kaptan birinci mevki salonuna gelmişler, yolculara telâşla tavsiyelerde bulunuyorlar, gûya kendi kendilerine söyleniyorlarmış gibi:

«Vaziyet fena... Ne halt edeceğiz bilmem... Gemi, gemi değil ki!.. Yük de fazla... Hep havaleli şeyler...» diyerek adeta panik havası yaratıyorlardı.

İkinci kaptan bir aralık:

«Çarkçı Bey... Avarya (1) yapmazsak, vaziyet tehlikeli galiba!» dedi. Çarkçı başı:

«Vallahi bilmem, kaptan... Ama bizim makine dairesinde bile ayakta durulmuyor.. Süvari Beyle avarya için konuşalım!»

Yolcuların yanında yapılan bu münakaşadan sonra ikisi beraber yukarıya, süvariye çıktılar. En havaleli mal olan portakalların denize atılmasına karar verildi. İkinci kaptanın nezareti altında iki yüz elli sandık bordadan aşağıya fırlatıldı, sonra gemi kâtibi avarya evrakını usulü dairesinde tanzim etti. Tüccar Osman Yiğit'in sigortadan üç bin sandık portakalın parasını alabilmesi için bu evrakın düzgün olması lâzımdı.

Ertesi gün öğleye doğru hava sertliğini kaybetti, akşam üstü büsbütün sakinledi. Bir kaç gün daha gürültüsüz, patırdısız bir yolculuktan sonra, gece saat sekiz sularında, vapur İstanbula vardı. Sirkeci rıhtımına yanaştı. Boşalan yolcuların telâşlı gidip gelmeleri arasında, tayfalar koşuşuyorlar, ambarları açıyorlardı. Bu aralık ufak tefek, çil yüzlü, incecik burunlu, yakası kürklü paltolu bir adam, dar merdivenden inmeğe çalışanları itip arkalarına baktırarak, vapura girdi, süvarinin kamarasına çıktı. İkinci kaptanla vapur kâtibi de oradalardı.

Çil yüzlü adam:

«Geçmiş olsun Süvari Bey!» diye söze başladı. «Acentadan öğrendim, Osman Yiğit'in portakalları avarya olmuş. Neyse sağlık olsun... Muamele tamam mı?»

Kâtip:

«Bizimki tamam!» diyerek bir deste kâğıt gösterdi. «Yarın acentaya gider, üst tarafını tamamlarız!»

Süvari, o kahn ve cızırtılı sesile:

«Halil Eğinli!» dedi, «Nasılsın? Senin malların ziyan olmasına canım sıkıldı doğrusu, ama ne yaparsın, başka tüccarın malını atamazdım. En sonra Osman Yiğit'in portakallarını almıştım, en üstte onlar duruyordu. Şimdi sen portakalsız kaldın. Gelecek partiyi beklersin artık!»

---

(1) Avarya. "deniz zararı" demektir. Burada "gemiden denize mal atmak" mânasına.

Halil Eğinli:

«Gemide başka portakal da var mı?» diye sordu.

«Bir kaç bin sandık da Dörtyol malı var. İskenderundan aldık...»

Öteki, kurnaz kurnaz gülerek:

«Canım başka, başka... Onu sormuyorum. Bizim için bir şey var mı diyorum!»

Kaptan, yine yüzü hiç değişmeden o kesik, kısa kahkahalarından birini attı:

«Kolay canım, senin vasıtan hazır mı?»

«Yanaştı bile!»

Kamaranın kapısını iyice kapattıktan sonra içeride esaslı bir pazarlık daha başladı. Denize atılmış göründüğü halde geminin deniz suyundan uzak yerlerinde rahat rahat bekliyen 2750 sandık portakal, Halil Eğinli'ye yeni baştan satıldı. İçinde seksen portakal bulunan sandıklardan her biri üç liradan hesap edildi. Aslında, ambalâj masrafı ile beraber tanesi doksan paraya mal olan portakalların sandığı, yüklendiği iskelede yüz seksen kuruş, meşru olan ve olmıyan navlunla beraber İstanbulda maliyeti iki yüz ellî kuruştu. Ama böyle ufak farklar üzerinde fazla durulmadı. İki bin yedi yüz elli sandığın tutarı olan sekiz bin iki yüz elli lira Halil Eğinli'den peşin peşin alındı. Bir aya yakın süren bu seferin bütün geliri Osman Yiğit'in navlun farkı olarak verdiği 1920 lira ile birlikte, on bin yüz yetmiş lira tutuyordu. Eh, lostromosuna, serdümenine kadar pay verilecek olduktan sonra, bu rakam pek göz kamaştıracak bir şey sayılmazdı.

Halil Eğinli gittikten sonra, ikinci kaptan, çarkçıbaşı, gemi kâtibi, baş kamarot, bir de bu aralık vapura gelmiş olan acenta memuru süvarinin kamarasında toplandılar.

★

İsamil Denizer, sefere çıkacakları gün çocuğu olduğunu ileri sürerek, vapur limana girer girmez ikinciden izin almıştı. Onun için şimdi Osman Yiğit'in denize atılmış görünüp Halil Eğinli'ye satılan portakallarını o boşaltmıyordu. Vinçin başında daha çocuk denecek kadar küçük bir tayfa vardı.

Fakat İsmail Denizer de bir türlü gemiyi bırakıp gidemiyor, kâtibin yolunu gözlüyordu. Geçen sefer doğum masrafları için avans aldığından artık para istemeğe ne hakkı, ne yüzü vardı ama, eve de böyle büsbütün eli boş dönemezdi. Hiç olmazsa bir iki buçuk liralık koparmalıydı.

Kâtip de nedense ortalıkta görünmiyordu. Belki bir saate yakın bekledi, odasının kapısını açıp açıp içeri baktı, kimsecikler yoktu. Nihayet oradan geçen kamarotlardan birine sordu. Beyaz ceketli delikanlı:

«Süvarinin kamarasında, ama yanına giremezsin, işleri var!» dedi. İsmail yarım saat kadar daha bekledi. Sonra korkak adımlarla yukarıya çıktı. Her merdivenden sonra beş on dakika bekliyor, daha ileri gitmeğe cesaret edemiyordu. Nihayet kaptan köprüsüne kadar çıktı. Hemen merdiven başında, telgrafın yanında kazık gibi durdu kaldı. Süvarinin beş altı adım ilerideki kamarasından sesler geliyordu. İkinci kaptanın ince, titrek sesi, süvarinin boğuk, yırtık bağırışlarına karışıyordu; içeride oldukça ateşli bir münakaşa vardı. Arasıra birisi masaya vuruyor, kapı aralanıyor, birisi dışarı çıkmak istiyor, sonra kolundan yakalanıp içeri çekiliyordu. İsmail biraz durduktan sonra, bir korkuya kapıldı, hemen geldiği gibi dönüp gitmek için merdivene ayağını attı. Fakat bu sırada kamaranın kapısı arkasına kadar açıldı. Geriden vuran sarı ışıkta kaptanın kısa, tıknaz vücudü göründü, İsmail bir ayağı merdivende, korkudan taş kesilmiş gibi kaldı. Kaptan ön tarafa, ona doğru yürüyordu. Bir kaç adım daha atınca yanına geldi. Hırsla soluyor, homurdamyordu. Islak gözleri karanlıkta daha küçülmüş gibiydi. Orada birisinin durduğunu görünce, kim olduğunu tanımadan koluna yapıştı. Boğulur gibi kısık bir sesle:

«Görmüyor musun köpoğlularını... Beni kafeslemeğe bakıyorlar!» diye söylendi.

Bu aralık kapıda ikinci kaptanın sarı başı göründü:

«Süvari bey, bir dakika teşrif buyurun!» diyordu.

Süvari o tarafa dönüp bağırdı:

«Bırak efendim, ne halt ederseniz edin, ben yokum bu işte!»

Sonra tekrar İsmaile döndü, yumruğiyle göğsünü döverek:

«Bütün mesuliyet benim... Hapse ben gireceğim... Benim çoluğum çocuğum sürünecek... Benim şerefim mevzuubahis... Yine de doyuramıyorum gözlerini pezevenklerin...»

İkinci kaptan o tarafa geldi, süvariyi yumuşak bir hareketle kolundan tutarak:

«Asabileşme kaptanım, senin dediğin olsun!» diye kamaraya sürüklemeye çalıştı. Sonra orada duran İsmaili görerek:

«Sen ne arıyorsun burada ulan!» diye bağırdı. Tokatlamak için üstüne yürürken birden bire kendini topladı, elini cebine sokup bir on liralık çıkardı, tayfanın eline sıkıştırdı:

«Haydi çek arabam!» diye payladı.

İsmail çabuk çabuk merdivenden aşağı inerken, süvari tekrar kamarasına girmiş, kapı kapanmıştı.

★

İsmail yolda bir hayli düşündü: Eve ne götürebilirdi? Cebindeki on lira ona bir hayli cesaret, cömertlik veriyordu.

Biraz daha yürüdükten sonra, Bahçekapı taraflarındaki manavların önünde yavaşladı. Portakallara uzun uzun baktı. Lohusa karısına en iyi hediye portakal olacaktı, bu mevsimde Akdeniz seferine çıkan gemilerin tayfaları uğradıkları limanlardan ucuz ucuz portakal alır getirirlerdi. Fakat kendisi vinç başından ayrılamadığı, yanında da on parası olmadığı için bir şey alamamıştı.

Bir manavın önünde durdu, en irilerinden, tanesi yirmişer kuruşa on tane portakal aldı, mendiline koyup bağladı, oradan geçen bir gazeteciden de bir Köroğlu istedi, katlayıp cebine yerleştirdi, sonra biraz ilerideki bekleme yerine giderek Beşiktaş tramvayını gözlemeğe başladı.

1944

BEYAZ BİR GEMİ

— 1 —

Ressam Tevfik Aravurgun bir elinde sehpası, öbür elinde boya kutusu ile rıhtımda sağına soluna bakındı. Dün akşam Haliç üzerinde batmakta olan güneşin arkadan vurarak yelkenlerini sırmalı gibi parlattığı yassı ve alçak kömür kayıkları şimdi kuşluk vaktinin göz kamaştırıcı aydınlığı içinde pek kirli suratlı, hırpani, asıl vaziyetlerine pek yakın bir görünüş alıvermişlerdi. Ressam Tevfik, dün akşam rıhtımda gezerken tasarladığı «Fındıklı'da kömür kayıkları» tablosunun, bütün cazibesini kaybettiğini ve «yelkenlerinde kızıl hareler oynaşan, gölgelerinde karanlık ummanların ruhu buğulanan» —Tevfik bir hayli de şairdi— bu taka bozması motörlerin, yüzüne vuran ustalıklı projektör ışıkları kesildiği, vücudunu tatlı bir sır gibi saklıyan tül sırtından çekildiği zaman sarkmış etleri ve sarı yeşil çehresiyle perişan bir hal alıveren bir eski dansöz gibi, karpuz kabuklariyle kedi ölülerinin arasında ağır ağır çalkalandıklarını görünce, yüzünü buruşturdu. Bugün bir resim yapmıya karar vermişti, bir şeyler bulmalıydı. Ama öyle rasgele bir şey değil. Aslında çirkin ve iğrenç de olsa, güzelleştirebileceği bir şey... Çünkü sanat, yeryüzünde ve insanların içinde olup bitenleri, çöplükle sarayı ayni hakikatten uzak ve güzelleştirici örtüye bürüyen ay ışığı gibi, tatlı bir yalan bulutunun arkasından göstermiye mecburdu, sanat eserinden faydalanabilecek durumda olanlar, herşeyden önce avunmak, oyalanmak istiyorlardı; sanatkârın ekmeği de işte bu **tatlı rüya** meraklılarına bağlıydı, yoksa kömür kayığında yüzü koyun yatan yırtık zıpkalı Bartın uşağına değil.

Ressam Tevfik Aravurgun alâkasız ve bıkkın bakışlarını denizin kırışıksız çalkalanan yeşil yüzünde gezdirirken, tam karşısında, birkaç yüz metre ilerde, beyaz bir gemi gördü. Arkaya doğru yatık bacasından hafif dumanlar çıkan ve maden kısımları güneşte sapsarı parlıyan bu ince uzun gemi, kemanbaş provasının zarif bastonunu Sarayburnu'na doğru uzatmış, kımıldamadan duruyor, bayrağını Kızkulesi'nin önünde dalgalandırıyor, bu haliyle, gagasını ileri doğru uzatıp kuyruğunu çırparak suların üstünde dinlenen beyaz bir martıya benziyordu. Ressam gözlerini kırpıştırarak o tarafa doğru baktı, sonra kararını vermiş gibi başını sallayıp sehpasını kurdu, boya kutusunu açtı, paletiyle fırçalarını eline aldı, pek öyle acele etmeden, sanki bu işi yarıda bırakacakmış gibi duraklıya duraklıya, beyaz geminin resmini yapmıya başladı.

Tepesine doğru yükselen güneş mini mini gözlerini kamaştırıyor, henüz otuzuna gelmediği halde, esmer derisi, bumburuşuk olan yüzünü büsbütün kırıştırıyordu. Kısacık boyu sehpanın arkasında kayboluyor, arasıra gemiye bakmak için başını çevirince boynunun derisi kıvrılıp katlanıyordu.

Bir saat kadar sonra resmi tamamladı, daha doğrusu kendi kendine: «Eh, yeter artık!» diye işi bıraktı. Elinin tersiyle alnının terlerini silerek bir iki adım geri çekildi. Hiç de fena olmamıştı. Günün resim yapmıya en uygunsuz olan bir saatinde çabucak çırpıştırdığı bu tablo bile, onun epiyce kabiliyetli bir sanatkâr olduğunu gösteriyordu. Yaptığı resme baktıkça bunu kendisi de farkeden Tevfik, «Ah, Fransa'da bir kaç sene daha kalabilseydim, insan altı ayda ne görür, ne öğrenir ki?» diye zihninden geçirdi, eğilerek takımlarını toplamıya başladı, bu aralık yine kendi kendine söyleniyordu: «İstediğin kadar güzel resim yap... Anlıyan, kıymetini bilen olmadıktan sonra...» Biraz durdu, kapalı dudaklarını birer çizgi gibi incelten garip bir gülümseme yüzünün buruşuklarını arttırdı, o düşünmiye devam etti: «Neyse, buna da şükür... Sekiz sene Anadolu'da Ortamekteplerle öğretmen okullarında resim hocalığı etmekten anamız ağladı, bir yolunu bulup buraya kapağı atmasaydık, daha da ağhyacaktı...»

Gözü karşıdaki beyaz gemiye takıldı ve düşünceleri hemen o

tarafa kaydı: «Kim bilir hangi gâvurun yatıdır?.. Yaşamasını biliyor hergeleler... Elbette, dünyada her şey parayla olur, para da onlarda... Sanatin kıymetini de onlar biliyor. Acaba bu geminin sahibi ne milletten? Ya İngiliz, ya Amerikalıdır. İngilizse boş ver, pinti oluyor herifler... Ama, Amerikalı ise yaşadık...»

Tevfik ilerden geçen bir sandala ellerini sallıyarak seslendi. Kendisi de farkında olmadan bir takım kararlar vermiş olduğunu görünce gülümsedi. Eni iki, boyu üç karış büyüklüğündeki bu tabloyu geminin sahibine götürüp lütfen bu hediyeyi kabul etmesini isteyince, adam herhalde pek mütehassis olacak, hele ressamın karşıdaki Akademinin hocalarından olduğunu öğrenince, muhakkak kesenin ağzını açacaktı. Öyle ya, keyfi için hususî yatla seyahate çıkan zengin bir ecnebi için, gemisinin eşsiz İstanbul dekoru içinde yapılmış güzel bir tablosunu salonuna asmaktan ve dostlarına bu resmin yerli bir profesör tarafından yapıldığını söylemekten daha zevkli ne olabilirdi? Yapacak işleri olmadığı için dünyayı dolaşmıya çıkan aylakçı zenginlerin, memleketlerinin her hangi bir köşeciğinde saklanmayıp, sahilder her tarafı gezdiklerini isbat etmek ister gibi, her uğradıkları yerden vesika mahiyetinde bazı şeyler tedarik etmek âdetinde olduklarını biliyordu. Ama bu düşüncelere dalmış bir halde gemiye yaklaşıp bayrağın İngiliz olduğunu görünce, biraz ümitleri kırıldı. Deli gibi para yiyenlerin asıl Amerikalılar olduğu malûmdu. «Neyse, kalbini sağlam tut Tevfik!» diyerek elinde tablosiyle beyaz geminin merdivenini çıkmağa başladı. Kendisini yukarda genç, güler yüzlü, lâcivert elbiseli biri karşıladı, kırk yıllık ahbap gibi ona elini uzatarak, tuhaf bir fransızca ile:

«Buyurun,» dedi, «deminden beri size bakıyordum, bizim yata geldiğinizi anladım. Dürbünle bakınca tablonuzu bile gördüm. Galiba bizim geminin resmini yapmışsınız, öyle değil mi?» Hem konuşuyor, hem de ressamı geminin kırmızı kadife takımlı salonuna götürüyordu. Altı ayda öğrendiği yarım yamalak fransızca ile karşısındakinin sözlerinin ancak bir kısmını anlıyabilen Tevfik, buruşuk yüzünde anlayışlı görünmek istiyen şaşkın bir tebessümle, genç kaptanın arkasından gidiyordu. Öteki sözüne devam ederek:

«Lord Cenapları pek müteessir olacaklar. Gemide bulunup sizi kendileri kabul etmeyi her halde pek istiyeceklerdi. Sanatınızı bizzat takdir etmek fırsatını kaçırdıklarına sahiden çok üzüleceğler.» diyordu.

Ressam Tevfik Aravurgun'un yüreği birden bire hızlı atmıya başladı, fena ihtimaller zihnini dolduruvermişti. «Hapı yuttuk!» diye düşünüyordu, «Herifin nezaketine bakılırsa, Lord Cenapları gemide yoklar bahanesiyle atlatılacağız. Ne yaman adamlar yahu... Beni daha uzaktan dürbünle dikiz edip atlatma plânları hazırlamışlar. Ne yapalım, kısmet.»

Bol bol hayaller kurup bunların her zaman boşa çıktığını görmiye alışmış bütün insanlar gibi, ressam Tevfik de kaderine çabuk boyun eğenlerdendi. Bunun için, genç kaptan tabloyu eline alıp takdirkâr bakışlarla uzun uzun seyrettikten sonra: «Ah, ne güzel, ne güzel... Bizimle bir öğle yemeği yemek lütfünde bulunursunuz, değil mi?» deyince, âdeta sevindi, kaç günden beri doğru dürüst bir yemek yemediğini hesaplamıya çalışarak, «Neyse, buna da şükür!» dedi. Hele geminin bol, güzel yemekleri ile karnı iyice doyup, biraz fazlaca kaçırdığı tatlı şarabın tesiriyle mahmur, koltuğun arkasına yaslanınca, bu alışverişten memnun bile olmıya başladı. Böyle lüks bir gemide bu kadar nazik bir ecnebi ile karşı karşıya ve sindire sindire yenen bu nefis yemek, küçük bir mukavva parçası üzerine bir saatte yapılan bir resme değerdi; imzasının bir İngiliz lordunun yatında dünyayı dolaşması da caba..

Genç kaptanla İstanbul'un güzellikleri, resim sanatının incelikleri üzerinde biraz konuştuktan sonra, —kaptan da pek o kadar iyi fransızca bilmediği için, git gide daha kolay anlaşmışlardı— Tevfik gitmek için doğruldu. Kaptan, «Bir dakika!» diyerek salondan çıktı, tekrar içeri gelince, yüzü hafif kızararak: «Lord cenapları hakikaten betbaht olacaklar, bu centilmence alâkanızı kendileri değerlendirmeyi muhakkak çok isterlerdi, kusura bakmayın, benim tarafımdan şunu kabul edin!» dedi ve ressama bir zarf uzattı. Kekeliyerek teşekkür kelimeleri mırıldanmıya çalışan Tevfik, kendisini merdiven başına kadar geçiren ve

karaya dönebilmesi için geminin sandallarından birini veren kaptanın hararetle elini sıktı.

Kayıkta elini cebinden çıkarmıyor, parmaklarının arasında hışırdayan zarfı okşuyordu. Bunun içinde ne kadar para bulunduğunu hemen görmek için yanıp tutuştuğu halde, karşısında kendisine hiç bakmadan hızlı hızlı kürek çeken İngiliz gemiciden utamyor, sonradan inkisara uğramamak için de, her hangi bir tahminde bulunmaktan kaçıyordu. Rıhtıma yanaşıp kendini karaya atar atmaz, koşarak binanın köşesini döndü, elleri titriyerek zarfı çıkardı ve içini boşalttı. Bunlar beş tane irice banknottu. Bir hayli evirip çevirdikten, yazıları söktürmeye çalıştıktan sonra, üzerindeki 5 rakamına bakarak bunların beşer İngiliz lirası olduğuna hükmetti; ama yine de bir anlıyanına sormıya karar verdi.

— 2 —

Ressam Tevfik Aravurgunun yaptığı yat resmi ile buna karşılık aldığı 25 İngiliz lirasının hikâyesi bir kaç saat içinde bütün Akademiye yayıldı, hattâ bazı çabuk tesirler göstermekte de gecikmedi.

Meselâ gencinden yaşlısından üç beş ressam hemen rıhtıma inerek ayni beyaz geminin, başka başka yerlerde ve birbirlerine göstermeden resmini yapmıya koyuldular. Ama daha başlangıçta bütün ümitleri suya düştü: ufak bir motör beyaz gemiye yanaştı, gemi bacasından koyu dumanlar çıkardı, biraz sonra da burnunu Marmaraya çevirerek aldı başını gitti.

Bu günden sonra bir çok ressamların rahatı, hatta bazılarının uykusu kaçtı. Hepsi beyaz bir yat bekliyorlar, onun güzel bir resmini yapabilmek için yanıp tutuşuyorlardı. Gündüzleri gâh atelyelerinin kocaman pencerelerine yaklaşarak, gâh rıhtıma inip güya biraz hava almak, başını dinlemek ister gibi adlgın dolaşarak hep ufku gözetliyorlar, kendilerine kimsenin bakmadığına emniyet getirince durup ellerini kaşlarının üstüne koyuyorlar ve engin denizde kara arıyan kaybolmuş gemiciler gibi denizin yüzün-

de bir şeyler seçmeye çalışıyorlardı. Bir çokları rüyalarında her çeşitten beyaz gemiler görüyorlardı. Bunlar, ister kocaman yolcu vapuru, ister alçacık taka olsunlar, kaptanları ister bahriyeli kantosuna çıkmış bir kadın, ister Hind racaları gibi giyinmiş kara sakallı bir adam kılığında bulunsunlar, nedense hep beyaz renkte idiler. Ama sahiden beyaz bir gemi İstanbul limanına girmeye tövbe etmiş gibiydi. Haftalar, aylar geçti, yata benzer bir şeyin Marmaranın yahut Boğazın mavi suları üzerinden süzülüp geldiği görülmedi. İkinci dünya harbinden az önceki sıralarda olduğu için belki lordlarda pek gezip dolaşma hevesi yoktu. Ama buna rağmen bazı tuttuğunu koparır, sebatlı ressamlar ümitlerini kesmiyorlar, günün birinde herhalde beyaz bir yatın Sarayburnu'nu dönerek Kızkulesi'nin önüne demirliyeceğine inanıyorlardı. Beklemekten bıkıp yorulan, o gün bu fırsatı kaçıracak, fakat sabredip ümit kesmiyen kazanacaktı. Ressam Tevfik Aravurgun bu sonuncudandı. Ne olursa olsun sonuna kadar dayanacak ve kendi bulduğu haziresi kimseye kaptırmıyacaktı. Ötekileri, en mukaddes haklarına göz diken haydutlar gibi kinli bakışlarla süzüyor, «Hele bir tane gelsin, size zor kaptırırım!» diye kendi kendine söyleniyor, ara sıra da yumuşuyor ve arkadaşlarına gidip bir anlaşma şekli bulmak, meselâ «ilk gelen benim, ikincisi senin, üçüncüsü de filâncanın olsun» diyerek hiç olmazsa en tehlikeli bir kaç rakiple uyuşmak istiyordu. Ama beyaz bir gemi, bir yat gelmiyor, gelmiyordu.

Bir Eylül sabahı üç ressam rıhtımda birbirleriyle göz göze gelmekten kaçınarak dolaşıyorlardı. Tevfik bakışlarını bir denize, bir arkadaşlarına kaydırarak çabuk adımlar atıyor, nefsine küfür üstüne küfür yağdırıyordu: «Ne vardı liraları önüne gelene gösterecek? Sen İngiliz lirası görmedin de onlar pek mi gördüler sanki? İşte hiç birisi kaç paralık banknot olduğunu bilemedi, sen sırrını meydana vurduğunla kaldın...»

Tam bu anda üç ressamdan biri, iki defa üstüste sergide mükâfat kazanmış sarışın bir genç, olduğu yerde mıhlanmış gibi durup gözlerini ileriye dikerek kendi kendine söylendi: «Yata bak ulan!»

Ortalık pek sessiz olduğu için mi, yoksa mırıldandığını sanan

genç ressam heyecanından bağırıverdiği için mi, bilinmez, bu cümleyi ötekiler de duydular ve taş kesilmiş gibi, oldukları yerde durarak, gözlerini genç ressamın baktığı yere diktiler. Evet, beyaz bir gemi, bir yat, şurada bir kaç yüz metre önlerinde duruyor, sağından solundan geçen şirket» vapurlarının dalgasiyle hafif hafif sallanıyordu. Ne zaman gelmişti, ne zaman demir atmıştı, nasıl olup ta farkına varmamşılardı? Hiç biri bunlara cevap verecek halde değildi. Ama işte ortada bir gerçek vardı: Gemi, beyaz gemi, aylardan beri bekledikleri gemi karşıdaydı. Şaşkınlıkları geçer geçmez üçü de kuş olup atelyelerine uçmak istedikleri halde gûya birbirlerine belli etmemek için ağır ağır içeri girdiler, merdivenleri teker teker, fakat sabrısızlıktan boğulacak gibi kalpleri çarparak çıktılar. Bir dakika sonra üçü de sehpalarının karşısına geçmişler, boyalarını ellerine almışlardı.

Bu işi başarmadaki sırrın, resmin güzelliğinden ziyade çabuk bitirilmesine bağlı bulunduğunu üçü de biliyorlardı. Bunun için Tevfik ilk olarak ve yarım saatten az bir zamanda tablosunu bitirdi. Zaten her üçünün de atelyesinde Kızkulesiyle Sarayburnu arasındaki manzarayı gösteren birer resim hazır duruyordu, yapılacak iş bunun orta yerindeki boşluğa yatın tasvirini konduruvermekten ibaretti. Tevfik Aravurgun tablosunu yakaladığı gibi cadde tarafındaki kapıdan çıktı, biraz ilerden bir kayığa atladı ve bütün kuvvetiyle karşıdaki beyaz gemiye çekmesini söyledi. Daha kıyıdan otuz adım ayrılmamıştı ki, öteki iki ressamın da ayrı ayrı yerlerden sandala binip var hızlariyle gemiye yaklaştıklarını gördü. Kayıkçıya «Dayan, amca, dayan!» diye gayret verecek oldu, fakat bu manasız yarışın ne demek olduğunu anlamıyan adamcağızın ters bir bakışı lâfını ağzına tıkadı. Öteki kayıklar git gide yaklaşıyorlardı. Her ikisi de tablolarını tamamlamamış olacaklardı ki, şimdi kayıkta bile, dizlerinin üstüne koydukları mukavvalara fırçalariyle bir şeyler ilâve ediyorlar, şuralarını buralarını düzeltiyorlardı.

Geminin merdivenine üçü de hemen hemen ayni zamanda vardılar, kayıktan kayığa atlıyarak, Tevfik önde olmak üzere, bir biri arkasından merdiveni çıktılar. Karşılarına ilk gelen oldukça temiz kıyafetli, mavi gözlü ve uzun burunlu tayfa fran-

sızca yahut ingilizce yerine tatlı bir lâz şivesiyle: «Ne isteysunuz?» diye sorunca bir an duraladılar, fakat bundan bir mâna çıkarmıya uğraşmadan nezaketle bazı şeyler öğrenmek istediler. Birinin sözünü öteki ağzından alarak:

«Yatın sahibi nerede efendim? Kendilerini görmek istiyoruz.» dediler, sonra, daha çekingen, devam ettiler: «Gemilerinin resmini yaptık da, kendilerine hediye edecektik!»

Daha konuşacaklardı, fakat, tam tepelerinden gelen boğuk, buna rağmen kuvvetli bir ses onları ürküttü, başlarını o tarafa çevirince, kaptan köprüsünün kenarına dayanmış, sarı dişli, en aşağı bir haftalık traşlı bir adamın, iri gözlerini döndüre döndüre kendilerine bağırdığını gördüler:

«Ne yatı ulan? Serseri misiniz nesiniz? Buraya alaya mı geldiniz? Şimdi o resimlerinizi başınıza geçiririm.» Sonra orada kımıldamadan duran uzun burunlu tayfaya döndü: «Ne bekliyorsun be? Atsana bunları dışarı!» dedi.

Kendisine meseleyi anlatmak istiyen ressamların yüzüne bile bakmadan kamarasına girdi, kapıyı vurdu.

Mavi gözlü tayfa yumuşak, fakat itiraz götürmez bir hareketle ressamları merdivene doğru sürüklerken: «İyi etmedunuz,» dedi, «Bizim kaptan asabidur, şakadan hazetmez. Haydi güle güle.»

Ressam Tevfik Aravurgun son bir gayretle, sanki hiç bir şeyi denemeden bırakmamak için, tayfaya sordu:

«Peki, bu yat kimin?»

Tayfanın yüzü kızardı, o da kızmıya başlamıştı, uzun burnunun ucu titriyerek:

«Bırak gevezeliği,» dedi, «İşiniz yok mu sizin? Bu gemi kimsenin değil, devletin. Yatı nerden çıkardınız? Tahlisiye gemisi bu. On gündür vazifedeydik, İstanbula gelir gelmez nerden çıktunuz? Haydi bakalum.»

Her üç ressam da kayıklarına binip döndüler. Biraz açılınca başlarını çevirip beyaz gemiye baktılar. Bunun sahiden yata benzer tarafı yoktu. Alçacık kıçı, sudan dim dik fırhyan yüksek burnu ile, daha çok, büyücek bir romorköre benziyordu. Beyaz boyası yer yer kirlenmiş, sıyrılmıştı.

Ressamlar, arkadaşlarının alayına uğramamak için bugün başlarından geçeni gizli tutmıya karar verdiler. Ama çok düşündükleri ve aradan yıllar geçtiği halde, biçimsiz bir tahlisiye gemisini o gün kendilerine zarif, beyaz bir yat gibi gösteren şeyin ne olduğunu bir türlü anlıyamadılar.

1945

KATİL OSMAN

Hapisanenin dış avlusunda. Abaza Kemâl'in kahve ocağının dibinde oturmuş, birbiri üstüne cıgara içiyordum. Yüksek kale duvarlarının dışından, limandan gelen sesler içime garıplik çöktürmüştü. Düdüğünü daha uzaklarda yanık yanık öttüren bir gemi şimdi yaklaşmış, demir atıyordu. Zincir gürültüsü arasında kavga eden kayıkçıların sesini duyar gibi oluyordum. Gönlüm dışardaydı. Başka zaman beni avutan şeylere bakmıyordum bile. Gardiyan Arifin tavuğu, etrafında bir haftalık civcivleriyle, ayaklarımın altında dolaşıyor, yanımdaki sur duvarının ortasından fırlıyan ve büyüyüp aşağıya doğru uzandıkça çiçek üstüne çiçek açan papatya dalı hafif rüzgârda sallanıyor, esrarkeş Tayyar Baba biraz ilerde sırtını duvara dayayıp başını karnına sarkıtmış, Bayburt türküleri mırıldanıyordu. Ama ben bu candan ahbaplarımda teselli arıyacak halde değildim. Gözüm sekiz arşın kalınlığındaki taş duvarları aşıyor, güverte kenarında eteklerini uçurarak vincin işlemesini seyreden kızları, merdivenden kocaman yatak denkleri indirmiye çalışan hammalları görüyordu. Yerimden fırlamak, gardiyanları, jandarmaları şöyle elimin tersiyle iterek çıkıp yürümek, bir sandala atlayıp gemiye varmak ve kaptana: «Çek!» demek istiyordum. Gözümde tüten ne şehirler, ne insanlar, ne de kırlar ve ormanlardı. Açık denizleri, etrafında duvar olmıyan, uçsuz bucaksız yerleri arıyordum. Ama ruhumuz böyle gök yüzlerinde uçup dururken birdenbire yere inip insan küçüklüğü ile karşılaşmak ne tuhaf oluyor.

Mürteci Yakup Hoca yanıma sokuldu, altına demir iskemlelerden birini çekerek: «Nasılsınız bakalım?» diye sordu. Ben o-

nun ne maksatla geldiğini tahmin ettiğim için hemen kahve ocağına seslendim: «Kemâl, Hocaya bir çay demle.»

Zavallı, Balıkesir taraflarında burnunu soktuğu bir tarikat meselesi yüzünden «mürtecidir» diye on sene yemişti. Menemen hâdisesinden ürken devlet böylelerine karşı o sıralarda pek sert davranıyordu. Dışardayken hali vakti yerinde, iki karılı olduğunu söylediği halde senelerden beri kendisini arıyan, soran yoktu. Şunun, bunun yardımı, hapisane müdürünün himayesi, ara sıra yazdığı muskalar sayesinde şöyle böyle geçiniyor, fakat mahpuslar arasında lâf taşıdığı, müdüre espiyonculuk ettiği için, herkesten hakaret görüyordu. Bunları fenalık olsun diye değil, hem çok meraklı, hem de çok geveze olduğu için yaptığını sanıyorum. Çünkü onun nasıl bir an bile yalnız kalmıya dayanamayıp hemen birilerinin yanına sokulduğunu, söylenecek meraklı, mühim bir şey bulup etrafın alâkasını kendi üzerine çekmek için, o mini mini, bal rengi gözlerini kıpıştırarak nasıl kafasını patlatırcasına gayretler sarfettiğini görmüştüm. Merakla dinleneceğine hükmettikten sonra, babasını ipe gönderecek sırları bile ortaya atmaktan kendini alamazdı. Yaz, kış sırtından çıkarmadığı soluk penbe pardesüsünün eteklerini savura savura bahçenin bir yanından bir yanına koşar, şurda üç kişiden beş lâf, burda beş kişiden üç lâf alıp vererek gününü doldururdu. Kendisini benimle yarı buçuk hemşeri saydığı için sık sık yanıma gelir, memleketteki tanıdıkların sözünü açar, Balya'lı olan ikinci karısından bahseder, en sonunda taze bir çaya fit olur giderdi. Bugün halinde yapma bir ağırlık vardı. Sağ elinde çay fincanı, sol elinde dumanını suratıma üflediği köylü cıgarası, «işte bu insanların hali böyledir!» demek istiyen manalı baş sallamaları ile ikide bir içini çekiyordu. Gülümsiyerek sordum:

«Hayrola Hoca, ne havadislerin var bakalım?»

«Bizim Katil Osman yine dün akşam haltlar karıştırmış. Bu sefer iş ciddi. Berber Hüsamettini bıçaklamış. Diye diye en sonunda katil olacak.»

Bu Katil Osmanın kim olduğunu önce birdenbire hatırlıyamadım. Biraz düşündükten sonra:

«Şu iki ay kadar önce tahliye edilen delikanlı mı? Hani Koca Reis yol kesmekten ceza verecekti az kalsın!» diye sordum.

«Keşke verseydi. En çoğu yedi sene alır, teşebbüs halinde kaldığı için iner, bir kaç seneyle yakayı kurtarırdı. Bu işler de başına gelmezdi. Berber Hüsamettin ölürse on beş sene garanti. Berber de kurtulacağa benzemez, bıçağı karnından yemiş.»

Katil Osmanı iyice hatırladım. Yirmi beş yaşlarında olduğu halde on yediden fazla göstermiyen, soluk, ince yüzlü, bembeyaz elli ve uzun parmaklı bir çocuktu. Yanıma hep ceketini toparlayıp ellerini göbeğinin üstünde kavuşturarak sokulur, bir şey söyliyecek olsam: «Buyur Ağabey!» diye başını uzatırdı. Memleketin şimdi hapiste bulunan namlı kabadayılarının yanında ağzını bile açmaz, hocasının bir sözünü kaçırmak istemiyen nümunelik bir talebe gibi gözlerini dikip hep dinlerdi. Onun dışardaki hayatı hakkında duyduklarıma inanmak çok güçtü, ama herkes ayni şeyi söylüyor, ziyaret günleri gelen ihtiyar anası bile, oğlunu uzaktan görünce: «Ocağımızı batırdın Osman, tez günde boyların devrilsin!» diye acı acı beddua ediyordu.

Anlattıklarına göre bu yaşa gelen ve babası genç öldüğü için halleri hiç de iyi olmıyan Osman, şimdiye kadar bir iş tutmuş değildi. Hangi ustanın yanına verdilerse üç beş gün durup kaçmış, terzilikte ilik açmaktan, kunduracılıkta iplik mumlamaktan ileri gidememişti. On yaşında mahalledeki memur çocuklarını dövmekten başlıyarak, on ikisinde anasının üstüne yürümüş, on beşinde dayısına bıçak çekmiş, on altısından sonra da hiç olmazsa haftada bir karakolu, ayda bir hapisaneyi boylar olmuştu. Babadan kalma bir bağın baharda yaprağını, güzde üzümünü, kışın kökünü satıp rakıya yatırmış, anasının başını soktuğu iki göz evle arkasındaki bir buçuk dönüm bahçeyi de ayni yare yollamak için çok uğraşmış, fakat ihtiyar kadının «cenazem çıkmadan bu eve başkası girmez!» diye müthiş bir inatla direnmesi ve tapuları Osmanın dayısına verip saklatması yüzünden bu işi beceremeyişti. İhtiyar kadıncağızın küçücük bahçede yaz kış durmadan uğraşarak yetiştirdiği sebzelerle beş on erik, vişne ağacının meyvası Osmanın ne boğazına, ne üstüne başına yetmediği için delikanlı işi haraççılığa vurmuştu: Nazı geçen, daha

doğrusu şerrinden yılan esnafa musallat oluyor, bazan bir pabuççunun, bazan bir zerzevatçının yanına, kendisini istiyen olmadığı halde, çırak gibi girip beş on gün çalışıyor, kefal tutup balık yumurtası çıkaran balıkçılara gûya yardım ediyor, böylece yerine göre bir çift yemeni yahut bir kaç lira para alıyordu. Karadenizden bıldırcın akım başladı mı, o da avcılarla beraber gider, yağmurlu günlerde çocukların bile eğilip yerden kuş topladığı bu ava katılırdı. Akşamları herhangi bir meyhaneye dalıp bir ahbap sofrasında kendine içki, yemek ısmarlatır, olmazsa ahçıya «Borcum olsun!» der, savuşurdu. Bir çokları başlarını belâya sokmaktansa ona arada bir yemek yedirmek, pek asılırsa yarım lira borç vermekle yakalarını kurtarmıya bakıyorlardı. Çünkü bir yapıştığı insanı kolay kolay bırakmıyor, en olmıyacak yerde suluca lâf atarak, şakalar yaparak, azıcık ters muamele görse hemen parlayıp kavga çıkararak karşısındakini iyice bezdiriyordu. Hiç bir düğünden, hiç bir toplantıdan eksik olmaz, kapısını açık bulduğu yere babasının evi gibi girer, üç kadehte sapıtır. Ondan sonra, ya terbiyesi, yahut zavallılığı yüzünden kendisine mukabele edemiyecek birini seçer, balta olurdu. Kasabanın en kabadayıları bile onunla hır çıkarmaktan çekinirlerdi. Böyle bir çamura uymanın ayıplığı bir tarafa, Osman kavgada alt olacağını anlayınca işi hemen yaygaraya vurur, avaz avaz bağırır, ağlar, yedi mahalleyi başına toplardı. Her yerde, her vesile ile kavga çıkardığı, en küçük nizalarda bile elini bıçağına atıp: «Yakarım ulan, kanını içerim ulan, beni katil etme ulan!..» diye bağırıp palavralar savurduğu için, daha bir kişiyi bile yaralamadan adı Katil Osman olmuştu.

Ama yukarda da söylediğim gibi, benim hapisanede gördüğüm mahcup oğlanla bu azılı serseriyi birleştirmek zordu. Halbuki o zaman da yine böyle bir edepsizlikten içeri düşmüştü: Bir akşam üzeri yolda evine giden bir mahallelisini çevirmiş: «Hadi gidelim de bana rakı ısmarla!» demiş, öteki «İşim var!» deyince, «Öyleyse iki lira borç ver!» diye tutturmuş, adamdan yine yüz bulamayınca bıçağa sarılmış. Etraftan koşup gelenler polise teslim etmişler. Onu sık sık karşısında görmekten bıkan ağır ceza reisi bu sefer Osmana iyi bir ders vermek istemiş, «Gece vak-

ti silâhla yol kesmek» suçundan onu şöyle dört beş sene için içeri tıkmıya niyetlenmiş. Ama Osman o taş yürekli Koca Reis'in karşısında da o masum, mahcup haliyle terbiyeli terbiyeli ağlayıp kendine acındırmış olacak ki, bir kaç ayla yakayı kurtardı ve aldığı cezayı yatmışına saydıkları için hemen çıktı.

Yakup Hoca hep buna hayıflanıyor, «Reis oğlana iyilik etmedi. Osman şu Yusuf makamında üç senecik yatsaydı aklını başına devşirip çıkardı. Şimdi berber ölürse on beşi yiyecek. Tuh...» diye söyleniyordu.

Vakit ikindiyi geçmişti. Hoca kollarını sıvayıp abdest almıya hazırlanıyordu. İlerdeki hızarcılar biçtikleri ceviz kütüğünün arkasında namaza durmuşlardı. Sur duvarlarının üstünde jandarmalar nöbet değiştiriyorlardı. Limandaki geminin vinç sesleri, denizde gidip gelen motörlerin gürültüsü kafamın uzak yerlerinde oğuldayıp duruyordu. Arka tarafımdaki demir parmaklıklı kapı gıcırdadı, başımı çevirince, Hopalı gardiyan Ali Faik'la beraber Katil Osman'ın avluya girdiklerini gördüm.

Osmanın yüzü kâğıt gibiydi. Gözleri ufalmış ve kanlanmıştı, çenesiyle şakaklarındaki seyrek tüyler büyümüş gibiydi. Uzayıp incelmiş hissini veren çehresi, sivri burnu, yarı açık ağzında görünen ufak sarı dişleri ve etrafa şaşkın şaşkın bakan gözleri ile, kedinin ağzına düşmüş canlı bir fareye benziyordu.

«Geçmiş olsun Osman, gel şöyle otur bakalım!» diye seslendim, «Ali Faik, gel sen de bir kahve iç.»

Osman, himayesine sığınacak birini bulmuş gibi, çabuk adımlarla sokuldu, Yakup Hocanın yanına bir iskemle çekip ilişti, ellerini masanın üstüne koyarak, korkak gözlerini yüzüme dikti. İnce parmaklı beyaz elleri titriyordu.

«Nasıl oldu, Osman?» diye sordum.

«Sorma ağabey, bir kazadır oldu işte.»

Kırık dökük kelimelerle vukuatını anlattı. İşine geldiği gibi değiştirdiğini farkediyor, fakat ses çıkarmıyordum. Sanki Koca Reisin karşısındaymış da yüreğini yumuşatmak istiyormuş gibi ağlamaklı bir sesle ve başını sağ omzuna düşürerek vızıldıyordu: «Vallahi şaka olsun diye yaptım ağabey, bıçağın ucuyla şöyle dokunuverdim, karnı boşmuş, girivermiş!»

Bu sırada Yakup Hoca gardiyan Ali Faik'la konuşuyor, onu sorguya çekiyordu. Osmanınkine pek uymıyan hikâyesini tamamladıktan sonra gardiyan doğruldu, kahve fincanındaki son yudumu dikerek:

«Sen bu masalları bu sefer Koca Reise dinletemezsin, başka lâflar düşün, hadi bakalım, koğuşa gidelim» dedi.

Osman da kalktı, uzaklaşırlarken yanındakine: «Vallahi billâhi benim dediğim gibi oldu, Ali Faik!» diye izahat veriyordu.

Hemen o akşam bir çoklarından dinlediğime göre Osmanın bu vukuatı da incir çekirdeği doldurmaz bir meseleden çıkmış: Kendisi gibi kopuk bir arkadaşiyle üç beş kadeh attıktan sonra kahveye gidip altmış altı oynarlarken berber Hüsamettin yanlarına gelmiş, oyuncuların kâğıtlarına bakarak: «koz çek, yirmiyi söyle» diye karışmıya başlamış. Osman da: «Ulan o kadar iyi biliyorsan gel sen de oyna, üç kol yapalım!» demiş, Hüsamettin istememiş, oynarsın, oynamazsın derken Osman Bursa işi söğüt yaprağını çektiği gibi saplayıvermiş. Anlatanlar:

«Osmanda adam vuracak hal ne gezer, herhalde sarhoşlukla elinin kararını bilemedi, fazla soktu. Bıçak bir karış girmiş.» diyorlardı. Osman yanında konuşulan bu sözleri ağzını açmadan dinliyor, ürkek gözlerini, koğuşta bağdaş kurup oturmuş olan eski mahpusların ayaklarında gezdiriyordu.

Bundan sonraki günlerde Osmanın hali hiç değişmedi. Bahçede çabuk adımlarla volta vuruyor, ikide bir kapıya koşup hastanedeki Hüsamettinden haber soruyordu. Berber on iki gün yaşadı. Yarası pek ağır olmadığı için belki kurtulabilecekti. Fakat bu küçük vilâyet merkezinin iki doktorlu hastanesinde buz makinesi yoktu. Hademelerin saatte bir kuyudan çektikleri suya batırılarak hastanın karnına konan soğuk bezler nedense kâr etmedi, oğlan bıçağı yediğinin on ikinci günü karın zarı iltihabından gitti.

Bu haberi duyduğu zaman Osmanın benzi büsbütün sarardı. Şaşkın şaşkın etrafındakilerin yüzüne baktı, hızlı nefesler alarak uzaklaştı, bir duvar dibine çöktü ve düşünmelere daldı.

Ama bu günden sonra Osman birdenbire değişti. Hep sinirli ve heyecanlıydı. O sessiz, ürkek hali kaybolmuş, bana, hatta es-

kiden pek saydığı kabadayılara karşı tavırlarına bir aldırmazlık, bir sertlik gelmişti. Olur olmaz lâfa karışıyor, terslenince cevap vermiye kalkıyordu. Koğuş arkadaşlariyle yatak yeri yahut tayın bölüştürme meselesinden ufak tefek nizalar çıkarmıya başlamış, görüşme günü kapıya gelen anası ile, para yüzünden, gardiyanların araya girmesine sebep olacak kadar büyük bir kavga etmişti. Başına gelen felâketi göz önünde tutunca onun bu hırçınlığını anlamak zor değildi. Kendisiyle oturup dertleşen, halini soran yoktu. Çocukluğundan beri elinden tutanı olmıyan delikanlıyı bir gün karşıma alıp dilince konuşmıya başladım. Dışardaki hayatından, içki âlemlerinden, mahalle kavgalarından, denizden ve bıldırcın avından bahsettik. Söz döndü dolaştı, son vukuata dayandı. O zaman ben, Osmanın ruhuna çöken büyük sıkıntıyı biraz hafifletmek için uzun teselli cümleleri sıraladım. Sesimde garip bir tevekkül edasiyle:

«Aldırma Osman,» dedim, «Bunlar hep insan başına gelir. Bak, şu hapisanede yatan yedi yüz kişinin en az beş yüzünün boynunda can vebali var. Pişman olur, kendini ıslah edersen her şey unutulur.»

Bunları dinlerken Osmanın yüzünü kaplıyan sıkıntı ifadesi beni şaşırtmadı. Onun buz tutmuş insanlığını ısıtıp yumuşatmak kolay olmıyacaktı elbette. Ama benim daha fazla şeyler söylememe meydan vermeden, Osman bir el işaretiyle sözümü kesti. Kimsenin duymasını istemiyormuş gibi ağzını yüzüme yanaştırarak:

«Bırak boş konuşmaları, ağabey!» dedi, «Bu kadar sene hiç yoktan adımız katil diye söylendi; artık önüne gelen benimle dalga geçiyordu. Gözüm kızıp birinin üstüne yürüsem herifin kılı bile kıpırdamıyor, «Senin gibi lâfla adam öldürenleri çok gördük!» diyordu. Memleketin bir kabadayısının yüzüne bakacak halim kalmamıştı. Allah rahmet etsin, Hüsamettinle görüşecek bir hesabım yoktu, ama bu vukuat bana lâzımdı.»

Osman, benim şaşkınlığıma aldırış bile etmeden yerinden kalktı, omuzundan ağır bir yükü fırlatıp atmış bir adam gibi hafif adımlarla uzaklaştı.

Konuşmanın sonuna doğru usulca yanımıza sokulup bizi dinlemiş olan Yakup Hoca, öğrendiği şeylerden memnun, elini omuzuma koydu ve filozofca mırıldandı:

«Bu dünya böyledir işte, kimi adam öldürdüğü için katil diye anılır, kimi adı katile çıktı diye adam öldürür.»

1945

BÖBREK

Niğde eski nüfus memuru Avni Akbulut, elinde yiyecek sepeti, arkasında hammal, Sirkecideki «Güzel Nevşehir» otelinin daracık kapısından girdi. Burayı daha da darlaştırmak ister gibi bir kenara dizilmiş olan mermer masalarda taşra esnafı kılıklı bir kaç adam çay içiyorlardı. Avni Akbulut, köşedeki camekânlı yere sokuldu: «Kâtip nerde?» diye, bitkin, yarı duyulur bir sesle sordu. İçine bir kişinin güç halle sığabildiği camekânda kocaman bir defterin üstüne eğilmiş çıplak kafalı, gözlüklü, orta yaşlı bir adam: «Buyurun, hoş geldiniz!» diye doğruldu. Avni Akbulut, oradaki bir iskemlenin üstüne dermansız bir halde oturmuş, alnından boncuk boncuk dökülen terleri siliyordu. Kilitleri tutmadığı, kayışları koptuğu için urganla sarılmış olan körüklü bavulu sırtından indirmiye çalışan hammal da ter içindeydi. Kâtip karşısındakinin bitkin halini farkedince alâkalandı:

«Geçmiş olsun, rahatsız mısınız?»

«Evet, dermanım yok... Yol da az değil... İstanbulun sıcağı da yamanmış ha!»

Kâtip biraz düşündü, önünde hızlı hızlı soluyan adamı süzdü, sonra:

«Size tek yataklı oda vermeliydi ama, hepsi dolu. Dur bakayım, on iki numarada bir yatak boş, yanınızda yatacak olan çok ağır başlı, müslüman bir adamdır. Sabah çıktığını, geceleyin gelip yattığım bile duymazsınız. Yatak fiyatı da tabii ikramlıdır.»

Hasta hasta iki gün yolculuktan sonra şöyle bir uzanıp dinlenmekten başka şey düşünmiyen Avni:

«Neresi olursa olsun, sen bana odayı göster!» dedi, hammalla hesabı kestikten, nüfus kâğıdını teslim ettikten sonra kâtibin arkasından merdivenleri çıkmıya başladı. Bereket oda bi-

rinci kattaydı. Siyah eteklikli, topukları yırtık siyah çoraplı, şipidik terlikli şişman bir kadın yerleri siliyordu. Kâtibin emri üzerine ellerini üstüne kurulıyarak on iki numaranın kapısını açtı, yorganın ucunu kaldırıp bakarak: «Daha temiz, buyurun!» dedi. Arkadan bavulu getiren bir garson üstü mermerli komodinden surahiyi alarak suyunu değiştirdi, sonra her üçü: «Hoş geldiniz, istirahat buyurun!» diyerek çekildiler.

Kendini elbisesiyle yatağın üstüne atan Avni Akbulut hemen uyudu. Bir takım tıkırtılarla uyandığı zaman ilk gözüne çarpan şey, tavanda şönük bir ışıkla yanan, sinek pisliği içindeki elektrik lâmbası idi. «Desene, akşam olmuş.» diye düşünerek başını yana çevirdi. Elli yaşlarında, kısa değirmi sakallı, kıyafetine bakılırsa Anadolulu bir adamın pabuçlarını çıkarıp, somyası gıcır gıcır eden karyolaya yerleştiğini gördü. Kendisi de biraz doğruldu. Onun uyandığını farkeden karşı yataktaki, sakalını sıvazlıyarak:

«Safa geldiniz, yabancısınız her halde?» diye sordu.

«Safa bulduk, Niğdeliyim.»

«Dimeyin! Ben de Bor'luyum.»

«Çok güzel, kimlerdensiniz?»

Hemen ahbap oluverdiler. Değirmi sakallı sık sık Niğdeye gidip geldiğini, orada bir çok bildikleri olduğunu söyledi. Hatta kızını Niğdeli birine verdiğini anlatırken, «Nikâh için nüfus kayıtları çıkarttığımda sizi görmüş olacağım, bana hiç yabancı değilsiniz!» diye tanıdık bile çıktı. Ayak esnaflığı yapar, memleketten elma kurusu, fasulya, nohut getirtir, buradan oraya da kıl çuval, kösele, mıh, nalça gönderirmiş. Elhamdülillâh işi fena değilmiş ama, geçenlerde memleketten bir kaç hısımı hasta olup İstanbula gelmişler, onları doktor doktor gezdirmekten işleri yüz üstü kalmış. El oğlu birbirinin elinden ekmeğini almak için kurt gibi bekliyormuş. Doktorun da iyisini, halâl süt emmişini bulunciya kadar hayli dolaşmışlar, hayli masarife girmişler. Maazallah insan bir soysuzunun eline düşerse mahna mı, canına mı yanacağını bilemezmiş.

Lâkırdı hastalık ve doktor meselesine dökülünce Avni Akbulut'un da dili açıldı. O da İstanbula derdine derman aramıya

gelmişti. Üç seneden beri çektiği böbrek sancısından kurtulmak için almadığı ilâç kalmamış, bir yıl önce Kayseri hastanesine varmış, röntgen yaptırmış, doktor böbrekteki taşı çıkarmadan olmaz, çok büyümüş, ilâçla düşecek gibi değil demiş, Avni de çoluk çocuğuyla helâllaşıp bıçağın altına yatmış. Beş altı ay rahat etmiş ama, hastalık bu sefer öteki böbrekte tepmiş. Yeniden röntgen yaptırınca sağ böbrekte hem de iki taş birden görmüşler. Artık Kayseri doktorlarına inanamaz olmuş, İstanbula gelmiş.

«Bakalım şunların hocaları ne biçim imiş. Kayserinin operatörü kötü değildi ama, işini sıkı tutsa öbür böbrekte yeniden tepmezdi. Demek hastalığın kökünü bulup çıkaramamış. Pehriz et diye tutturdu. Yemeden, içmeden vaz geçecek olduktan sonra karnımı deştirir miydim? Ağzına et koymıyacaksın, dedi. Et girmiyen yemekte tat olur mu? Üzatmıyalım, bizim hükümet doktoru buradaki hocasına mektup verdi, git kendini göster, lüzum ise o seni ameliyat da eder, hastalığı kökünden alır, dedi. Biz de evimizin nafakasını kestik, buraya geldik. Ne yaparsın, can herşeyden üstün. Bu gideceğim doktor da profesörmüş.»

Deminden beri karşısındakinin sözlerini, «Bilirim bunların hepsini,» demek istiyen bir gülümseme ile dinliyen değirmi sakallı, profesör kelimesini duyunca âdeta hiddetlenmiş gibi kaşlarını çattı:

«Adı neymiş o profesörün?» diye sertçe sordu.

«Dirim yurdunun sahibi Osman bey.»

Öteki korkunç bir şey görüyormuş gibi gözleri büyümüş, yerinden fırladı:

«Tatlı canına acıman yok mu senin?» diye bağırmıya başladı, «Kim verdi sana o kasabın adını? Herhalda ortak olmalılar. Yanımda adını anma, içim fena oluyor. Daha bir buçuk ay önce aslanlar gibi kardeşimi öldürdü. Bıçağının altına yatanın sağ kalktığı görülmüş mü? Üstelik de soyguncunun başta gideni. Bin liranın yüzünü görmeden kan çıbanı bile deşmiyor.»

Avni onun sözünü kesecek oldu:

«Bizde o kadar para ne gezer, devletin hastanesine gideceğim, bu profesörün asıl vazifesi oradaymış.»

Öteki, cahil, tecrübesiz bir çocuğu düşüncesizce atacağı adım-

dan alıkoymak istiyen şefkatli bir baba gibi biraz üzüntülü, biraz hükmedici bir tavırla Avni'nin yanına sokuldu:

«Daha beter ya,» dedi, «Adamın iflâhı işte o hastane dediğin yerde kesilir. Belli, senin bu doktor milletinden haberin yok... Aslan kardeşim, orada hastaya bakmazlar, acamı doktorlara ders gösterirler. Ellerine bir düştün mü yakanı kurtarabilirsen aşkolsun. Kesip biçecek insan lâzım onlara... Adamın karnını bir yardılar mı, yandı fıkara gayri... Hasta olan yerini de deşerler, hasta olmıyan yerini de... Oranın usulü öyle... Yeni yetişen doktorlar bakacaklar, âfat olan yer ile sağlam yeri ayırd etmesini öğrenecekler. O profesör dediğin, hastaya elini bile değmez, başına kum gibi üşüşen parmak kadar oğlanlara, kızlara: «Kes şurayı, kes burayı!» der, o zibidiler de çalarlar bıçağı. Allah yardımcın olsun. Dedim ya, sana o mektubu veren doktor dostun değil imiş. Hadi, diyelim o el oğlu, senin kendi canına acıman da yok mu?»

Avni Akbulut dili tutulmuş gibi karşısındakinin yüzüne baktı kaldı. Bir kaç kere yutkundu, fakat müthiş bir korku, gurbet ellerde çoluğun çocuğun bıçağıyla doğranmak korkusu, bütün vücudunu bir ter ve titreme halinde sarmıştı. Boğazından ses çıkmıyordu. Değirmi sakallı yatak komşusu elini yavaşca omuzuna koyarak:

«Üzülme canım,» dedi, «Ama üzülme demek de boş lâf, can pazarı bu. Ve lâkin her şeyin çaresi bulunur. Doktorun da halâl süt emmişi vardır elbette... Dedim ya, çok gezdik, dolaştık, çok masarif ettik ama, şu doktorların iyisini, kötüsünü bilir olduk.»

Bir parça kendini toparlamıya çalışan Avni, acele bir yardım bekler gibi iki elini birden uzatarak:

«Kurbamn olayım, bildiğin bir insaniyetli doktor var mı? Hani şu böbrek işinden de anlıyan bir doktor...»

Öteki, merhametli bir gülümseme ile başını sallıyarak cevap verdi:

«Üzülme dedim ya! Müslümanın müslümana yardım etmek borcu. Bu hasta halinde İstanbul gibi yere derman aramıya gelmişsin, seni yüz üstü bırakmak hemşeriliğe sığar mı? Bak dinle beni: Şu kos koca şehirde bir tane esaslı doktor gördüm, o da Sağlık yurdunun sahibi İrfan Bey. Bıçağının dokunduğu yerde

illet kalmıyor. Eli pek hafif. Dört yerinden karnını deştiği adamlar bir hafta sonra Haydarpaşa'ya, tirene yürüye yürüye gidiyorlar. Hele böbrek, ciğer, yürek ameliyatında bitirmiş, Avrupada bile üstüne yok diyorlar. Bir muayenehanesi var, içindeki âletleri İstanbulun bir hastanesinde göremezsin, Alamanya'dan hususî gelmiş. O röntgenler, o aynalar, o camekân içindeki pırıl pırıl gümüş makaslar, bıçaklar, o süt gibi beyaz ameliyat masaları, canım, anlatmakla tükenecek gibi değil ki... Hastahanesi deniz kenarında, padişah saraylarının bitişiğinde. Yatağından başını kaldırıp baksan selâtin camilerinden yedisini birden görürsün, limana giren bütün ecnebi vapurları ayağının altında. Dedim ya, tarifi mümkünsüz.»

Avni Akbulut önce can kulağıyla dinlerken sonlara doğru mahzun bir tavırla başını sallamıya başlamıştı; karşısındaki belki de bunu farkederek susunca, ümitsiz bir sesle mırıldandı:

«Oraların fiyatı da ona göredir. Böyle lüküs yerler bizim için değil!»

Sağlık yurdu ile sahibini fazlaca övdüğünü anlıyan adam, üst dudağından ön dişleri dökülmüş ağzına doğru uzanan kır bıyıklarını sağa sola sıvazladı, kül rengi gözlerini bir an küçültüp düşündükten sonra:

«Yok canım,» dedi, «Sana söyledim ya, helâl süt emmiş adam! Ondaki insaniyeti kimsede bulamazsın. Halden anlar, paran çıkışmazsa derdini ameliyatsız da sağaltır. Bir de tatlı konuşmaları var, hani insanın illetini diliyle çekip alıyor desem hilâfsız...»

Avni şüphe ile başını salladı:

«Benim derdim öyle tatlı dil ile ameliyatsız iyi olacak soyundan değil, bir böbrekte iki taş bu, bıçağı yimeden çıkar mı?»

Öteki güldü:

«Tabii çıkar. İlâçla eritiverince aşağıdan dökülür gider. Bu doktorda öyle ilâçlar var ki, İstanbulun bir hastanesinde bulamazsın, Alamanya'dan hususî gelmiş!»

Avni hâlâ tereddüt eder gibiydi, fakat öteki durmadan doktorların vicdansızlığını, bunlar arasında operatör İrfan'ın nasıl bir inci olduğunu, «Allah doktorları günahkâr kullarını cezalan-

dırmıya yollamış, ama günahsız kullarını da yüzüstü komamış!» diyerek anlattı. «Tatlı canına acıman yok mu senin?» diye boyuna tekrarladı. Ertesi gün işini gücünü bırakıp onunla birlikte bu «Helâl süt emmiş» adama gitmiye de razı oldu. Gündüzkü uykusuna rağmen hâlâ yol yorgunluğunu atamamış ve bu heyecanlı konuşmadan büsbütün harap düşmüş olan hasta, «Hayırlısı neyse o olsun.» diyerek yatağına uzandı, sabaha kadar inleyip oflıyarak, hattâ bazan birdenbire gelen keskin sancıların tesiriyle bağırıp yerinden fırlıyarak döndü, durdu.

Kuşluk vaktine doğru beraberce yola düzülüp operatör İrfan'ın muayenehanesine gittiler. Bu doktorun resmi işi olmadığı için öğleden önceleri de yerinde bulunuyordu. Değirmi sakallı hayır sahibi: «Yanında kaç paran var? Malûm ya, yorganına göre ayağını uzat demişler. Paramız belli olunca tedaviyi, ilâcı da ona göre tutarız, işin fantaziyesine kaçmayız.»

Avni Akbulut bir taraftan: «hastalığın ve tedavinin fantaziyesi nasıl oluyor acaba!» diye düşünürken, bir taraftan da cebindeki paranın hesabını yaptı. Öyle göründüğü kadar da metelik değildi. Nüfus memurluğunu bıraktıktan sonra elindeki bir bağ, bir de elma bahçesi ile gül gibi geçiniyor, ikisi de evli olan büyük oğullarının yardımı ile küçük oğlu Süleymanı ve bir taneçik kızı Ferideyi ortaokula gönderiyordu. Hastalığı için Niğde ve Kayseride ettiği masrafların topu yüz lirayı bulmazdı. Ama şimdi İsbula bu derdi kökünden aldırmak için gelirken ihtiyatlı davranmış, yol parasından ayrı cebine altı yüz liracık koymuştu. Yanındakine:

«Yüz elli liram var, yol parası ile otel parası da içinde!» dedi.

Öteki birdenbire olduğu yerde, sokağın ortasında durdu:

«Ciddi mi söylüyorsun?» dedi, «Bu para ile İstanbulda yarana pansıman bile yapmazlar. Gittiğimiz doktor ne kadar da gözü tok olsa, gene masarifini alacak, çoluğu çocuğu bu yüzden ekmek yiyor, keseden veremez ya! O röntgen makinesi adamın içini dışını göstermek için ne kadar elektrik yakıyor, biliyor musun? Üstelik filim de bulunmıyor. Ben rahmetli kardeşim için ne kadar aradım. Kara borsadan ateş pahasına alacaksın. Vaz geçelim bu işten de sen yol paramı yimeden Niğde'ye dön.»

İşin şakaya gelmiyeceğini anlıyan Avni:

«Yok canım,» dedi, «Tanıdık hemşerilerden beş on kuruş daha buluruz. Şu dertten bir kurtulalım da...»

Doktor onları pek bekletmeden kabul etti. Muayenehanesi sahiden pırıl pırıl âletlerle doluydu. Avni artık alıştığı fakat bir türlü sevemediği o acaip ilâç kokusunu yine duyunca hemen orada bıçak altına yatırmışlar gibi titremeğe başladı. İçinden: «Gene düştük bu naletlerin eline,» diye söyleniyor, bu andan itibaren artık hiç bir şeyin kendi elinde olmadığını, onlar ne derse itiraz etmeden yapmıya mecbur kalacağını biliyordu.

Kendisini beyaz örtülü, yüksekçe bir sedire yatırıp karnını iteliyen adama baktı: Bu kısa, kalın, yassı biriydi. Her an bir kalb durmasından ölüverecekmiş hissini veren kırmızı, şişkin, iri mesameli yüzü yağlı gibi parlıyordu. Dehşetli canı sıkılmış gibi bir hali vardı. Hastanın karnını, göğsünü, sırtını, ağzını, burnunu muayene ettikten ve Kayseri'de çekilen röntgen filimlerini gözden geçirdikten sonra:

«Sizi kliniğe kaldırıp müşahede altına alalım, icabederse ameliyat ederiz. Bünyenizin böbrekte taş yapmak temayülü var. Sıkı rejim, kuvvetli ilâçlar lâzım,» dedi.

Değirmi sakallı Borlu «Müsaade buyurun!» diye doktoru bir kenara çekerek, Avni'nin de duyabileceği bir sesle, hastanın bu masarifi kaldıramıyacağını, kendisini sıkıca bir muayeneden geçirip Almanyadan gelen ilâçlarla derdine derman olmasını rica ettiğini söyledi. Avni söze karışıp: «Bilmem olur mu ki? Bana Kayseri'de bu taşlar ameliyatsız düşmez dedilerdi.» diyecek oldu, fakat doktorun sert bir el hareketi onu susturdu:

«Düşmez ne demek? Taşın cinsine bağlı. İlâçla eriyen taş var, erimiyen var. Önce iyi bir tahlil yaptırıp bunu anlamalı, bünyenin hususiyetlerini her bakımdan incelemeli, tedaviyi buna göre tayin etmeli. Operatif müdahale en sonra düşünülecek şeydir. Öyle her karnı ağrıyana ameliyat diyen doktorlara pek güvenme. Bugün tababetin esası kimyadır. Cerrahlık yavaş yavaş maziye karışacak.»

Bu ilmî mülâhazaları pek iyi kavrıyamıyan ve doktorun yüzündeki can sıkıntısı ifadesinin artmakta olduğunu farkeden Av-

ni: «Siz nasıl münasip görürseniz öyle yapalım, doktor!» diyerek razı oldu.

Bundan sonra yirmi gün kadar süren muayene ve tedavisinde Borlu hemşerisi Avni'yi hemen hiç yalnız bırakmadı. Elinden gelen her yardımı, her kolaylığı gösterdi. Arasıra işlerinin yüzüstü kaldığından bahsetse bile, Avni'nin: «Siz artık zahmet etmeyin, ben kendim gider gelirim.» yollu tekliflerini asla kabul etmiyor, onunla birlikte karaborsada röntgen filmi arıyor, bulunca pazarlığını kendisi ediveriyor, Avninin bünyesini iyice anlamak için herbirine bir kaç defa gittikleri bakteriologlar, dahiliyeciler, mide mütehassısları, asabiyeciler, kalbciler, gözcüler, kulakçılarla o konuşuyor, çeşit çeşidi yapılan kan ve idrar tahlilleri için çeşit çeşit lâboratuvarlara girip çıkıyor, raporları okuyup, tecrübelerine dayanarak izah ediyor, nihayet doktor İrfanın reçetelerinde yazılı olup piyasadan kalkmış bulunan şifalı Alaman ilâçlarının el altından satıldığı yerleri o meydana çıkarıyor ve biraz pahalı da olsa, elde edilmesini sağlıyordu.

Bu gidip gelmeler üç hafta kadar sürdükten ve Avni Akbulut, hemşerilerden tedarik ettim diye diye cebindeki paranın dört yüz liradan fazlasını doktor vizitelerine, tahlillere, filimlere ve ilâçlara yatırdıktan sonra, bir gün Borlu hayır sahibi ortadan kayboldu. Otel kâtibine sorunca, «Nüfus kâğıdını aldı gitti.» yollu kısa bir cevapla karşılaştı. Bir on lirayı daha gözden çıkarıp tekrar baş vurduğu doktor İrfan, yüzünde o korkunç can sıkıntısı ifadesiyle, ilâçlara devam etmesini ve bir kaç ay sonra bir daha gelmesini söyledi.

Nasıl bir tuzağa düştüğünü yavaş yavaş anlıyan Avni, büsbütün halsiz ve perişan, yatağına uzanıp düşüncelere daldı:

«Ülen Allahın sersem kulu, nasıl oldu da basiretin bağlandı? Borlunun kır sakalına mı kandın, tatlı diline mi? Sen böyle dolaplara girecek adam mıydın; gel gelelim şu kör olası hastalık insana göz açtırmıyor. Aman anam, bu sancılar böyle gelip gittikçe karşıma azrail çıksa medet ya melâike diyip eline sarılacağım. İlâçların da bir faydasını görmedik! İnsaniyetine kurban olduğum doktorun bir kere yüzünün güldüğüne raslamadım. Ne gidersin bilmediğin adama? Niğde doktorunun verdiği mektubu

nerelere tıktık acaba? Koş koca profesörü bırakıp soyguncuların elinde kaz gibi yolundun, Avni Akbulut, senin ettiğini parmak kadar çocuklar etmez.»

İnleye inleye karyoladan inip bavulunu karıştırdı, ikiye katlanmış mektubu bulunca cebine yerleştirdi. Sonra iskemlenin kenarına ilişerek komodinin mermerinde parasını hesapladı: Oda kirasını haftadan haftaya ödemiş, perhiz yemekleri pişirttiği şişman hizmetçiye masrafları günü gününe vermişti. Şimdi yanında, yol parası içinde, yüz yirmi beş lirası vardı. Böbreğinde iki taş ile, kolunu sallıya sallıya Niğdeye dönmeli miydi, yoksa şu profesörü bir denemek daha mı akıl kâri idi? Borlunun hastahaneler için söylediklerini şimdi şüphe ile karşılıyor, «Devletin hastanesinde adamı çoluğa çocuğa doğratırlar mı? Attı köpoğlu köpek!» diye kendine cesaret veriyordu.

Hemen ertesi gün hastanenin yolunu tuttu. Elindeki mektubu önce kapıcıya, sonra koridorlarda rasladığı, doktor mudur, hademe mi belli olmıyan beyaz gömlekli bir kaç kişiye gösterdi. Nihayet «Bevliye» kliniğinin önünde sıra bekliyenlerin arasına karıştı. Etrafında şehirli, köylü; kadın, erkek; yaşlı, genç bir çok insanlar; ellerinde birer kâğıtla başka servislerden gönderilmiş dar ve kısa pijamalı hastalar; koridorun bir başından öbür başına apış apış gidip gelen delikanlılar vardı. Öğleye kadar bir kenarda durdu. Doktoru yalnız görüp mektubu vermek istediği için ortalığın tenhalaşmasını beklemeyi muvafık bulmuştu. Kapının önündekileri teker teker içeri bırakan hademeye bir kaç kere sokulup, doktorun yanı kalabalık mı? diye soracak oldu, fakat öteki cevap olarak: «Numara aldın mı?» diyince elindeki mektubu gösterdi, «Hususî konuşacağım!» dedi. Hademe Avni Akbulut'un bütün ümidini bağladığı mektuba bir göz bile atmadan eliyle kenara itti:

«Bekle öyleyse, çıkarken yanına sokulabilirsen verirsin!»

Orada durdukça bazı beyaz gömlekli asistan ve doktorların, sıraya filân bakmadan, hastalardan tanıdıkları her hangi birini arkalarına takıp içeri soktuklarını gören Avni, açıkgözlük ederek bunlardan birinin peşine takıldı. İçerde onbeş, yirmi kadar delikanlı ile iki kız vardı. İkisi de gözlüklü ve kısa boylu olan kız-

lar, orta yerde bir hastayı muayene eden, küçücük, sıska, buruşuk yüzlü, kır bıyıklı bir adamın etrafında dönüp ağzının içine bakıyorlar, delikanlılar kendi aralarında konuşup gülüşüyorlardı. Profesör olduğu anlaşılan ortadaki sıska adam, camları parladığı için gözlerini göstermiyen kocaman gözlüklerini bu gençlere dikerek:

«Bakınız hanımlar...» diyordu, «Zahmet olmazsa siz de bakınız efendiler... Bu hasta bayan, bir müddet evvel lohusalık sıralarında... Nasıl efendim? Doğumdan önce mi başlamıştı?... Evet efendim, şu halde hamlin sonlarına doğru, oldukça ağır bir eklampsi, yani havale geçirmiştir. Bu hastalığın böbreklerdeki komplikasyonlarını biliyorsunuz.. Yani böbrek ensüfisyansı... Yani ademi kifayesi... Evet efendim.. Ama aradan bu kadar aylar geçtikten sonra... Nasıl efendim? Üç hafta mı? Evet, üç hafta geçtikten sonra bu şekilde egü bir üremi halinde tezahürü tıp literatüründe pek ender görülür. İnzarı ekseriyetle vahimdir. Nasıl efendim? Zevci misiniz efendim? Merak etmeyiniz, geçecek efendim. Hastayı kaldırsınlar.»

İki hademe, yukardaki nisaiye koğuşundan sedye ile indirdikleri hasta kadını tekrar alıp götürdüler. Kocası asistanlara ve talebeye sokularak, «inzarı vahim» tabirinin ne demek olduğunu öğrenmiye çalışıyor, fakat hepsinden kaçamaklı cevaplar alınca telâşı büsbütün artıyordu. Nihayet profesöre baş vurdu.

«Ölecek mi!»

Öteki, gözlüklerinin arkasında kaybolan gözlerini karşısındakine dikerek yumuşak bir sesle:

«Biz doktorlar hiç bir hastadan ümidi kesmeyiz efendim!» dedi.

Hasta kadının kocası, bu cevabın derinliğini kavramak istiyormuş gibi düşünceli ve şaşkın, dışarı çıktı.

Profesörün gözleri bu anda önünde beliriveren Avni Akbulut'a ilişince, bir şeye hayret ediyormuş gibi kaşları yukarı kalktı, alnı buruştu, o yumuşak fakat her şeyden uzak sesiyle sordu:

«Sizin neyiniz var efendim?»

Avni bir şey söylemeden Niğde hükümet doktorunun mektubunu uzattı. Profesör, hep kaşları kalkık ve alnı kırışık zarfı

açtı ve içindeki kâğıda şöyle bir göz gezdirdi. Altındaki imzayı hatırlamak ister gibi biraz düşündü, sonra başını salladı ve Avni'ye dönerek:

«Peki ne istiyorsunuz?» dedi.

Hasta hemen derdini anlatmıya başladı. Cebinden raporları, tahlil neticelerini, koltuğunun altından, sayısı onu geçen röntgen filimlerini çıkardı. İlk defa nasıl ameliyat olduğunu, sonra hastalığın nasıl yeniden teptiğini saydı döktü.

Bu sırada doktor muslukta ellerini yıkıyor, ispirto ile oğuşturuyor, beyaz bir havluya kuruluyordu. Onun kendisini pek can kulağıyla dinlemediğini farkeden Avni, şimdi asistanlara, talebelere dönmüş, hikâyesine devam ediyordu. Sözünü tamamladığı zaman doktor da gömleğini çıkarmış, beyaz sadakor ceketini giymişti. Başasistana dönerek sordu:

«Neymiş?»

Öteki bir kaç doktorca kelime mırıldandı ve filimlerden birini uzattı. Profesör az önce yıkadığı ellerini kirletmemek için filme dokunmadı, asistanına tutturarak gözlerini büzdü ve dikkatle baktı. Sonra Avni'ye döndü:

«Böbreğinizde taş var.»

«Biliyorum efendim.»

«Aldırmanız lâzım.»

«Başüstüne efendim.»

«Ama hemen ameliyat olmalısınız. Her geçen gün sizin için tehlikelidir.»

«Hemen olsun efendim. Emredin bu günden yatayım.»

Profesör karşısındakinin ne demek istediğini ilk anda anlıyamamış gibi başını arkaya atarak bir an düşündü, sonra baş asistana dönerek:

«Bizim servîste boş yatağımız var mı?» diye sordu.

«Hiç yok efendim.»

Avni atıldı:

«Bir kaç gün beklerim, belki ozamana kadar boşalır.»

Asistan cevap verdi:

«Zannetmiyorum, yakında çıkacak hastamız yok. Sonra bir çok da sıra bekliyen var.»

Profesör kapıya doğru yürüyerek ilâve etti:

«Siz bilirsiniz, fakat hastalığınızın beklemiye tahammülü yok. Hemen bir hastaneye yatıp taşları aldırmalısınız.»

Bunları söylerken kapıdan çıkmıştı, Avni'nin cevabını beklemeden koridorda hızla yürüdü gitti. Talebelerle asistanlar da arkasından odayı boşalttılar. Avni elinde raporları, filimleri ile orta yerde kahverdi. Bu sırada içeri gelip ortalığı düzeltmeğe koyulan o kapıdaki hademe, onun hâlâ odada dikildiğini görünce:

«Ne bekliyorsun?» diye sordu. Avni dertleşecek kafa dengi birini bulmuş gibi ona Kayseri'den başlıyarak böbreğinin hikâyesini anlatmıya kalkınca, hademe eliyle sözünü kesti:

«Doktor Osman Beyin burada bunları dinliyecek vakti yok. Görmedin mi, işi başından aşkın. Burası fakir fıkara yeri. Sen efendi adamsın, git derdini muayenehanesinde anlat. Dırim Yurdunun sahibidir, saat dörtten sonra hep orada bulunur. Al istersen adresini vereyim.»

Gömleğinin cebinden çıkardığı irice bir kartı hastanın eline tutuşturdu, işine koyuldu. Kafasının içinde hep o acayip, bütün iradesini elinden alan ilâç kokusuyla hastaneden ayrılan Avni, ağır ağır yürüyerek otele geldi, perhiz yemeğini bile yiyemiyerek sadece bir çay içti ve bir saat kadar dinlendikten sonra, hemen kapının önünde duran tramvaylardan birine athyarak Dirim Yurdunun yolunu tuttu.

Profesör Osman onu, hastanedekinin tersine büyük bir alâka ile muayene etti, hattâ tatlı dilini Borlu okadar övdüğü halde suratı hep canı sıkılmış gibi duran doktor İrfanın aksine, doktor Osman sahiden tatlı dilli, güler yüzlü idi. Bütün filimleri, raporları teker teker gözden geçirdi, bir çok şeyler sorup soruşturdu, nihayet, aralarında tam bir itimat bağı kurulduğuna kanaat getirince, ellerini Avni'nin omuzlarına dayıyarak:

«Bak kardeşim,» dedi, «Sana hastalığının mahiyetini iyice anlattım, cahil bir insan değilsin, hayatını, aileni düşünmiye mecbursun, kararını ver. Tek çare ameliyattır. Taşı çıkarırız, bir kaç ay da sıkı perhiz eder, vereceğim ilâçları alırsın, Allahın izniyle bir şeyciğin kalmaz.»

«Hastanede de söyledim ya doktor, emrin ne ise öyle ederim. Beni hastaneye yatırıver.»

«Fakülte hastanesine yatıramam; hem yer yok, hem de hastalığın öyle fevkalâdeden yatırılmanı icabettirecek mahiyette bir şey değil. Basit bir böbrek taşı. Yer açılmasını beklemek ister de sıraya girersen aylar sürer, halbuki hastalığının buna tahammülü yok. Bak düşün, taşın. İstersen benim kliniğe yatırayım, ama senin için biraz masraflı olur.»

Avni doktorun gözlüklerinin içine bakarak:

«Yani ne kadar olur doktor bey?» dedi. Burnunu, kafasını yine o uğursuz ilâç kokusu dolduruvermişti. Gözleri kararıyordu. Doktorun zayıf yüzünün hafif bir gülümseme ile buruştuğunu hayal meyal farketti ve oğuldıyan kulakları onun yumuşak, cana yakın sesini uzaklardan gelir gibi işitti:

«Yatak parası ve ameliyat için bin lirayı göze almalısın.»

Avni'nin kafasını saran bulut bir an için açılır gibi oldu. Boğuk bir sesle:

«Aman doktor!» dedi. Profesör hep o tatlı gülümsemesiyle sözünü kesti:

«Söyledim ya, biraz masraflı olur. İstersen tekrar Kayseri hastanesine baş vur. Ama vilâyet hastaneleri ve doktorları... Sen daha iyi bilirsin ya, başından geçti...»

«İyi ama doktor, bin liranın yolu nerde?»

Öteki bütün yüzünü kaplıyan tatlı bir gülüşle:

«Bunu bana mı soruyorsun? Bilsem vallahi söylerdim.» dedi. Şakaya katılacak halde olmıyan Avni eliyle kulağının arkasını kaşıyarak kendi kendine mırıldandı: «Çoluk çocuğa yazıp bağla bahçeden birini sattırmalı mı idi? Can herşeyden üstün.» Sonra doktora döndü: «Bana biraz ikram edemez misin, bak sana talebenden mektup da getirdim.»

«Ha, kim o çocuk? İsmi yabancı değil ama, bir türlü hatırlıyamadım. Neyse, şimdi seninle bakkal pazarlığı yapacak değiliz; dedim ya, düşün, taşın, kararını ver. Ben hergün öğleden sonra burdayım.»

İlâç kokusu, yorgunluk, açlık, geceleri sancılar yüzünden uyuyamamak hastayı öyle bir hale getirmişti ki, kafasında şu an-

da: «Ne olacaksa hemen olsun.» düşüncesinden başka bir şey yoktu. Tekrar doktor doktor dolaşmak, röntgenlerde soyunmak, iğnelerle kan aldırmak, şişelere işemek, bekleme odalarında saatlerce, günlerce pineklemek, artık bunların hiç birine dayanamıyacaktı. Sönük gözlerini ağır ağır Profesör Osman'a çevirerek:

«Niğde'ye mektup yazalım da bizim elma bahçesini satsınlar bakalım. Şimdi mahsul mevsimidir, herhalde para eder.» dedi.

«İstersen bir telgraf yaz, ben hemen gönderteyim. Sen de git, otelden eşyalarını al, buraya naklet. Para gelir gelmez ameliyatı yaparız.»

Bu işler o gün tamamlandı. Avni, hastahane için hususî satın aldığı mavi yollu tisör pijama ile beyaz karyolasının kenarına oturarak Niğde'den para gözledi. Her geçen gün hesabını hiç yoktan on beş lira arttırıyor ve hasta bazan: «Bu mevsimde bir bahçe satmak bu kadar sürdürülür mü? Kendi soyumuzda bile halden anlıyan olmadıktan sonra...» diye söylenerek Niğdedekilere kızıyor, bazan da: «Ne diye para gelesiye kadar otelde kalmadım da doktorun sözüne uyup buraya taşındım ki? Otelin gecesi bir buçuk lira idi. Bu hastalık bende akıl komamış, belli.» diye kendi kendine içerliyordu. Kliniğe yattığının on birinci günü telgraf havalesiyle bin iki yüz lira geldi, hemen ertesi gün, ikindi vaktine doğru, ameliyat masasına yattı.

Henüz narkozun tesiriyle sersem bir halde gözlerini aralayınca ilk gördüğü şey doktor Osmanın gülümsiyen yüzü oldu.

«Nasılsınız? İyisiniz ya!» diyordu, «On beş güne varmaz kalkarsınız. Çıkardığım taşı görmek ister misin? Fındık kadar... Bak!»

Avni daha iyice açamadığı dümanlı gözleriyle doktorun elindeki yuvarlak şeye baktı, sonra biraz geride duran asistanla hemşireyi de süzerek güçlükle mırıldandı:

«Teşekkür ederim doktor... Öbür taş da böyle kocaman mı?»

Profesör Osman karşısındakinin ne dediğini anlamıyarak iri camlı gözlüklerini arkasındakilere çevirdi. Genç asistan yatağa yaklaştı:

«Hangi taş?»

O zaman hastanın gözleri büyük bir korkuyla açıldı, karşısındaki üç beyaz gömlekliyi birer birer dolaştı, hırıltılı bir sesle sordu:

«İki taş olacaktı, doktor! Ocağına düştüm, birini içerde mi kodun yoksa?»

«Kim söyledi iki taş diye?»

«Kayseri'de söylediler. Röntgen öyle gösteriyormuş.»

Profesör ve asistanı filimlerin bulunduğu zarfı açtılar, pencerenin yanına gidip uzun uzun baktılar; biri baktıktan sonra elindekini ötekine veriyor, yeni aldığını gözden geçiriyordu. Odada çıt yoktu. Arasıra iki doktor birbirlerine filimde bir şey gösteriyorlar, fakat tek söz söylemiyorlar. Nihayet profesör Osman hastaya yaklaştı:

«Zannetmiyorum!» dedi, «Gerçi filimin orası biraz bulanık ama, Kayseri hastanesinin röntgenine pek güvenilmez, bu taşın gölgesi düşmüş olacak. Belki sen de filim çekilirken biraz kımıldadın... Ben böbrekte başka bir taşa raslamadım. Hiç merak etme.»

Bundan sonraki günler, hattâ haftalar, hattâ aylar Avni Akbulut için yarı rüya halinde geçtiler. Sanki ameliyat gününde yapılan narkozdan hâlâ kurtulamamıştı. Doktorlar o gün filimleri alıp götürmüşler ve bir daha ortaya çıkarmamışlardı. Her gün bir kaç kere yanına geliyorlar, «Nasılsın? Bir şikâyetin var mı?» diye soruyorlar, bazan hemşire pansuman yaparken bulunuyorlar, fakat ikinci taş meselesini hiç açmıyorlardı. Bu halde bir ay kadar yattıktan sonra, —dikişler alınalı daha sekiz gün olmuştu,— Avni'de tekrar sancılar başladı. Yeniden röntgenler, idrar tahlilleri, konsültasyonlar yapıldı. Profesör: «Senin bünyen taş yapmağa çok müsait, böbrekte gene kilsî bir teşekkül ihtimali var. Esaslı bir müdahale daha icab edecek galiba!» dedi.

Niğde'ye tekrar acele telgraflar çekildi, satılan bağın parası bu sefer yirmi günde geldi. İkinci ameliyat için Avni'yi masaya yatırdıkları zaman, eski nüfus memuru bir deri bir kemik kalmıştı. Gözleri bir şey seçemiyor, kulakları oğulduyor, sesi fısıltı halinde çıkıyordu. Yüzüne maskeyi koydukları zaman bu uyku-

dan bir daha uyanamıyacağını sanıyor, ama buna okadar üzülmüyordu.

Ameliyat bir saate yakın sürdü. Doktor hem yarayı kesiyor, derinlere gidiyor, hemşirenin uzattığı makası, bıçağı, pensi alıyor, eğiliyor ,doğruluyor, hem de bu aralık asistaniyle konuşuyordu:

«Bizim şu Adadaki köşkün banyosuna ne renk fayans koydurayım, bir türlü karar veremedim. Mavi kasvetli olacak, penbe de yatak odasına uymuyor... En güzeli filizi ama, piyasada iyisi yok. Ne halt etmeli bilmem!»

Nihayet böbrekten leblebi kadar bir taş daha çıktı, fakat iki ay gibi kısa bir zamanda iki defa üst üste bıçak yiyen bu ufacık et parçası da artık canından bezmiş gibiydi: taşı aldıkları yerde beliren ince bir kan sızıntısı bir türlü durmuyordu. Profesör Osman: «Ne yapacağız?» der gibi gözlüklerini asistaniyle hemşireye çevirdi. Beş dakikadan fazla beklediler, kan ne azalıyor, ne çoğalıyor, hep ayni şekilde, hafif hafif sızıyordu. Hastanın zayıf vücudunda kımıldamalar başlamıştı. Bir kaç dakika daha beklediler. Böbreği böyle kanar halde bırakarak yarayı kapamak, hastanın yüzde yüz ölümü demekti. Profesör asistaniyle bir kaç kelime konuştuktan sonra tekrar makaslarını, bıçaklarını, eline aldı, böbreği etrafına bağlıyan çeşit çeşit etleri, sinirleri kesti, inceli kalınlı damarları düğümledi, bir anda pörsümüş gibi gevşiyen bu morumsu et parçasını beyaz bir küvetin içine bıraktı, sonra yorgun bir sesle asistanına yarayı kapatıp dikmesini söyledi, alnında beliren terleri gömleğinin koluna silerek musluğa, ellerini yıkamağa gitti.

Avni Akbulut yatağında kendine gelip, ölmediğini, yalnız böbreğinin çıkarıldığını, artık bir tek, o da ameliyatlı böbrekle kaldığını öğrenince pek şaşırmadı, başını öte tarafa çevirip gözlerini kapadı. Haftalarca bu halde yattı. Artık iki günde bir uğrıyan doktora, hergün pansumana gelen asistana da bir şey söylemiyor, bir şey sormuyordu. Yalnız günün birinde Profesör Osman yatağının kenarına oturup yalancıktan gülmiye çalışan bir yüzle, artık hastalığının tamamen iyi olmuş sayılabileceğini, tek böbrekle kalmanın öyle pek korkulacak bir şey olmadığını, çün-

kü insan bünyesinin böyle hallerde bütün dikkatini, bütün gayretini öteki böbreğe vererek onu adamakıllı kuvvetlendirdiğini ve artık Avni için Niğde'ye dönüp istirahat etmekten ve hâlâ akmakta olan yarasını haftada iki defa doktora, hatta bir sıhhat memuruna pansuman ettirmekten başka bir iş kalmadığım söyleyince, hasta o fersiz gözlerini karşısındakinin yüzüne dikti, ağır ağır, fakat sarsılmaz bir sesle:

«Yok doktor,» dedi, «Beni bu halimle sokağa atamazsın. Gayri sattırıp parasını getirtecek bağ, bahçe kalmadı ama, gene de beni bu halimde sokağa atamazsın. Ben bu halimde memlekete dönecek olursam bana sokaktaki itler bile güler. Ya bu yara kapanır, dermanım yerine gelir, yürüye yürüye tirene giderim, ya bu karyolada ölürüm. Çoluğun çocuğun başına belâ olmam. Kolumdan tutup atsan bile kapının önünden bir adım gitmem, geleni geçeni başıma toplarım. İşte, kendin düşün artık.»

Bu sözlerden sonra hastanın gözlerini kapayıp başını öteye çevirdiğini gören doktor sesini çıkarmadan odadan çıktı, gitti. Avni bir hafta kadar bekledi, her kapı açılışında yüreği oynuyor, «Acaba sokağa atarlar mı ki? Bu halde Niğde'ye, çoluğun çocuğun yanına nasıl varırım?» diye düşünüyor, pansumana gelen asistanla hemşirenin yüzlerine dikkat ve korkuyla bakıyordu. Ama onların kendisine karşı muameleleri değişmemişti. Hep ayni nazik dalgınlıkla sargılarını çözüyorlar, «Nasılsınız?» diye sorduktan sonra hep ayni şekilde, cevap beklemeden birbirleriyle konuşuyor ve odadan çıkıyorlardı..

Bir gün Profesör Osman, o zorla gülen yüziyle odaya girdi. Hemşireyle asistan da arkasındaydı. Kırışık alnını yatağa doğru eğerek hastayı sıkı bir muayeneden geçirdi, bir çok şeyler sordu, hâlâ kapanmıyan yarayı kendi eliyle açtı, tabelâyı ve ameliyattan sonra çekilen röntgen filimlerini asistaniyle birlikte bir daha gözden geçirdi, sonra Avni Akbulut'a dönerek:

«Hastalığın bu safhası talebe için çok enteresandır, sizi yarın fakülte hastanesine kaldıracağız!» dedi.

1945

CIGARA

Cıvık, yağmurlu bir havada Beyoğlunda yürüyordum. Vakit gece yarısına yaklaşmıştı. Sokaklarda sarhoşlar, barların önünde otomobiller vardı. Birkaç saçı boyah kadın sık sık arkalarına bakarak çabuk adımlarla yürüyor, bir bekçi ile bir polis sokağın başında münakaşa ediyordu. Elektrikli ilânların önünden bir an aydınlanıp geçen iri, seyrek yağmur damlaları yere birer tükrük gibi düşüp yayılıyor, çamurlu asfaltı daha yapışkan bir hale getiriyordu.

Bir dört yol ağzındaki genişçe bir meydanın kenarında dört beş çocuğun kavga ettiğini gördüm. Anaya avrata söven ince seslerin arasına acı bir vızıldama karışıyor, arada sırada keskin bir çığlık, boz renkli gökyüzüne doğru yükseliyordu. Biraz yaklaşınca, yalınayak, yırtık gömlekli, en büyüğü on yaşında kadar dört çocuğun, epeyden beri sürdüğü anlaşılan bir kavgayı bitirmek üzere olduklarını anladım. Biraz irice yapılı, fırlak dişli, kırmızı saçlı, çok bilmiş bakışlı bir oğlan, kendisini kolundan tutup sürüklemeğe çalışan bir çocukla birlikte uzaklaşıyor, bu arada ikide bir arkasına dönüp bakıyordu. Duvarın dibinde, kaldırımın çamurlarına düşüp dağıtılmış beş on gazetenin yanında duran korkunç derecede sarı yüzlü, ufak, kalkık burunlu bir çocuk, burnunu elinin tersine silerek ağlıyor ve yanında kalıp yerdeki gazeteleri toplamak istiyen arkadaşının:

«Haydi, sen de topla da, artık gidelim Kemal!» diye ısrar edişine kulak asmadan, suratına dökülen açık hahve rengi saçlarını eliyle iterek, beş on adım kadar uzaklaşmış olan kırmızı saçlının arkasından: «Ben sana gösteririm, orospu evlâdı!» diye bağırıyordu. Kırmızı saçlı bunu duyunca kolundaki arkadaşım silkelediği

gibi geri koştu, korkudan büyümüş gözlerle kaçmak istiyen Kemal'i daha üç adım atmadan yakaladı, hiç telâş etmeden, sadece dişlerini sıkıp küfürler mırıldanarak, rastgele tokatlamağa başladı. Kurtulmak için çırpınan oğlan avaz avaz bağırıyor, yerden topladığı gazeteleri tekrar çamura fırlatan arkadaşı araya girip:

«Sen ona uyma, Esad ağabey, ben onu eve götürürüm!» diye kırmızı saçlıyı teskine uğraşıyor, Esad'ın arkadaşı ise, canı sıkılmış bir halde ellerini pantalonunun ceplerine sokmuş, iki üç adım uzaktan seyrediyordu.

Sokaktan, yanlarında birer karı ile geçen insanlar bu gürültüye başlarını çevirip bakıyorlar, sonra gülüşerek yollarına gidiyorlardı. Yalnız, meyhanelerde çiçek satan topal bir Rus karısı bir dükkân camekânına dayanmış, iri gözlerle çocuklara bakıyordu. Yüzünde hem dehşet, hem merak'a benziyen garip bir gerilme vardı. Ben bir kaç adım ilerliyerek çocukların arasına girdim, ikisini de yakalarından tutup ayırdım, sonra kırmızı saçlıya:

«Hadi bakalım, çek arabam, utanmıyor musun?» diye sertçe söylendim. Esad beni biran dikkatle süzdü. Yüzüme doğru kaçamak bir göz attı. Nedense gözüne kestirememiş olacak ki, ağır ve gururlu bir eda ile yavaş yavaş uzaklaştı, fakat dört beş adım gittikten sonra başını çevirerek:

«Söyleyin o piçe de ağzını tutsun!» dedi. Yeniden küfürlere başlamak üzere olan Kemal'i susturdum. Her tarafı ıslanmış, çamura bulanmış olan gazeteleri toplamak için yere eğilen arkadaşına:

«Bırak çocuğum, artık onlar bir işe yaramaz. Kaç para ise ben vereyim!» dedim. Küçük Kemal benim bu teklifime en küçük bir alâka bile göstermedi. Sadece vızıldıyarak ağlıyor, anlaşılmaz küfürler mırıldanıyordu.

«Gazeteler senin mi?» diye sordum.

İlk defa olarak yüzüme baktı, amma hiç görmiyen gözlerle baktığını ve bu sırada kafasının çok başka şeylerle dolu olduğunu derhal fark ettim. Sorduğumu tekrarlayınca başiyle «evet!» diye işaret etti, hafifçe silkinerek yakasını elimden kurtardı, kenardaki dükkânın çıkıntılı köşesine dayanarak sessizce bekledi.

Öteki çocuk yerdeki gazeteleri sayıyor; ikide birde gözlerini kaldırıp beni süzüyordu. Meydan tenhalaşmıştı. Yan sokaktaki bardan hafif bir dans müziği işidiliyor, Kemal arasıra burnunu çekiyordu. Öteki doğruldu, inanmaz gözlerle yüzüme bakarak:

«Yedi gazete amuca, kırk iki kuruş eder! »dedi. Sonra, sanki cevabımdan korkarmış gibi başını arkadaşına çevirdi:

«Hadi Kemal, gidelim artık!» dedi.

Cebimden bir elli kuruş çıkarıp uzattım:

«Kardeş misiniz?» diye sordum.

«Hayır, bir mahalleliyiz!»

«Nerede oturuyorsunuz?»

«Tophanede!»

Parayı Kemalin cebine koydu:

«Hadi be Kemal, aldık parayı işte... gidelim artık!.» diye ötekinin kolundan tuttu. Fakat Kemal şiddetle elini çekti, aynı vaziyette kaldı.

«Ne diye kavga ettiler? Gazete satmaktan mı?»

«Yok canım, Sulbiye yüzünden!»

«Sulbiye de kim?»

«Bizim mahallede. Önce Esadı dost tutuyordu. Sonra Kemale döndü. Öteki boyna kıza dayak atıyordu. Üç gün, beş gün, en sonunda kız Kemale kaçtı...»

«Esad buna mı kızdı?»

«Geçen akşam sinemanın arkasındaki arsada üst üste yakalamış. Kızın ağzını yüzünü paçavraya çevirdi amma, Kemal kaçmış. O günden beri arkasını kovalıyordu. Bir daha konuşduklarını görürsem bıçaklarım, diyor!»

Duvara dayanıp gözlerini sokağın çamuruna, sarı ışıkların aksettiği ve iri damlaların düşüp noktaladığı pis sulara diken Kemale baktım, kulağının dibinde anlatılanları hiç duymamış gibi hareketsiz duruyordu. Arkadaşı onu tekrar çekelemeğe başladı:

«Hadisene be Kemal... ne bekliyorsun be! gidelim be!»

Kemal onu eliyle itti:

«Sen gideceksen git ulan! bana karışma!»

Öteki bir an düşündü, sonra omuzlarını silkerek:

«Canın isterse!» dedi, yürüdü. Barın önünden geçerek yokuştan aşağıya doğru uzaklaştı.

Ben Kemale sokuldum, bir elli kuruş daha uzatarak:

«Hadi Kemal, bunu da al da git evine yat artık!» dedim.

O parayı cebine koyduktan sonra tereddütle bir kaç adım attı. Sonra kaldırımın kenarında aynı şekilde dalgın, durup beklemeğe başladı.

Vakit gece yarısını çoktan geçmişti. Yağmurda adamakıllı ıslanmıştım, Çocuğun yanından uzaklaştım, karşı kaldırıma vardığım zaman, yan sokaktan gelen dans müziği sesleri kuvvetlendi. Başımı çevirince, barın ışıklı kapısı açılıp dışarıya iki sarhoş delikanlının çıktığını gördüm, birbirlerine yaslanarak sallana sallana caddeye doğru yürüdüler.

Kemal hâlâ köşede duruyor, fakat barın kapısına dikkatle bakıyordu. Sarhoşlar uzaklaşır uzaklaşmaz oraya koştu, yere eğildi, biraz evvel çıkanların attığı bir cıgara izmaritini alıp eliyle çamurunu temizliyerek ağzına götürdü, sıkı sıkı birkaç nefes çekti, gözlerinin parladığını uzaktan görüyordum. Hızlı adımlarla benim tarafıma yürüyor, ama benim oradan kendisine baktığımı her halde görmiyordu. Önümden geçerken eğildim, yavaşça kolunu tutarak:

«Ne o, Kemal?» dedim. «Bu yaşta cıgara mı içiyorsun?»

Yüzüme şöyle yandan bir baktı, kolunu kurtardı, sonra beni şiddetle bir kenara itip:

«Hastir ulan!» dedi, hızlı hızlı çektiği cıgaranın dumanını sert sert üfledi; gergin, çabuk adımlarla ve çıplak tabanlarının izini kaldırımın çamurlu asfaltında bırakarak, Beyoğlunun ışıklı, tenha sokaklarından birine daldı, kayboldu.

1945

MİLLET YUTMUYOR

Büyük şehirlerimizden birinin parkında her sene kurulan bir panayırda çeşit çeşit eğlence yerlerinin arasında geziyordum. Kos kocaman dönme dolaplar, atlı karıncalar, esrarlı mağaralar, motosikletle dolaşılan ölüm silindirleri, bira, şarap büfeleri, nişan atma yerleri, türlü türlü piyangolar, vücutsuz başlar, elli santimlik oüceler, görülmemiş varyeteler, altı ayaklı danalar, burnuna kadar bütün vücudu kıllı yaradılış cilveleri, güldüren aynalar insanı önlerinde durmağa, içeri girmeye zorluyordu. Her salaşın önünde, kâh iskemle üstünde, kâh kerevete çıkarak bağıran sırmalı fistanlı, kafkas elbiseli, sarıklı, silindir şapkalı, kalpaklı, fesli kadınlar, erkekler, çocuklar cırlak sesleriyle sanki yolu kapıyordu.

Meşin bir topa vurarak pazı kuvveti denenen bir yerde durmuş, gerile gerile yumruk savuran, sonra sırıtarak ibrenin kaça kadar çıktığına bakan delikanlıları seyrediyordum. Arkamdan doğru kalın, çatlak, hatta biraz da bıkkın bir sesin durmadan homurdandığını farkettim:

«Haydi bayanlar, baylar!... Görülmemiş numaralar burada. Bu panayırın en büyük hünerleri içerde. Millî oyunlar, modern danslar, ağlatıcı dramlar, güldürücü komediler... İspiritizma, manyatizma, illüzyonizma numaraları... Dünyanın en büyük kadın ve erkek artistleri içerde... Görmeden geçmeyin!»

Başımı çevirip bakınca, bir kaç akşam evvel uğradığım külüstür bir salaş tiyatrosunun önünde olduğumu farkettim. İçerden yorgun bir davulla cızırtılı bir klârnetin birbirine uymıyan gürültüsü geliyordu. Salaşın önündeki kocaman bir levhada, lü-

zumundan fazla acemice çizilip boyanmış yarı çıplak bir kadın resmi, tek ayağının baş parmağı üstünde güya dansediyordu.

Geçen gün gittiğim için içerdeki hârika numaraların ne olduğunu biliyordum: Öksürüklü, sıska bir kız, parçalanmış mantar ayakkaplarını tozlu tahtalara vurup boyalı saçlarını uçurarak aklınca Lakonga yapıyor, arkasından kırk yaşlarında altın dişli bir orospu eskisi Sepetçioğlu oyununu kepaze ediyor, daha sonra da şiyvesi bozuk, ayağı yemenili, pantalonu dizlerinden ve kıçından yamalı geveze bir adam, siyah bir gözlük takarak, hokkabazlık numaraları diye, ucuz eğlence kitaplarına geçmiş iplik yutma, yumurta saklama hünerleri gösteriyordu. Kırılacakmış gibi sallanıp gıcırdıyan tahta iskemlelerin üzerinde bu zavallı marifetleri gördükten sonra insan, verdiği paraya bile acıyamıyarak dışarı çıkıyor, bir daha buranın önünden geçerken yüzünü isteksiz bir gülüşle buruşturuyordu.

Gişede oturup bir türlü gelmiyen müşterileri bekliyen patron başını dışarı uzattı, bir an sesini keser gibi olan çığırtkana:

«Bağırsana be!» diye ihtar etti.

Öteki, gişedekine yandan bir göz attı.

«Millet artık yutmuyor!» dedi, fakat sonra avazı çıktığı kadar haykırarak:

«Haydi baylar, bayanlar! Böylesini başka yerde göremezsiniz! Panayırın tek incisi, görülmemiş hârikalar meşheri...»

Sonra yarı kendisine, yarı gişedekine hitap eder gibi yavaş bir sesle devam etti:

«Sahiden böylesini başka yerde göremezler... Bir giren bir daha kapıya bile sokulmuyor. Çıkarken bizi sopayla dövmediklerine şükür!»

Tekrar yüksek sesle:

«Estetik danslar... İlmin sırrına eremediği en son keşif hokkabazlıklar... Eşine raslanmıyan şark oyunları... Türk sazının bayıltıcı nağmeleriyle süslenen, ses kıraliçelerinin okuduğu şarkılarla bezenen, Firavunlar diyarı, ehramlar ülkesi, hârikalar dünyasından şarka koşan sonsuz aşkların yakıcı güneşinin cehenneme çevirdiği, heyecandan azamet, sevgiden iztırap, inkisardan

azap toplıyan büyük memleket dram komedisi... Buyurun, bir bakın, beğenmiyenin parası geri verilecek.»

Yoldan geçenler bu gürültüye sırıtarak bakıyorlar, ama hiç duraklamadan yürüyüp gidiyorlardı. Bütün gayretinin, gırtlağını yırtarcasına bağırmalarının, geçenlerin yakasına sarılacakmış gibi ellerini uzatmalarının bir fayda vermediğini gören çığırtkan, bitkin bir halde gişedeki patrona dönerek:

«Yutmuyorlar usta, yutmuyorlar!..» diye homurdandı. «Pıhıyı pırtıyı toplayıp dükkânı kapamaktan başka çare yok!»

Öteki bir an gözlerini dikip düşündü, sonra:

«Ulan o zaman ne halt ederiz?... Topumuz sürünürüz be... Bir ümidimiz bu panayırdaydı! Ne diye başka yerlere gidiyorlar da bize gelmiyorlar?... Sen bağır!» dedi.

«Başka yerlerde görülecek şey var da ondan, usta... Millet avanak değil...»

«Kızlardan birini dışarı çağır da kendini göstersin bari!»

«Aman usta, bu modası geçmiş mallarla adam kandıramayız. O kaknemleri bir gören bir kurşun atımı uzağa kaçar... İçerde ne olduğunu bilmeden giren olursa ne nimet...»

Davulla klârnet, birdenbire gırtlaklarına basılmış gibi, seslerini yükselttiler, müthiş bir gürültü kapıdaki basma perdenin arkasından, sanki etraftaki satıcıların, salaşçıların bağırışlarını boğmak ister gibi son ve ümitsiz bir gayretle, sokağa yayıldı.

Kapıdaki çığırtkan ise, ne söylerse söylesin, ne yalan atarsa atsın, ne kadar çırpınırsa çırpınsın bir faydası olmıyacağını, bu oyunu bir kere gafletle seyredenlerin bir daha ayni tuzağa düşmiyeceğini, bütün panayır halkının bu hiyleyi öğrenmesine yetecek kadar zaman geçtiği için artık hiç bir ümit kalmadığını bildiği halde nankör işine devam ediyor; bir kere başlanmış olan bu çıkmaz oyunu, binde bir ümitle de olsa devam ettirmenin, yarıda kesip karanlık bir boşluğa doğru yürümekten daha ehven olduğunu düşünerek, dermansız, boğuk sesine yeni bir hız vermiye çalışıyor:

«Başka yerlerin reklâmına aldanmayın... Sanatın, ilmin, hünerin göklere çıktığı yer burası! Baylar, bayanlar, teşrif buyurun!...» diye sağına soluna yalvarıyordu.

1945

BAHTİYAR KÖPEK

Niçin hep acı şeyler yazayım? Dostlar, yufka yürekli dostlar bundan hoşlanmıyorlar. «Hep kötü, sakat şeyleri mi göreceksin?» diyorlar, «Hep açlardan, çıplaklardan, dertlilerden mi bahsedeceksin? Geceleri gazete satıp izmarit toplıyan serseri çocuklardan; bir karış toprak, bir bakraç su için birbirlerini öldürenlerden; cezaevlerine ruhları kemrile kemrlie eriyip gidenlerden; doktor bulamıyanlardan; hakkını alamıyanlardan başka yazacak şeyler, iyi, güzel şeyler kalmadı mı? Niçin yazılarındaki bütün insanların benzi soluk, yüreği kederli? Bu memlekette yüzü gülen, bahtiyar insan yok mu?»

Hiç olmaz olur mu? Arayıp, bulup görmek lâzım. Bunun için de kenarı köşeyi araştırmak istemez. Her şey apaçık ortada, göz önünde. Sade güler yüzlü, bahtiyar insanlar değil, bahtiyar köpekler bile var. Ben de karar verdim, bu sefer açlıktan, ıztıraptan, nefretten değil... rahattan, tokluktan, sevgiden bahsedeceğim.

Oturduğum semtin sokakları geniş ve asfalt. Her biri bir fakir çocuğun liseyi bitirinciye kadar okumasına yetecek masraflarla yetiştirilen bodur çamlar, caddeye gölge vermese bile güzellik veriyor. Sabahları yaya kaldırımında şık giyinmiş genç anneler, renk renk çocuk arabalarında al yanaklı, gürbüz, iyi beslenmekten yüzlerine bön bir rahatlık ifadesi gelmiş çocukları gezdirirler. Çeşitli oyuncaklarını ipekli örtülerinin üstüne seren, bir eliyle çıngırağını sallarken ötekiyle uzun bir düdüğü ağzına götüren bebeklerin yanında, bukleli saçlarını savura savura annelerine bir şeyler anlatan biraz daha büyücek çocuklar yürür. Arasıra genç annelerin bir kaçı yan yana gelir, tatlı tatlı konuşur ve çocuklara bakalak olmak işini, dört beş adım gerilerinden go-

len temiz kıyafetli beslemeye bırakırlar. Yolun kenarındaki küçük parkın kum bahçesinde mini miniler kovaları, kürekleri ile saraylâr, nehirler halkeder, sonra bir yumrukta yıkarlar. Bir kenardaki kanapede beyaz başlıklı bir mürebbiye yabancı dille bir kitap okur. Başörtülü bir hanım, ağlıyan torununu avutur, başka bir kanapede üç dört şirin anne yün örüp ahbap çekiştirir. Her şey aydınlık, her şey rahattır. Yalnız hepsinin yüzünde garip bir can sıkıntısı ifadesi vardır. Elle tutulamıyacak kadar ince, aslâ yırtılmıyacak kadar sağlam bir ağ halinde onları saran bu can sıkıntısı, biraz dikkat edince, kahkahalarda boş bir çınlama, gözlerde soğuk bir alâkasızlık halinde kendini gösterir. Söyliyen de, dinliyen de o anda başka bir şey düşünüyor gibidir, halbuki hiç bir şey düşünmezler. Ama bundan şikâyetci değildirler; hatta canları sıkıldığının bile farkında değildirler. Boş da olsa gülerler ve hallerinden memnun olmasalar da, hayatlarında bir değişiklik istemezler.

Yakası kapalı kahverengi çuha elbisesinden bir odacı, bir kavas, yahut kibar bir evde uşak olduğu anlaşılan genç, iriyarı, yakışıklı bir adam bu caddede her sabah küçük bir köpek gezdirir. Açık kahve rengi tüyleriyle uzun kulakları yerlere kadar sarkan ve yüksekliği bir karıştan fazla olmıyan köpek, meşin tasmasına bağlı yine meşinden örme bir yuların arkasından tıpış tıpış gider. Adam yürüyüşünü köpeğinkine uydurmuştur. O biraz durakhyacak olsa kendisi de bekler. Köpeğin keyfi yerine gelip tekrar yürümiye başlayınca o da yürür.

Serince havalarda köpeğin üzerinde kenarları lâcivert şeritli kahverengi çuhadan güzel bir hırka vardır. Hayvanın dört bacağından geçip karnında düğmelenen ve sırtında kalıp gibi yapışmasına bakınca usta bir terzi elinden çıktığı anlaşılan bu hırka pırıl pırıl fırçalanmıştır. Köpeğin tüyleri de güneşte tertemiz parlar.

Hayvan masum bir ihtiyacını gidermek için yolun kenarındaki ağaçlardan birinin dibine sokulunca, on dönüm tarlayı bir günde yorulmadan çapalıyacak kadar kuvvetli görünen uşak, yahut odacı, yahut kavas, efendisinin köpeği işini bitirinciye kadar hürmetle bekler. Sonra yine ağır ağır yollarına giderler. Bu hır-

kalı köpek, yoldan geçen başka köpeklerin hırlamasına cevap vermez; hattâ sahibi tarafından tasması çözülmüş irice bir köpek döğüşmek için bağıra bağıra yanına sokulsa, üstüne atılmağa kalksa bile, o aldırmadan yoluna gider. Onun yerine uşak işe karışır: bağırır, tekme savurur. Saldıran köpekler bir kaç tane olursa efendisinin köpeğini kucağına alır, hırkasında, tüylerinde tozlanmış, kirlenmiş yerleri siler. Bu sırada gözlerinde hiç saklıyamadığı bir korku vardır: köpek her tehlikeden uzak olduğuna emin, aşağıya doğru bakar, yalanır, uzun tüylü kuyruğunu oynatırken, uşak acaba hayvana bir şey oldu mu diye telâş içinde onun her tarafını yoklar.

Köpeği gezdiren bu adamı bir gün kasapta gördüm. Sıra sıra asılmış kuzuların içine bakıyordu. Nihayet bir ciğer takımı beğendi:

«Şunu tart!» dedi. Parayı sayarken kasapla ahbaplığa başladı: «Ne diye kuzunun kara ciğerini ayrı satmazsınız, aklım ermez. Bizim köpek akciğer, yürek filân yimeyor. Kara ciğeri de güzelce pişiririz de ondan sonra önüne koruz. İçine bir lokma ak ciğer katsak ağzını sürmez, olduğu gibi bırakır. Midesine dokunuyormuş. Geçende muayeneye gelen baytar söyledi... Hayvan ama, aklı eriyor; köftesine bir az sığır eti karışsa onu bile anlıyor. Allahın işine akıl ermez ki...»

Sonra bütün takımı sarmak üzere olan çırağa döndü:

«Duymadın mı be! Hepsini sarma. Kara ciğeri ayır, ver... Öbürlerini at bir kenara!»

Paketini alıp çıktı...

Başka bir gün bu uşağı geniş, çiçekli bir bahçenin kapısı önünde, kucağında sıcak, yumuşak bir battaniye tutarken gördüm. Kocaman bir otomobile binmek üzereydi. Kucağındaki şeyin kımıldadığını, içinden sesler geldiğini fark edince dayanamadım, sokulup sordum:

«Ne o? Köpeğe bir şey mi oldu?»

Uşak beni şöyle bir süzdü:

«Yok, elhamdülillâh bir şeysi yok!.. Bugün üç beş kere ök-

sürdü. Baharları hep olur, ama hanım telâş etti. Hayvan hastahanesine götürüp bir baktıracağım.» dedi.

Sonra hayvanı bir yere çarptırmamak için dikkat ederek otomobile bindi. Koskocaman araba hızla uzaklaştı...

Geçen gün bu uşağı ayni geniş bahçeye girerken gördüm. Bu sefer ince burunlu, uzun beyaz tüylü bir köpeğin ipini tutmuştu. Yanında kıyafeti kendine benziyen başka biri daha vardı. Yine merak ettim:

«Ne oldu?.. Köpeği değiştirdiniz mi?» diye sordum.

Adam beni süzdü; geçenlerde köpeğin hastalığını soran meraklı olduğumu hatırlamadı ama, cevapsız bırakmadı:

«Hiç değiştirilir mi?» dedi, «İçerde, kulübesinde; bak, sesi geliyor!»

Büyük köşkün biraz ötesinde, bahçıvan odası büyüklüğünde, filizi boyalı şık bir kulübeden sahiden kesik kesik havlamalar geliyordu.

«Nasıl oldu,» dedim, «Sizin köpek havlamazdı!»

«Eh, şimdi kızgınlık zamanı... Dişi istiyor!» diye cevap verdi. Sonra yanındakinin yüzüne bakıp gülümsedi: «Nefis bu, isteyince hayvan da olsa kendine hükmedemiyor. İyice huysuzlandı. Hanımefendi hemen otomobili baytara koşturdu. Ama dedim ya, derdi buymuş... Hani bizimkine lâyığını bulmak da kolay olmadı. Hanımefendi soysuz köpekle istemem, huyu bozulur, dedi. Bütün köşkleri dolaştım, ona göresini buluncıya kadar canım çıktı...» İpini elinde tuttuğu uzun beyaz tüylü, ince burunlu köpeği yanına çekerek devam etti: «Ama bak! Kendisine lâyık, soylu bir hayvan. Duruşu bile kibar. Bizim beyefendi arkadaşın beyefendisiyle konuştular, münasip gördüler. Bir ben oraya götüreceğim, bir o bize getirecek.»

Parmaklıklı bahçe kapısını dirseğiyle itti, arkadaşına:

«Gel bakalım, birbirlerinden hazedecekler mi?» dedi. Nazlı bir gelin gibi süzüle süzüle yürüyen saçaklı, beyaz köpekle beraber içeri girdiler...

Ah, ben hayvanları çok severim. Bütün canlı mahlûkları,

hayatı, güzelliği, saadeti severim. Bahtiyar bir köpek bile benim içimi sevinçle dolduruyor. Ben karanlık şeylerden bahsetmek için dünyaya gelmemişim. İçim tatlı, sıcak, neşeli şeyler anlatmak isteğiyle yanıyor.

Hele cümle âlem bu köpeğin onda biri kadar rahata kavuşsun, bakın ben bir daha acı şeylerden söz açar mıyım!

1946

ÇİLLİ

Sıcak ve boğucu bir gündü. Kan ter içinde gece yarılarına kadar boş lâf dinlediğim bir ahbabın evinden çıkmış, ağır ağır Kordonda yürüyordum. İzmirin gündüzlerinden beter olan bu yapışkan, ıslak gecelerinde deniz, serinlik değil, sadece buğu halinde etrafa yayılan bir yosun ve pislik kokusu verir. Yol tenha idi. Birbirinin içine girmiş gibi karmakarışık, sahile yaslanan irili ufaklı yelken gemilerinin direkleri kuru ağaç dalları gibi, hafif hafif kımıldıyor, teknelerin içinden arasıra Giritli kayıkcıların rumca konuşmaları duyuluyordu. Bir az daha ilerde vapur iskelesinin yakınlarında tek tük hammallar ile, arabacıları yerlerinde uyuyan bir iki fayton vardı. Bunların ötesinde bir binanın ikinci kat pencerelerinden sokağın kaldırımlarına parlak ışıklar ve kötü bir dans müziği dökülüyordu. Bu rıhtımda dört beş tanesi sıra sıra dizilmiş olan Barlardan birinin önündeyiz. Belki bu saate kadar kaldığım evdeki ipe sapa gelmez gevezeliklerin uyuşturucu tesirinden kurtulmak, bir şeyler, kirli veya temiz, ama her halde hareketli bir şeyler görmek için, fakat kendi kendime: «Bu sıcakta soğuk bir şey içeyim» bahanesini ileri sürerek, bu gemici barının dar taş merdiveninden yukarı çıkmıya başladım.

Bütün masalar dolu değildi. Ama dört beş yerde öbek öbek kalabalık guruplar vardı. Cazın bulunduğu yere yakın bir masada beş altı tane, tuvaletleri de yüzlerinin yorgun ifadesi kadar pörsümüş kız oturuyordu. Müşteriler birbirlerine hiç uymıyan çeşittendi. Direklerin arkasında loş bir köşeye çekilmiş olan bir kaç genç, her halde ellerine nasılsa bir az para geçmiş bir kaç bekâr memur, iki kişiye bir bira içip, dans başlayınca kadınların

bulunduğu masaya doğru koşmakla bu gece müthiş hovardalık ettiklerini sanıyorlardı. Daha ortalama bir masada dört beş Marmarisli gemici, süngercilikten kazandıkları para ile aldıkları mo törün son seferinde ellerine geçeni, biri rum, biri türk iki şişman kadına üst üste bool ısmarlıyarak tüketmiye uğraşıyorlardı. Yukarı kat localarından birinde kır saçlı eski bir hovarda, bar sahibi ile ahbaplığına dayanarak üç kadım birden etrafına oturtmuş, az masrafla son çağlarının esaslı bir zevk gecesini yaratmıya uğraşıyordu. Smokininin kolları yıpranmış kirli gömlekli ve kirli tırnaklı bir garson masama yaslanarak ne istediğimi sordu. Bir bira söyledim ve bu sırada başlamış olan dansı seyre koyuldum.

Okumuş yazmış olanla kara cahili, kibar terbiye görmüş olanla ömrünü ekmek parası ardında ve denizde harcarken terbiyeye vakti kalmamış olanı, iyi ile kötüyü ayni hale, ayni tek biçime sokan sarhoşluğun o ilerlemiş haddi bütün erkeklerin suratında yılışık, şehvetli, ama tamamen ruhsuz bir maske halinde sırıtıyordu. Sarhoş olsun olmasın bütün kadınların yüzlerinde, hareketlerinde ise: «Aman Yarabbi, ne zaman bitecek!» diyen bir ifade vardı; ve bununla bu geceyi değil, bu hayatlarını da değil, her şeyi, ama her şeyi kasdettikleri besbelli idi. Bu akşam mümkün olduğu kadar çok para bıraktırmak vazifesini üstüne aldığı erkeğin yüzüne meslek icabı, fakat lüzumsuz bir gülüşle bakan kadın, adamın bir az fazlaca sarılması, yahut sakalları fırlamış terli suratını yanağına yapıştırmak istemesi üzerine, derhal kuyruğu çekilmiş bir kedi halini alıyor, herifi iki elile birden itiyor, sonra fazla kızdırıp müşteri kaybetmemek için de, hemen sırnaşmıya başlıyordu. Bütün bu değişmeler o kadar çabuk oluyor, o kadar keskin hatlarla birbirinden ayrılabiliyordu ki, bunlarda insan hislerinin değişmelerini aramak saçma idi.

İçimde tuhaf bir ezilme ile başımı başka taraflara çevirdiğim zaman; bar kadınlarının masasında tek başına oturan, siyah kadife tuvaletli, bütün sırtı, omuzları ve aşağı yukarı bütün göğsü açık sarışın bir kızın dikkatle bana baktığını gördüm. Yüzü o anda bana pek yabancı gelmedi. Fakat buralardaki kadınlar zamanla o kadar birbirlerine benzer oluyorlar ki, ben de: «Her halde

bir yerde görmüş olacağım, yahut benzetiyorum!» dedim ve bunun üzerinde fazla durmadım. Yalnız dans etmek için sıra bekliyen bu kadar delikanlı varken onun masada oturması tuhafıma gitti. Öyle pek çirkin değildi, sonra gecenin bu saatinde erkekler sarılıp ortada dönecekleri kadınların yüzlerine bakmıyorlar, sadece ellerinin dokunacağı bir çıplak et ve burunlarını dolduracak keskin bir kadın kokusu arıyorlardı. Kadının gözlerini hiç çevirmeden bana bakmasından âdeta rahatsız oldum. Başımı tekrar dans edenlere çevirince, düz siyah saçları yüzüne dökülmüş, gözleri sarhoşluktan yarı kapalı, zayıf bir kadınla kırk yaşlarında ciğer gibi kırmızı suratlı bir gemicinin tokatlaştıklarını gördüm. Adamın ustura ile kazınmış başının derisi, ve bir tarafı uzun bir tarafı kısa olan, sigaradan sararmış kır bıyıkları bile hırsından titriyordu. Bir garson onları ayırmıya uğraşırken yanımda başka bir garson belirdi. Kulağıma doğru ahbabca eğilerek kaşları ile, tek başına masada oturan kadını işaret etti:

«Bayan masanıza gelmek istiyor.» dedi.

«Aman arslanım, benim öyle yağlı müşterilerden olmadığımı bilirsin!»

«Hayır, sizinle bir şey konuşacakmış!»

«Allah allah, buyursun!»

Garson o tarafa bakıp, başı ile kadını çağırdı. Ben de yüzüme, buna razı olduğumu anlatmak istiyen bir ifade vermiye çalışarak o tarafa bakdım. Kadın yerinden kalkdı, o zaman çok sarhoş olduğunu anladım. Masalara, iskemlelere ve salonda bir baştan bir başa sıralanmış olan direklere tutunarak yürüyor ve güçlükle ayakta duruyordu. Garsonun çektiği iskemleye yığıldı. Başı önünde, bir az durduktan sonra gözlerini bana çevirdi, dikkatle baktı. Bu bakışlarda, çok sarhoş bir insanın bir parça olsun aklını başına toplıyabilmek için sarfettiği o müthiş gayretten başka bir şey görmedim. Yalnız, yüzüne yakından baktığım zaman onun bu bir az yukarıya kalkık burnunu, çekik ve tatarımsı gözlerini, hele o burnu ile gözlerinin altına doğru yayılan kırmızımtırak çilleri muhakkak tanıdığımı anladım. Ama nereden tanıyorum, diye yine kendimi zorlamadım. Kadın susuyor, hep

o faydasız gayretle yüzünün adalelerini oynatıyordu. Bir şey söylemiş olmak için:

«Niçin dans etmiyorsunuz?» dedim.

Elile, «haydi be!» der gibi bir işaret yaptı, sonra birdenbire ayağa kalkmak ister gibi toparlandı. Sarhoşluğu hiç belli olmıyan bir sesle:

«Beni tanımadın mı Hoca?» dedi.

O zaman birdenbire bir tuhaf olduğumu hissettim. Sırtımdan sıtma titremesine benziyen bir ürperme geçti.

«Kız» dedim. «Kız... sen..»

«Evet. Ben! Ben...» dedi. «Nigâr... Aydında...»

Çok pençereli, çok aydınlık bir sınıf. Çok aydınlık yüzlü çocuklar ve orta sıraların en önünde oturan iki örgü saçlı, çilli bir küçük kız çocuğu gözlerimin önünde birdenbire canlanıverdi. Ben onlara Almanca okutuyordum. Eskişehirli bir tren memurunun çocuğu olan bu haşarı kız, bu yabancı kelimeleri ve kaideleri herkesten önce kavrıyor, ezberliyor, ayağa kalktığı zaman: «Ah, bunlar da bir şey mi sanki! Ben daha neler öğrenebilirim!» diyen yarı alaycı bir gülüşle insanın yüzüne bakıyordu. Zil çalar çalmaz yerinden fırlayıp beni elimden tutar: «Hoca, haydi voleybol oynıyalım» diye bahçeye sürükler ve o kısacık boyu ile topu ok gibi filenin öbür tarafına fırlatırdı. On iki yaşlarında ya var, ya yoktu. Ateş gibi, her hareketinden hayat fışkıran bir çocuktu. Bütün bunlar kaç sene önceydi? Şöyle bir hesapladım. On dört sene olmuş. Ama onun yüzüne baktıkça artık o güçlükle kendini toparlıyan sarhoş kadım değil, benim olduğu kadar bütün mektebin, hocaların ve arkadaşlarının sevgilisi olan küçük «Çilli»yi görüyordum. Sanki hiç değişmemişti. O burun, o gözler, o altın sarısı saçlar ve o kızıl çiller.

Akla ilk gelen o boş, o yersiz şeyi sormamak, «Kızım, nasıl oldu da buralara düşdün?» dememek için kendimi zorladım. Aydınlık sınıfımızda olduğu gibi, gülmemek için kaşlarımı çatmıya çalışarak, yüzüne baktım ve bekledim. O zaman o, benim farkında olmadan beklediğim şeyi söyledi:

«Hoca hiç değişmemişsiniz! Bana hep eskisi gibi bakıyorsunuz!» dedi.

«Öylesin Nigâr!»

«Değilim Hoca!»

Bunu derdemez sahiden yüzü değişti. Bizi bir ânda on dört sene önceye götüren o yakınlığın yavaş yavaş kaybolduğunu hissettim ve çok üzüldüm. Nigâr çıplak kolunu masaya, başım omuzuna dayıyarak mırıldandı:

«— Başınızı ağrıtacak değilim Hoca, sizi görünce hemen tanıdım. Ama bir derdim olmasaydı size kendimi tanıtmazdım. Mademki yüzüme bakdığınız halde Çilli'yi tanımadınız...»

Başım omuzundan çekti, göğsü ile masaya yaslandı. Damdan düşer gibi:

«— Bir çocuğum var da ondan size geldim!» dedi.

Ne demek istediğini iyice anlamadığım halde, pek anlayışlı görünmek istiyen bir tebessümle: «Devam et!» der gibi başımı salladım.

Çilli: «Bakın size anlatayım...» diye kopuk kopuk cümleler, yarısı ağzından çıkmadan dağılan kelimelerle, ve adeta başka birinin hayatından bahsediyormuş kadar kayıtsız, şunları söyledi: Babası onu orta mektebi bitirir bitirmez, daha onbeş yaşındayken, İstasyonda şef muavini olan kırkbeşlik birine vermiş. Nigâr: «Ne yapayım, oturacakdım herifle! Bu kadar sene de oturdum zaten. Ama adam ellisinden sonra rakıya vurdu. Başkalarının da sarhoş kocaları var diyeceksin. Ama çocukları da var. Onlarla avunuyorlar. Bizimkinde ise çocuk yapacak hal de yoktu. Üstelik bir de kıskanç! Bizim sınıftan Buldanlı bir Kemal vardı ya, o, o zaman Tıbbiyede okuyordu. Şimdi doktor. Eşek. Hani güzel bir çocuktu. Mektepte iken beni bisikletine bindirir gezdirirdi. İşte o, tatilde Aydına gelmiş, Parkta gördüm. Mektebi hatırladım. Ayol bize gelsene, dedim. Evi de tarif ettim. Hemen bizim ihtiyara yetiştirmişler. Meyhaneden kalkıp benimle kavga etmiye eve gelmiş. Hiç de bu kadar erken sökün etmezdi, diye şaşdım kaldım. Ben daha ağız açmadan bir küfürdür başladı: «Parklarda delikanlılarla konuşmuşsun! Benim bu Memlekette namusum var kaltak!» diye üstüme yürüdü. Bende de artık sabır taşmış. «Herif senin neyin var bilmem, ama neyin yok pek iyi biliyorum. Yeter artık sünepe kahrı çektiğim!» diyivermişim.

«Sen misin diyen. Herif kapı arkasmdan şemsiyesini kaptığı gibi başıma gözüme vurmıya başladı. Bu sırada Kemal de gelmez mi? Halimizi görünce hemen gitmiye kalktı. Ben arkasmdan bağırdım. Ne bileyim ben, cahillik işte: «Gitme Kemal» dedim. «Senin yüzünden başıma bunlar geldi.» Bizim ihtiyar işte bu lâfa yapıştı. Beni bütün Aydına rüsva etti. Kemalle bir geçmişimiz olmadığına kimseyi inandıramadım. Aman Hoca, siz bilirsiniz, ben deli bozuk bir kızım. O herifle yedi sene nasıl oturdum, şaşıyorum. Dedim ya, cahillik. Bu da cahillik. Kan başıma çıkıverdi. Kapıyı suratına kapadığım gibi çıktım gittim. Ama ortada ne Kemâl var, ne bir şey. Ben arkasından bağırırken o sıvışmış. Akşam da Buldana gitmiş. Bu halde baba evine de gidemem. Zaten lâftan bıkmıştım. Orda da oturup gık dediğim bu muameleleri yeni baştan görücek değilim. O gece bir ahbab evinde yattım. Ertesi gün evden eşyalarımı aldırdım, bileziklerimi sattım, İzmire geldim. Sizin anlayacağınız İzmirde de üç beş gün sonra buraya geldim. Ama bu üç sene evvelki gelişim. O zaman altı ay çalıştım. Her şeye boş verdim. Ne olacak? Bir can değil mi? İnsan evde de yaşar, barda da yaşar. Ama günün birinde bizim Kemâl bir sürü arkadaşı ile beraber Bara gelmez mi? Beni görür görmez bir masama koşsun, bir ağlasın, bir döğünsün! «Ah, sen benim yüzümden buralara düşdün. Bu mes'uliyet beni mahv ediyor!» falan ,hep sarhoş ağzı. Ama insanın canı inanmak istiyor işte. «Ben seni burada bırakmam, yürü, gideceğiz, beraber yaşayacağız. Nikâh edeceğim!» deyince kandım. Bar sahibi ile hesabımı kestim. Zaten alacaklı idim. Hepsini bağışladım. Hır çıkarmadan bıraktılar. İstanbula gittik. Beş altı ay oturduk. «Babamdan izin çıkarsa nikâh edeceğim!» deyip dururdu. Canım, keyfine kalmış bir şey, ister etsin ister etmesin, vız gelir. Ama günün birinde baktım gebeyim. «Hemen çocuğu aldır!» dedi. «Ne lüzumu var?» diyecek oldum. «Olmaz, olmaz! Nikâhsızken çocuk istemem!» Dedi. Baktım asıl korkusu, çocuk olursa balta olurum diye. Bana namus numarası yapıyor. Bir gözümden düştü, bir gözümden düştü! Böyle budala yerine koymuyorlar mı, işte insana asıl o dokunuyor. «Peki!» dedim, «Sen üzülme! Ben İzmire giderim, tanıdık doktor var, masrafsız, gürültüsüz aldırı-

rım!» Bindim vapura geldim. Hemen Bara yerleştim. Beş on kuruş kazandım. Sekiz ay oluyor çocuğu doğurdum. Görme, Nur topu gibi bir oğlan, Hoca. Bir kadın tuttum o bakıyor. Süt veriyor, biz burda her akşam sarhoşuz. Sarhoş südü çocuğa yaramazmış. Elin bakması ana gibi olmuyor ama, ne yaparsın. Kemâl adresimi bilmiyor. Mektebi var gelemiyor da. Gelmek istediği de şüpheli ya zaten.»

Ne diyecektim? Çocuk bu yaşlarda otellerde sefil oluyor. Sizi görünce aklıma geldi. Ankarada bildiğiniz çoktur. Orda bir çocuk yuvası varmış. Oraya yerleştiremez misiniz? İki yaşına gelsin alırım. İsteseler bırakmam! Ama böyle kucak çocuğu olmaktan bir çıksın!»

«Elimden geleni yaparım çocuğum!» dedim. «Ama babasına neden haber vermiyorsun?»

Belki de anlattığı şeylerin tesiri ile sarhoşluğu bir hayli azalmış olan Çilli, gözlerini âdetâ hiddetle üstüme dikti:

«Ne münasebet?» dedi, «Çocuğunu istemeyene ne diye haber verecekmişim? Onu ben doğurdum, ben büyüteceğim. Haberi bile olmıyacak budalanın.»

Yorulmuş gibi idi. Ama gözlerinde çocuğundan bahseden her ananın gözündeki o bir az vahşi parıltı vardı.

«Yaparsın işimi değil mi, Hoca» dedi. «Bilirim siz beni çok seversiniz. Rahatsız etmeyeyim!»

Kalktı, elleri ile masaya dayandı, yüzüme doğru iğilerek fısıldar gibi:

«Görüceksin Hoca,» dedi. «Yemiyeceğim, içmiyeceğim, oğlumu büyütüp adam edeceğim. Sonra günün birinde oğlumla yolda giderken babasına rasgeleceğim. Oğluma, «Sen yürü!» diyeceğim. Ondan sonra babasımn yakasma yapışıp: «Bak pezevenk, diyeceğim, doğmadı sandığın oğlun büyüdü, arslan gibi oldu. Ama seni bilmiyecek, sana baba demiyecek.»

Arkasını döndü, biraz önceki sarhoşluğu tekrar geri gelmiş gibi sallana sallana, masalara ve direklere tutunarak masasına gitti, oturdu.

1947

DEKOLMAN

Yine işsiz dolaştığım günlerdeydi. Ankarada hususî bir hastane sahibi olan bir akrabamın yanında sığıntı gibi yaşıyordum. Hastanenin üst katını kaplıyan eve çekine çekine girer, bir köşede kitap okumaya uğraşır, evin şımarık çocuklarının beni içerletmeyi hedef tutan hallerini, akrabamın: «Siz dejenereler...» diye başlıyan nasihatlerini bazan gülümsiyerek, bazan dalgın görünerek karşılamıya çalışırdım.

Evinde yedikten, içtikten, yattıktan ve çamaşırım yıkandıktan sonra, üstelik bir de harçlık istiyemezdim. Ama hiç olmazsa tıraş bıçağı ve ara sıra bir mecmua alacak kadar paraya da ihtiyacım vardı. Bunun için hastaneye gelip giden doktorlara, lâzım oldukça ufak tefek tercemeler yapıyordum. Bazan, o günlerde bir dış gebelik ameliyatı yapacak olan doktor bana «Kadının fizyolojisi ve patolojisi» adlı 20 ciltlik almanca eserden beş on sahifelik bir makale verir, satırı bir kuruştan terceme ettirirdi. Koskocaman bir lûgat büyüklüğündeki kitabın sahifesini böylece kırk sekiz kuruşa türkçeye çevirmiş olurdum. Bazan da her hangi bir tıp mecmuasındaki yedi sekiz sahifelik makaleyi götürü olarak iki buçuk liraya terceme ederdim. Daha o zamanlar vizitelerine beş lira, on lira alan doktorlar, benim, bilmediğim tıp terimlerini bulmak için beş altı lûgat karıştırarak üç günde yaptığım bir tercemeye verdikleri bu iki buçuk lirayı bile çok görürler, eksiltmiye çalışırlardı. Ama bir gün onlardan bunun acısını çıkardım. Daha doğrusu kendime göre acısını çıkardım, ve bir ân olsun onların karşısında kendi zaferimi hissettim. Hayır, öyle de değil, ben bir köşeden onların nasıl küçüldüklerini seyrettim; halbuki onlar biraz şaşırmışlar, ama küçüldüklerini yine farketmemişlerdi. Neyse, bir asıl hikâyeye geçelim.

O sıralarda büyük zatlardan birinin gözleri hastalanmıştı. Ankaranın çeşitli göz mütehassısları baktılar, İstanbuldan profesörler geldiler. Bu mühim zatın gözlerinde dekolman dedikleri mühim hastalığın bulunduğunu tesbit ettiler. Göz yuvarlağının içinde, sarı noktanın yanlarında bir tabaka çatlamış, yerinden ayrılmış imiş. Pek tehlikeli olduğu söylenen bu hastalığın yakın zamanlara kadar tedavisi mümkün değilmiş. Ancak beş altı sene evvel çok ince bir ameliyatla bu derde deva bulmıya uğraşmışlar, söylendiğine göre muvaffak da olmuşlar. Bizim Memlekette şimdiye kadar hiç yapılmamış olan bu çok ince ve tehlikeli ameliyatı, hele böyle pek mühim bir zatın üzerinde tecrübe etmeyi bizim doktorlardan hiç biri gözüne kestiremiyordu. Bunun için İstanbulda bulunan Alman yahudisi bir profesörün çağırılması münasip görüldü. Adam, Almanyada bu ameliyatı bir çok kereler yaptığını söyliyerek bu mühim zatı da derdinden kurtarmayı kabul etti. Bizim mütehassıslar ve profesörler bu yabancı hekimin işi tamamen üzerine aldığına ve bütün mes'uliyeti yüklendiğine emin olduktan sonra pek ustalıklı bir şekilde onun aleyhinde bulunmayı da ihmal etmediler. Bizim hastanenin baş hekim odasına toplandıkları zaman arasıra ben de yanlarında bulunuyordum. Hiç bir kararın değişmiyeceğini iyice bildikleri için, çekinmeden söyleniyorlardı:

«Efendim, ne demek? Bu memlekette bu ameliyatı yapacak adam yok mu?»

«Olmaz olur mu efendim? Türkiyede dekolman ameliyatı yapılmamış... Olabilir! Ama hepimiz Avrupada bulunduğumuz sıralarda müteaddit defalar bu ameliyatı yaptık. Literatürü de günü gününe takip ediyoruz.»

«Bu memleket bu aşağılık duygusundan ne zaman kurtulacak bilmem. Gâvur olsun da kim olursa olsun. Hemen baş tacı ederiz.»

«Bu Profesör iyi gözcüdür. Almanyadan tanırım. Âlim adamdır. Ama nazariyatcıdır. Bilhassa göz teşrihi marazisi mütehassısıdır. Operasyonları hakkında bir fikrim yok.»

«Efendim, ecnebilerin ilmî kıymetlerini inkâr etmek aklımızdan geçmez. Fakat, sahalarını hudutlandırmak ve onları her

şeyin bilgini saymamak şartı ile. Meselâ, falanca (burada başka bir Alman yahudisi profesörün ismi söylendi) dünyaca tanınmış bir operatördür. Ama, göğüs cerrahisinde. Laparatomi'ye (yani karın açmıya) gelince herif her hangi bir asistanımız kadar muvaffak olamıyor.»

«Zannetmem! Bu zat hakikaten her sahada büyük operatördür. Fakat, başından geçen o felâket bu adamı mahvetti. Yoksa, üstüne operatör gösterilemez. Sauerbruch'la ayni ayardadır. Üstelik de genç.»

«Hangi felâket yahu?»

«Bilmiyor musunuz? Zavallı, umumî harpte siperde askeri doktormuş. Yanlarına bir mermi düşmüş ve bunlar beş altı arkadaş toprak altında kalmışlar. Ötekilerin hepsi ölmüş, yalnız bunu kurtarabilmişler. O zamandan beri kendisine sık sık krizler geliyor. Meselâ, ameliyatın ortasında makasları, bıçakları, pensleri hastanın açık karnına fırlattığı gibi çıkıp gidiyor.»

Ben bu sözleri söyliyen iyi yürekli adamın yüzüne şaşkın şaşkın baktım, ve bu çok hünerli profesör operatörün bu krizini öğrendikten sonra bıçağının altına yatacak kahraman hasta bulunabilir mi diye düşündüm.

Gözleri hasta olan büyük adamın o çok mühim ameliyatından bir gün önce, İstanbuldaki alman yahudisi profesör Ankaraya gelmişti. Öğleden sonra Ankaranın iki üç göz doktoru ile daha evvel İstanbuldan gelmiş olan iki Profesör Hastanenin Baş Hekim odasında konuşuyorlardı:

«Gördün mü kendini beğenmiş herifi? Sabahleyin trenden çıktı, hâlâ gelip bizimle bir konuşmak, istişarelerde bulunmak lüzumunu duymuyor.»

«Onlar gâvur, iki gözüm. Trenden çıkınca Otelde bir banyo almadan, nazik vücudunu dinlendirmeden gelir mi hiç?»

«Ondan değil azizim. Bizi adam yerine koymadığı için.»

Onlar böyle tatlı tatlı konuşurlarken ben bir köşede oturmuş, almanca tıp mecmualarını rasgele karıştırıyordum. «Haftalık tıp gazetesi» adlı bir dergide dört buçuk sahife kadar tutan bir yazı dikkatimi çekti. Bu, «Dekolman ameliyatında bir iki yenilik» adlı bir makale idi. Şöyle bir dikkatlice okumıya başladım

Anlıyabildiğime göre bir takım teknik şeylerden, ameliyat şeklinde yapılması gereken bazı değişikliklerden bahsediyor, meselâ: «Göze önce falan noktadan değil de, filân noktadan girmeli. Falanca tabakayı kaldırmak için şu numaralı pensi değil de, bu numaralı pensi kullanmalı,» diyordu.

Dergiyi elime alıp gülümsiyerek doktorlara yaklaştım:

«Bakın Beyler,» dedim. «Burda bir makale var, belki sizi alâkadar eder.»

Hemen mecmuayı elimden aldılar, başlarını bir araya toplayıp yazıyı söktürmiye çalıştılar. Üçer beşer aylık seyahatları sırasında öğrendikleri almanca ile bu yazıyı anlıyamadılarsa da, mahiyeti hakkında bir fikir edinmiş ve ehemmiyetine hükmetmiş olacaklar ki, içlerinden biri bana dönüp:

«Haydi, bu akşama kadar şunu bize terceme et!» dedi.

«Çalışırım, ama ikiyüz liranızı alırım.»

Bu çeşit yazıların en kabadayısını bana haydi haydi beş liraya çevirtmiye alışmış olan bir doktor, şaka mı ediyorum diye yüzüme baktı. Ciddî olduğumu anlayınca:

«Budala mısın be!» dedi.

«Hakkın var, şimdiye kadar çok budalalık ettim. Müsaade buyurun da böyle sıkışık olduğunuz bir zamanda acısını çıkarayım.»

Sonra pazarlığı kızıştırmak ister gibi, mecmuayı elime alıp onlara makaleden bazı parçalar okudum. Üstün körü mânalarını söyledim, «Yarın ameliyata gireceksiniz, bunları bilmeniz her halde faydalı olur!» dedim. Benimle bu mesele üzerinde daha fazla konuşmıya lüzum bile görmeden tekrar dördü beşi birden yazının üstüne eğildiler. Birbirlerine yardım ede ede okuyup bir şeyler anlamıya çalıştılar. Fakat ben o hain tebessümümle, her çıkardıkları mânanın yanlış ve ters olduğunu kendilerine izah edince, tekrar pazarlığa giriştiler. Hastane sahibi olan akrabamın da doktorlardan yana müdahalesi sonunda, bu makaleyi yüz lira mukabilinde akşama kadar terceme etmiye razı oldum. Elli lirasını peşin aldım, yukarı kattaki odama çıktığım gibi, işe koyuldum.

Her zaman olduğu gibi, beş altı lûgat yardımı ile, çok kere tıp terimlerinin önce fransızcasım, sonra türkçesini araya araya, gece saat ona doğru tercemeyi bitirdim. Doktorlar salonda bezik oynuyorlardı. Yanlarına gidince merakla makalenin tercemesini dinlemiye başladılar. Bazı kelime ve tabirleri, doktorluk dili üzere tashih ettiler. Sonra hep bir araya toplanıp cümle cümle okumıya ve aralarında münakaşaya koyuldular.

Makalenin sahiden ehemmiyetli olduğu konuşmalarından anlaşılıyordu. Hatta birisi:

«Yahu bu yazıyı Profesöre de verelim de, yarın bir halt karıştırmasın!» dedi.

Fakat iri burnu alt dudağına kadar uzıyan kara yağız bir profesör boğuk sesi ile:

«Ne münasebet yahu!» dedi. «Kos koca Profesör bunları bilmez olur mu? Bilmesi lâzım. Yarın hünerini göstersin de görelim bakahm.»

Ötekiler anlayışlı gözlerle birbirlerine baktılar. Bir az daha konuştuktan sonda dağıldılar.

Ertesi sabah yine Baş hekimin odasında toplanmışlardı. Bu sefer Yahudi Profesör de aralarında idi. Kısa boylu, zayıf, ürkek bakışlı bir adamdı. Her hareketinde, hatta ağzını her açışında, etrafını darıltmaktan korkan bir hali vardı. Her hangi bir asistan kendisine ,her hangi manasız bir şey soracak olsa bile, yüzüne tatlı bir ifade vermiye çalışarak ona dönüyor, adeta yalvarır hissini veren bir sesle ve ellerini mahcup mahcup uğuşturarak uzun uzun konuşuyordu.

Ameliyat öğleden sonra yapılacaktı. Bütün konuşmaların mevzuu dekolman hastalığının incelikleri ve ameliyatın güçlüğü üzerinde idi. Doktorun kıt türkçesi ve bizim doktorların daha kıt almanca ve fransızcaları benim tercüman olarak sıksık söze karışmamı gerektiriyordu. Uzun burunlu kara yağız Profesör artık sırası geldiğine hükmetmiş olacak ki, o dik ve boğuk sesi ile:

«Eee, Herr Professor,» dedi. «Sol göze müdahale edeceğimize göre hangi nahiyeden gireceksiniz?»

Ondan sonra bir garip münakaşadır başladı; bizim doktorlar dün akşam okuyup ezberledikleri makaleye dayanarak keskin sualler soruyorlardı. Yahudi profesör ise şimdiye kadar dekolman ameliyatında tutulmuş olan klasik yolu anlatıyor, fakat her defasında bizim doktorların yine o makaleden edinilmiş itirazları ile karşılaşıyordu.

Kimbilir ne yaman korkular atlattıktan sonra, evini barkını bırakıp buraya sığınmış ve hâlâ içinde o korkunun izlerini taşıdığı belli olan zavallı adam o mini mini, ihtiyar vücudundan umulmaz bir çeviklikle etrafındakilerin birinden öbürüne dönüyor, «Aman darılmayın, nasıl münasip görürseniz öyle cevap vereyim» demek isteyen, fakat bu kadar fazlası insanı yadırgatan bir nezaketle herkesi cevaplandırmıya çalışıyordu. Bizim doktorlardan biri: «Nasıl olur doktor? O tabakayı o pensle tutmanın şu mahzurları vardır, falan numara pens daha doğru olmaz mı?» dediği zaman ihtiyar Profesör hızlı hızlı başını sallıyarak: «Evet, evet, çok doğru!» diye tastik ediyordu.

Fakat bu şekildeki konuşma ilerledikçe adamın şaşkınlığı artıp canı sıkılacağına yüzüne memnun bir tebessümün yayılmakta olduğu gözümden kaçmadı; bizimkilerin on onbeş saat önce edindikleri ilme dayanarak adamı böyle sıkıştırmıya başlamaları canımı sıktığı için bir kenara çekilmiştim, merakla yine yanlarına sokuldum. Alman Profesör şimdi etrafındakilerin itirazlarını apaçık bir memnunlukla tastik ediyordu. Nihayet bir aralık elini, kendisini en insafsızca sıgaya çeken şişman, mavi gözlü, genç yaşta saçları dökülmüş bir doktorun omuzuna koyarak:

«Ah, dekolman ameliyatında bu neticelere varmış olmanızdan ne kadar sevinç duyduğumu tasavvur edemezsiniz. Çok zor olduğunu herkesin tastik ettiği bu tehlikeli ameliyatta şimdiye kadar takip edilen usuller maalesef her zaman muvaffakiyete götürmüyordu. Yeni şekiller bulunması lâzımdı. Çok doğru, çok doğru.» dedi. Sonra sesini alçaltıp gözünü etrafındakilerin üzerinde teker teker gezdirerek:

«İşte görüyorsunuz ki, bir mesele üzerinde ciddi olarak çalışılınca ayni doğru neticelere varılıyor. Ben de uzun tecrübelerden sonra dekolman ameliyatında bir takım değişiklikler ya-

pılması gerektiği neticesine vardım. Hatta bugünkü ameliyatta tamamen bu yoldan yürüyeceğim.»

Bizim doktorlar gözlerinde zafer parıltıları ile, dünya çapında şöhreti olan bu sözde bilginin prensipsizliğine şaşmış gibi, birbirlerinin yüzüne bakarken, o, ayni ürkek, çekingen hali ile ve daha yavaş bir sesle ilâve etti:

«Ben bütün bunları son çıkan «Haftalık tıp gazetesi»nde yazdım. Fakat biliyorsunuz, yahudi olduğumuz için imzamızı koyamıyoruz!» dedi.

1947

HAKKIMIZI YEDİRMEYİZ!

Namuslu adam kalmamış bu dünyada iki gözüm. Müslümandır, namazında, orucundadır, hakkımızı yemez diyorduk ama, biz onun hatırını saydıkça o bizim tepemize bindi. Eh, artık çocuk değiliz, yemiyoruz bu numaraları, değil mi ya?..

Bak, anlatayım sana başından da, bana hak ver. Mektebi bitiremedik. Peder ne kadar gayret ettiyse olmadı işte. Binbaşıydı kendisi... Süvariydi ama, avantanın yolunu bulurdu. Anadoluyu gezdik, dolaştık, her yerde paşa çocuğu gibi yaşadık. Hangi okulda olsa, imtihana yakın peder öğretmenlerle bir konuşuyor, meseleyi yoluna kordu. Askerlikle ilgili olmıyan hoca var mı? Neyse efendim, İstanbula naklolduk. Göya pedere lütfetmişler... Arada bizim tahsil yandı. Pederin öğretmenlere sözü geçmez oldu. İstanbulda binbaşıya kim bakar? Paşalar bile ürkütmeden sayılmıyor. Ne demiş hani: «Kim ipler Yalova kaymakamını!» Değil mi ya... İki sene üst üste çaktık. Belgeli olduk. Hususî liseye devam edecektim, peder emekliye ayrıldı. Ertesi sene de sizlere ömür. Bize de Üsküdarda, Toptaşına yakın ahşap bir ev bıraktı. Arkasından hemşire bir bobstil koca buldu, aldı başını gitti. Biz kaldık mı valde ile... Evin masrafı var, bizim giyimimiz var; kahveye çıkıyoruz, bir kaç arkadaş saza, pilâja gidecek oluyoruz. Babamın zamanındaki pokerlerden vaz geçtim. Hani kahvede birer çayına tavla bile oynıyamaz olduk. Pederin Malatya şube reisliği zamanında valdeye aldığı bilezikler: Siirt kilimleri, Avanos halıları birer birer yürüdü. Kocakarı dır dır eder, «Oğlum, bir iş tutmıyacak mısın, halimiz ne olacak?» diye. Pistonumuz yok ki, iş tutalım? Hamallık, amelelik edecek değilim ya... Arkası olan arkadaşlar ofise, millî korunma kontrolörlüğüne yapışmışlar, gece-

de yüz elli papel eziyorlar. Bizim de haysiyetimiz var. Ailemizin şerefine uygun bir yer bulursam girmemezlik eder miyim? İnsan dünyada ne için yaşar? Şerefi için değil mi ya!.. Valdeye meram anlatamadık; baktı benden hayır yok, konuya komşuya asıldı, pederin eski ahbablarına gitti, günün birinde akşam üzeri eve dönünce baktım, yüzü gülüyor:

«Haydi Arslan yavrum benim, yüzümü kara çıkarma. Sarıkamışta iken babanın taburunda ihtiyat bir doktor teğmeni vardı ya, bak, o tüysüz çocuk, şu bizim arkamızdaki hastahaneye röntgen mütehassısı olmuş. Başhekimle de arası iyi imiş, sana hastahanede iş verdirecek. Yarın git gör...» dedi.

Ben evvelâ boş verdim, herifi gidip görmedim. Fakat valde arkasını bırakmadı. Kahvede arkadaşlara açınca, onlar da:

«Ulan enayi misin? Hastahane bu? Anaforu boldur. Kazan kaynıyan yerden korkma, beş aile geçindirir. Eczanesi var, ilâcı var... Tabiî doktorlar gibi olmaz ama, gene de bey gibi yaşarsın!» dediler. Hulâsa, uzatmıyalım, bu hastahaneye anbar kâtibi olarak girdik. Yetmiş lira aylık... Yaza da yeter kışa da... Durmyia hiç gönlüm yoktu. Hele bir idare müdürü vardı ki, barut mu barut... Hastahanede baş hekim de o, kıç hekim de o, muhasebeci de o, anbarcı da o... Bir elli boyunda, altmışlık, kırçıl sakallı bir adam. Hacı Lütfü bey diyorlar. Tam dört defa hacca gitmiş. Tanımadığı yok. Vekiller, mebuslar hep dostu. Aksarayda oturur, bir tramvay, bir vapur, yirmi dakika da yayan yol, saat yedi buçukta hastahanededir. Sabah namazına kalktıktan sonra bir daha yatmaz, yola düzülürmüş. Hele sen dokuzu beş dakika geçir de, gör dünyanın kaç bucak olduğunu. Titiz mi titiz. Eline biraz pamuk ahp ispirtoya batırır, karyolaların köşesine bucağına sürer... Hele bir kir, bir pislik görsün, koridorda hemşirelere, hademelere bir ezan okur ki, ölümlük hastalar bile yataktan fırlar. Kendi kendime: «Ulan», dedim. «Bu herif bize zor anafor yaptırır. Ayda yetmiş liraya sabahtan akşama kadar defter doldur... Bu benim işim değil...» Bir bahanesini bulup kirişi kırmak niyetinde idim, sade valdenin dırıltısından çekiniyordum. Ah birader, bir bilsen, okumağa başladı mı plak değiştirmeden altı saat söyler... Yirmi gün filân çalıştım. Vaziyeti kritik ediyordum.

Hacı beyin bir oğlu kolejde, bir oğlu Tıbbiyede imiş. Eh, onun maaşı da pek yüksek değil... Mal mülk sahibine de benzemez. Var bu işte bir dalga ama, nedir acaba? diye beni bir merak sardı. Herif vuruyor da, bize koklatmıyorsa kıyak doğrusu. Anbar benim üzerimde, defterler benim elimde... Herif erzak tartarken dirhem sektirmiyor. Bu dalganın sırrına eremedim gitti. Nihayet bir gün kendisi açıldı. Hiç unutmam, seccadesini sermiş, namaz kılıyordu. Ben de masamda irsaliye kesiyordum. O bir aralık, hem de namazın ortasında, iki dizi üstünde oturup başını sağına soluna çevirdikten sonra, bana baktı:

«Evlâdım, bizim anbar fazlası iki teneke peynirimiz var, değil mi?» diye sordu.

«Evet efendim var.»

«Tam iki teneke mi?»

«Yakın efendim!»

«Ehemmiyeti yok... Ben şimdi yirmi teneke peynir için bir teslim makbuzu keserim, sen Karakaşa benden selâm söyler, on sekiz teneke yüklersin. Aradaki farkı ben yarın uğradığım da alırım. Tabii senin de payın ayrılır.»

Sonra yine dalgın dalgın tespih çekmesine devam etti. Ben kendi kendime:

«Vay namazına kurban olduğum hacı bey vay!» dedim, «Eyi yutturdun bana kendini... Ama bundan sonra hakkımı isterim...»

Hacı bey bana bir kere açıldıktan sonra, anbar işlerini ortaklaşa yapmağa başladık. Aman iki gözüm, tasavvur edemezsin herif ne kurt. Dünyanın müfettişleri gelse dalgasını çakamazlar. Defterler tamam, tartılar tamam, kayıtlar noksansız. Herif, Müfettişler Hamburg usulü bilmezler diye defterleri Hamburg usulü tutuyor. Gel de içinden çık. Ayda birkaç yüz yalnız benim payıma düşmiye başladı. Onun vurduğu hesapsız... Belki bini de aşar. Çünkü yalnız ambardan değil, her işten para çıkarmasını biliyor. Hiç yoktan inşaat icat eder. Vekâletteki ahbaplarına yazar, çizer, muhakkak tahsisat koparır. Doktora gider: «Aman bey efendi!» der, «Sizin bu odaya muhakkak büyük bir dolap lâzım... Şu köşe pek boş. Derhal yaptıralım... Ben tahsisatı getirtirim!.» Hem de getirtir azizim, getirtir... Ondan sonra vurur a-

vantayı... Düşün yahu, iki senede dört defa hastahanenin otomobilini boyattı. Üç ayda bir badana... Karyola tamiri... Yatak pamuklarını attırmak... Bunların hepsi para, iki gözüm, para!... Dalaveresine uyduramıyacağı hiç bir iş yok vallahi. İki ölüyü bir kefenle gömdürür, öteki kefeni evine yollar. Mis gibi İtalyan patiskası. Harbden önce alınmış... Daha neler neler. Bir gün yeni yatak, yorgan yüzleri, hastalara pijama diktirmek için, burnu kesik bir kadın getirdi, üstünkörü bir pazarlıktan sonra, kendisine bir oda açtılar, önüne bir dikiş makinesi koydular. Dört ay çalıştı. Parça hesabile iki bin yedi yüz lira aldı. Bizim Hacı bey de bu burnu kesik karının faturalarını bir gün sektirmez, senetleri kendisi tanzim eder, her kolaylığı gösterirdi. Neyse, iş bitti... Aradan aylar geçti. Bir gün bir iş için Hacı beyin evine uğramıştım, bana kapıyı o burnu kesik karı açmaz mı? Meğer karısı imiş. Daha nişanlı iken incir ağacından düşmüş, burnunu çöp tenekesi kesmiş. Doğancılardaki iki evin hatırı için Hacı bey gene de almış.

Diyeceğim o değil... Herif eline fırsat geçirmiş, vuruyor. Vuracak tabii. Bu dünya menfaat dünyası. Menfaatini düşünmiyen insan olur mu? Eline fırsat geçirip de çalmıyan bir kişi göstersene bana!... Ha? Bir kişi!... Kör olayım yoktur. Yalnız bizim hacı bey yoliyle yapıyor. Bukadar ustası olduktan sonra hakkıdır alimallah... Ama bana kazık oynamamalı... Anbarın bütün mesuliyeti bende... Kendisi mütaahhitlerle işi halleder, parayı alır... Bizim payımızı vermiye gelince anamdan emdiğim sütü burnumdan getirir. Kalabalıkta söyliyemezsin. Odada biri varken kulağına fısıldayıp beş lira istesen feryadı basar, it azarlar gibi adamı kovar... Ulan beraber çalıyoruz işte... Bana dümen yapmağa ne lüzum var, değil mi ya? Hayır kardeşim, adamı kepaze eder billâhi. Ancak kenefe gittiği zamanlar peşinden fırlar, abdestane aralığında sıkıştırıp üç beş lira alırım. Mütaahhit Karakaştan üç yüz mü gelecek? Yüz ellisi benim elbette... Ne zaman istiyecek olsam: «Daha almadım... Atlatıyor pezevenk!» der, elime beş on lira şıkıştırır... Ben ne alırsam defterime geçiriyorum tabii. Eninde sonunda hesaplaşıyoruz. Fakat o zaman da kazık atıyor. Katiyen dairede hesaplaşmaz. İki üç haftada bir, akşam üzeri çıkar,

bu küçük meyhaneye geliriz. Bu akşam da öyle yaptık. O açtı defterini, ben açtım defterimi... Karşılaştırdık.

«Kaç para istiyorsun evlâdım?» dedi. «İki yüz mü? Öyle, hakkın var. Herif dört yüz verecekti... Fakat vermedi hergele! Namussuz herifler bunlar! vallahi vermedi. Bak, evlâtlarımın hayırını görmiyeyim, şu ekmek beni çarpsın, üç yüz yirmi lirayı zor kurtardım. Ne yaparsın? Kavga edemem ki... Biz de onun karşısında gebeyiz. Üç yüz yirmi... Yarısı ne eder? Yüz altmış... Sen şimdiye kadar benden ne almıştın? Yüz on beş... Tamam... Şimdi ne istersin? Kırk beş mi? Bak evlâdım, sen bekâr adamsın... Bir anan var, kendi evinizde oturuyorsunuz... Ben halbuki kira evlerinde sürünüyor, üstelik iki çocuk ta okutuyorum... Kolejin seneliği iki bine çıktı... Maksat sırf memlekete hayırlı bir evlât yetiştirmek... Haydi, al şu yirmi beşi de, bu hesabı kapayalım... Haydi, uzun etme... Sen mert, dürüst bir çocuksun... Al bakalım. Bana da müsade... Bugün cumartesi, çocuklar evde beklerler... Tâ Aksaray'a bideceğim...»

Yerinden fırladığı gibi gitti. Bizim yirmi papel de yandı tabii... Hadi, hepsi neyse ama, kapıdan çıkarken:

«Hesabı sen görüver, yanımda ufaklık yok!» diye seslenmesine ne dersin? Tepem attı vallahi. Utanmasam arkasından fırlıyacaktım. Hacıdır, hocadır; hürmet, riayet borcumuzdur ama, böyle göz göre de hakkımızı yedirmeyiz, değil mi ya...

1947

CANKURTARAN

Asiyenin sancıları ikindi vakti başladı, düveni bırakıp hemen eve döndü. İbrahim akşam karanlığında harmandan gelip öküzleri dama koyarken, evin önünde bir sürü çocuğun toplandığını gördü. Damın kapısını örtmeden eve koştu, fakat kadınlar bırakmadılar. Alçak tavanlı oda, kapının önüne kadar, köyün bütün kadınlariyle dolmuştu. Onu daha dışarda göğüsleyen Makbule yenge:

«Hadi, sen git... Bu erkek işi değil!...» dedi. İbrahim arkasını dönüp, kararsız bir halde duraklarken, kadın sözüne devam etti: «Kurtulması kolay olmıyacak ellâlem!.. Köprü köyün ebesine de haber saldık...»

İbrahim yüzünü kadına çevirdi; ihtiyarın gözlerinin içine baktı: bir şey söylemeden bir şeyler sorar gibiydi.

Kadın onun ne demek istediğini düşünmeden, kendi kendine mırıldandı:

«On beş yaşında, parmak kadar kızı kaçırdın, aldın... Allahın emri imiş... Amma senesine varmadan gebe komanın sırası mıydı? Hadi sen de var Köprüköyüne de ebeyi al gel... Bizim oğlan gitti ama, belki onun sözüyle gelmez.»

İbrahim, bu sıkışık dakikada Asiye için kendisine de yapacak bir iş düştüğüne memnun, koşar gibi köyden çıktı. Daha Köprüköyün harmanlarına varmadan, elindeki değneğini yere vurup tozuta tozuta gelen ihtiyar ebe ile, yanında seğirten oğlanı gördü. Bir kabahat işlemiş gibi yüzü kıpkırmızı, gözleri yerde, onların yolunu bekledi. Ebe de onu görmüştü. Yirmi otuz adım uzaktan, dişsiz ağzını alabildiğine açarak, bir şeyler bağırıp duruyordu. Yaklaşınca sopasiyle İbrahimin karnına dokundu:

«Allahın izniyle hemen alırım... Elimin hafif olduğunu cümle alem bilir. Anan da seni zor doğurmuştu ama, bak büyüdün de tosunlar gibi oldun.» dedi. Sonra küçük çocuğa döndü:

«Koş, tuzlu su hazırlasınlar.» dedi.

İbrahim hiç konuşmadan, kadının bir az ilersinden yürüyordu. Yüzü hep kırmızıydı. Daha on dokuzunu bile tamamlamadığı için, askerliğini bitirip dönen ve köye ilk vardıkları akşam kafayı çekip kavga çıkaran öbür köylü delikanlıların pişkinliği henüz onda yoktu. Geçen yıl Asiyeyi nasıl kaçırdığına bile şimdi düşündükçe şaşıyordu. Daha çok Asiye ona asılmıştı ama, «karı sözüne uyup bir halt işledim!» dememek için bunu aklına getirmek istemiyordu. Babası, İbrahim küçükken rahmetlik olmuş, anası da bir sene evvel ölünce, kendini pek yalnız hissetmişti. Üç beş dönüm tarlada birlikte çalışacak, bulgur aşını birlikte yiyecek, sabahları ineği sağıp yoğurt çalacak biri lâzımdı. Tam bu sıralarda komşuları Kara Halillerin öksüzü Asiye de, gelip geçtiğinde ona güler olmuştu. İstemiye kalksa, dünyanın masrafı. «Kaçırıvereyim gitsin!», dedi; öyle de yaptı. Bir seneden beri halinden şikâyeti yoktu. Yalnız Asiyenin böyle tam harman zamanında doğuracağı tutmamalıydı.

Köprüköyün ebesi odaya girdikten sonra Asiyenin çığırmaları büsbütün arttı. Hani nerdeyse harman yerlerinden duyulacaktı. Kapının dibindeki bir taşa çöküp elinde ebenin kalın sopasiyle yerleri eşeliyen İbrahim, Asiyenin her bağırışında bir kere sıçrıyor, fakat ne yapacağını bilmediği için tekrar oturuyordu. Hırsından yere eğilip bir taş aldı, etrafında kaynaşan çocuklara fırlattı:

«Dağılın şurdan, kahbe enikleri!» diye bağırdı.

Vakti iyi hesaplıyamıyordu ama, yatsıyı filân çoktan geçmişti. Asiyenin epiydir sesi duyulmuyordu. Bir aralık Köprüköyün ebesi, sopası olmadığı için, Makbule yengenin omuzuna dayanarak çıktı. İbrahim yerinden fırlayıp onlara doğru bir adım attı. Ebe bu sefer elini onun omuzuna dayıyarak:

«Kurtulamıyor tosunum!» dedi, «Bir türlü kurtulamıyor. Çocuk büyük, kız küçük. Arabaya koyalım da şehre götür. Başka yolu yok...» dedi.

İbrahim yine hiç bir şey düşünmeden, yine kendisine yapacak bir iş çıktığından adeta memnun, damdan öküzleri aldı, kağnıya koştu; kadınlar Asiyeyi yatağı ile birlikte getirdiler, yerleştirdiler.

İbrahim öküzlere dah demeden önce, her zamanki gibi yüzü kızarıp önüne bakarak ebeye sordu:

«Çocuk öldü mü ki?»

«Yok, allah esirgesin. Ama ne bileyim, bir Cenabıhakka malûm. Sancılar kesildi, gayri hakkından doktor gelecek.»

Yola düzüldüler. Üç saat kadar gittiler. Şehir göründüğü zaman şafak da sökmiye başlamıştı. Asiyenin hiç sesi çıkmıyor, yalnız, biraz çukura kaçan kap kara gözleri, gök yüzünde bir şey arıyormuş gibi fıldır fıldır dönüyordu.

Şehrin göbeğinden geçen büyük çayın üzerindeki köprüyü aşıp hastahanenin kapısına vardıkları zaman ortalık epiyce ağarmıştı, fakat sokaklarda kimsecikler yoktu. İbrahim arabayı bir kenara çekti, kapıyı çalmıya cesaret edemediği için, kendiliğinden açılacağı zamanı bekledi. Yavaş yavaş başka köylü hastalar da sökün etti. Kimi at, kimi eşek üstünde, kimi bir arabaya uzanmış, yanlarında karıları, kocaları, anaları, oğulları, kimi baygın, kimi inlemekte, sokağı doldurdular. Hiç ses çıkarmadan, hatta kendi aralarında bile konuşmadan beklediler.

Kapı açıldığı zaman hep birden içeri sokulmak istediler. İbrahim de aralarına karıştı, bir saat kadar da doktorun kapısında bekledi. Kimsenin sıra mıra dinlediği yoktu. On beş seneden beri bu hastahanenin başhekimi olan kırk beşlik, Tatar yüzlü operatör, muayene odasının kapısını kendisi aralıyor, dışardakileri gözden geçiriyor, sanki yardımına o anda en çok muhtaç olanı arıyor, sonra eliyle bir işaret edip onu içeri alıyordu. İbrahime sıra geldiği zaman dışarda kimse kalmamıştı. Tatar yüzlü operatör yorgun bir halde iskemlesine çökerken:

«Senin neyin var oğlum?» diye sordu. Bu hastanenin her türlü hastalığının mütehassısı oydu. Çünkü kadroda başka müstakil hekim yoktu. Ufak ücretler mukabilinde hükümet doktoru dahiliyeye, asker hastahanesinden iki mütehassıs kulak ve göz hastalıklarına bakıyorlardı ama, ay başından başka günlerde ke-

yifleri istediği zaman gelirler, başhekimle merhabalaşıp giderlerdi. Ehemmiyetli bir hasta çıkar da yatırmıya, sonra da her gün viziteye gelmiye mecbur oluruz korkusuyla polikinlik filân yaptıkları yoktu.

Her sabah kapının önüne biriken ve bazan sayısı yüze varan dertlileri hep başhekim muayene eder, uzun senelerin ve çaresizliklerin verdiği tecrübelere dayanarak her hastalığa deva bulmağa uğraşır, sırasına göre trahom tedavisinden ebeliğe kadar her işi üstüne alırdı. Bekâr olduğu için hastanede yatıyor, bütün gecelerini koğuşları dolaşmak, tıp dergileri okumak ve almancaya çalışmakla geçiriyordu. Başka doktorlara benzememek, kitaplarda okuduğu, «insanlara hizmet eden» soydan bir hekim olmak, onda bir inat haline gelmişti. Fakat bütün diğer meslekdaşlarından bu şekilde ayrılması, kendi hakkında bir çok tezvirler yapılmasına sebeb olurdu. Bekâr yaşadığı için, dedikodu olmasın diye, hastaneye elli yaşından küçük hademe ve hemşire almazdı, fakat bu yüzden şehirde adı oğlancıya çıkarılmıştı. Hiç bir hastayı kapıdan çevirmek istemediği için, doktorlar arasında, bilmediği işlere burnunu sokan gösteriş meraklısı bir ukalâ diye şöhret almıştı. Hastanenin küçük bir odasında, içkisiz, cıgarasız, pek az bir masrafla yaşar, maaşının bir kısmını yabancı dillerdeki kitap ve dergilere, bir kısmını da hastane tahsisatiyle alınmasına imkân olmıyan bazı ilâçlara sarfederdi. Bu yüzden pintiliği dillere destan edilmiş, hırsızlığı bile söylenmşiti. Bankada seksen, yüz bin lirası olduğu herkesce muhakkak sayılıyordu.

Doktor bütün bunları duyar, en iyi konuştuğu ve işin iç yüzünü bilen kimseler tarafından bile budala yerine konduğunu bilir, fakat, dediğimiz gibi, garib bir inatla eskisi gibi işine devam ederdi. Bütün bunları, büyük bir ideal sahibi olduğundan, yahut insanlar için derin bir sevgi beslediğinden değil, başka türlü olanlara karşı, âdetâ hastalık halinde, bir tiksinti duyduğundan yapıyordu. En çok şefkat gösterdiği hastalarına muamele edişinde bile: «Sizin de elinize fırsat geçse ötekiler gibi namussuz olursunuz... Ben bunu pek âlâ biliyorum, fakat ben sizin gibi olmadığım için işte sana karşı da bütün vazifelerimi fazlasiyle ya-

pıyorum!» demek istiyen, insanlara inancını kaybetmiş, acı bir hâl vardı.

«Senin neyin var, oğlum?» dedikten sonra, çekik gözlerini İbrahime dikerek bekledi. Delikanlı:

«Bir şeyciğim yok doktor bey... Yalnız bizim aile... doğuramadı da... aşağıya getirdim. Kapıda, arabanın içinde... Ocağına düştük...» dedi.

Doktor, bacak kemiğinin keskin tarafına bir demirle vurulmuş gibi yerinden fırladı. Korku içinde ona bakan İbrahim, karşısındakinin kösemsi yüzünün donuk sarı bir renk aldığını gördü. Sesi titriyerek:

«Hani ya doktor bey... İki ebe uğraştı... Hem bizim köyün, hem Köprüköyün ebesi... Kurtaramadılar... Ondan sonra sana getirdim... Bizi kapından çevirme!» dedi.

Doktor kendini toparlamıştı, sarı yüzünde zehir gibi bir gülümsemeyle:

«Yazık ki sizi kapımdan çevireceğim, oğlum!» dedi.

«Amanın doktor, Asiye aşağıda. Köye varmadan arabada ölür.»

«Belki öyle olur. Ama sizi kapımdan çevireceğim.»

«Dabanının altım öpeyim doktor...»

«Taban öpe öpe bu hale geldiniz ya!»

Doktorun yüzünden çekilmiyen o zehir gibi gülümseme İbrahimi büsbütün şaşırtıyordu.

«Ne ideyim ben şincik, doktor bey?»

«Karını alır, İstasyon caddesindeki hususî doğum evine götürürsün! Paran varsa çocuğun doğar, yoksa, doğum evinin yanındaki arsaya arabanı çekersin. Karın ya bağıra bağıra orda kendiliğinden doğurur, yahut da köye dönerken arabada doğurur. Doğuramazsa ölür. Anladın mı?»

İbrahim, köylüler arasında adı «Baba» diye anılan hekim sahiden bu mu acaba? diye hayretle karşısındakine baktı. Bunu farkeden doktor:

«Ne şaştın?» dedi, «Sana herşeyi dosdoğru söylüyorum. Benim bu hastaneye kadın hastalığı olanları almam yasak edildi.

İyi anladın mı? Ben yalnız operatörüm, kol bacak keserim. Başka şeyden anlamam!»

Bunları söylerken, gergin derili sarı yüzüne hiç yakışmıyan o tebessüm, daha doğrusu o gerilme dudaklarının kenarını aşağıya doğru çekiyordu. Senelerden beri yüzlerce kadının karnını kesip çocuğunu almıştı. Fakat şimdi, üstüne vazife olmıyan işlere karıştığı ileri sürülüyor, hastanede kadın hastalıkları doktoru bulunmadığı halde, ihtisası dışındaki vakalara müdahale ederek halkın canını tehlikeye düşürdüğü iddia ediliyordu. Şehirde yeni açılan doğumevinin sahibi doktor Mutena Cankurtaran, vatandaşların sağlığını korumak için bütün bunları valiye söylemiş, dinletemeyince Sağlık bakanlığına bildirmiş, ayrıca da, Ankara'da «tay»lı bir yerde başkan olan kaynatasına yazmıştı. Bu kaynata ise, eskiden bilmem nere valisi iken yanında sıhhat müdürlüğü etmiş olan Sağlık bakaniyle görüşmüş, bakan da halkı bu gibi tehlikelerden esirgemek maksadiyle, baş hekime bir ihtarda bulunmayı münasip görmüştü.

Bunları zihninden geçirirken itidalini bir an kaybetmek üzere olduğuna canı sıkılan doktor:

«Yani evlâdım,» dedi, «senin karının derdine derman olacak doktorumuz yok. Onun için hastanı al, doğum evine götür. Doktor Mutena Cankurtaran'a rica et, belki az bir para ile işini görür.»

Sonra arkasını döndü, pencereden gökyüzüne bakmağa başladı. Fakat İbrahim yakasını bırakmadı:

«Sen varsın ya, doktor bey... Bana başkası lâzım değil... Kurbanın olayım!»

Kendini zor tutan doktor döndü:

«İmkânı yok dedim ya, çocuğum!» diye sertçe söylendi, kapıyı hızla vurarak dışarı çıktı, kendi odasına kapandı.

İbrahim aralık kapıdan ağır ağır koridora süzüldü. Kendisine akıl öğretecek bir insan arar gibi sağa, sola bakındı. Bahçe tarafındaki pencerelerin camlarına vınlıya vınlıya kafalarını çarpan sineklerden başka canlı bir şey göremedi

★

Doktor Mutena Cankurtaran otuz beşlik, sarı kıvırcık saçlı, altın gözlüklü, kibar halli biriydi. Tok ve tatlı bir sesi vardı. Asiyeyi sokakta, arabanın üstünde muayene etti, sonra İbrahime:

«Hasta burada kalsın, sen benimle gel!» diyerek içeri girdi. Masanın arkasında, koltuğuna iyice yaslanıp gök gözlerini pencereye dikerek hesaplara daldı, sonra:

«Dört yüz liraya çocuğunu alırım kardeşim.» dedi, «Güç ve mesuliyetli bir ameliyat yapacağım. Bunu her doktor kıvıramaz. Bak, düşün, taşın, bana cevap getir.»

İbrahim şaşırdı. Odadan çıktığı gibi Asiyenin yanına koştu. Öküzlere «dah!» dedi. Tam bu sırada, belki sancılar yeniden başladığından, belki de geriye dönmenin kendisi için ölüm olduğunu anlıyarak büyük bir korkuya kapıldığından, Asiye avaz avaz bağırmıya başladı. Yoldan geçenler etraflarına toplanıyorlardı. İbrahim arabayı çevirip doğum evinin yanındaki arsaya sürdü, hiç bir şey söylemeden sol öküzü boyunduruktan çıkardı, yularından asıla asıla çarşıya götürdü, yeni handa yüz otuz liraya sattı; nefes nefese doğum evine döndü, Asiyenin yanına bile uğramadan doktorun odasına çıktı, parayı olduğu gibi masanın üstüne bırakarak:

«Hadi, dabanının altını öpeyim... Asiyede bekliyecek hal kalmadı. Çocuğu da bir şey olmadan ne ideceksen et!» dedi.

Cankurtaran parayı teker teker saydıktan sonra eliyle itti.

«Çocuk musun yahu?... Yüz otuz liraya sezaryen yapılır mı? Al paranı da bir ebeye git!»

«Ebelerden hayır yok, doktor bey... Bir öküz sattım, bu kadar verdiler.»

Bu aralık arsadaki Asiyenin bağrışları, doktorun açık penceresinden içeri girdi. İbrahimin yüzünde bir korku, Cankurtaranın dudaklarında tuhaf bir kıvrıntı belirdi:

«Öteki öküzle arabayı da sat, belki dört yüzü tamamlarsın.»

«Ne istersen vireyim doktor. Hepsi senin olsun. Hadi sen Asiyeyi daha çok bağırtma...»

«Dur canın... Ya öküzlerle araba dört yüz etmezse?... Sen bana daha iki yüz yetmiş liralık bir senet imzala bakayım... Ben

karını ameliyat ederken sen de gider parayı tedarik edersin. Haydi, durma!»

Acele bir senet yazdı, İbrahime parmak bastırdı.

Asiyeyi baygın bir halde ameliyat odasına taşırlarken, İbrahim, tek öküzün sürüdüğü arabayı, üzerindeki yatak yorganla birlikte tekrar yeni hana götürdü. Fakat bu sefer hepsine birden yüz elli liradan fazla veren çıkmadı. Sağ öküz zaten ihtiyar ve zayıftı. Alıcılar şöyle bir sağrısını yoklamıya bile lüzum görmeden: «Kocamış gayri, yüz kayme bile etmez!» diyorlardı. İbrahim buna da razı oldu. Yüz elli lirayı avucunda sımsıkı tutarak doğum evine döndü. Bir hasta bakıcı kendisine karısının kurtulduğunu müjdeledi. Doktor onunla koridorda karşılaştı. İbrahim hemen elindeki paraları uzattı:

«Fazla etmedi doktor. Hakkım helâl et!»

«Ne demek o? Burası imaret değil!.. Bak, alın teri döktük. Ameliyat bir saate yakın sürdü, karının da canı kurtuldu.»

«Ya çocuk?»

«Çocuk ölmüş. Zaten bir kaç saat daha müdahale edilmeseydi annesi de yolcu idi.»

«Çocuk ölmüş ha! Erkek miymiş?»

«Erkekmiş.... Ne olacak?... Yenisine sağlık. İkiniz de gençsiniz. Hadi, sen durma, köyüne git, dört yüzü tamamla... Daha yüz yirmi getireceksin!»

«Nerden bulayım doktor bey!.. Mümkünü yok.»

Mutena Cankurtaranın tok ve tatlı sesi birden sertleşti:

«Ne demek o? Adam dolandırmıya mı çıktınız? Çok lâf istemem. Beş gün sonra karın taburcudur. Yüz yirmiyi getirir, karını alırsın. Para gelmezse çıkarmam, her fazla kaldığı gün için de ayrıca on beş lira alırım!»

İbrahim yüz yirmi lirayı denkleştiremedi, Cankurtaran da kadını sahiden vermedi. Bir hafta sonra tekrar doğum evine gelen delikanlıya:

«Şimdi borcun yüz altmış beş liradır. Yarın yüz seksen, öbür gün yüz doksan beş lira. Parayı getirmedikçe karım alamazsın. Haydi, çek arabanı!» Diye bağırdı, bir kerecik olsun Asiyeyi görmesine de müsade etmedi.

Asiyenin analığı, Makbule yenge ile danıştı, gidip kızı zorla almıya kalktılar, fakat hastabakıcılarla başhemşire bunları kapı dışarı etti, merdivene kadar inen Asiyeyi de, iki tokat vurup yatağa yatırdılar, bir daha böyle şeyler olmaması için elbiselerini alıp kilitlediler.

İbrahim, kaldırılması geç kalan harmanı bir gün daha boşlıyarak tekrar Cankurtarana baş vurdu:

«Doktor bey!» dedi, «Bütün ekinimi satsam da kışın aç otursak, gene elli lira bile denkleştiremem... Kurbanın olayım, ver Asiyeyi de gideyim.»

«Çok konuşuyorsun. Siz köylüler zaten hepiniz dolandırıcısınız... Sizin allah bir dediğinize inanmamalı. İki yüz yirmi beş lira getirmeden karını alamazsın!»

«Doktor bey, çocuk da ölü çıktı zaten... Dört yüz lira nesine bunun?»

«Elimde senedin var. Fazla yattığı günler için de on beş lira... Bu işin yalanı, dolanı yok... Haydi, çek arabanı.»

İbrahim yine Asiyeyi göremeden köye döndü.

Ameliyattan beri on beş gün kadar geçmişti. Cankurtaranın hiç kimseyi bedavadan beslemiye niyeti yoktu. İbrahimin para bulup getirebileceğinden de ümidini kesmiye başlamıştı. Doğum evinin kadın hademelerinden birine yol verdi, onun yerine Asiyeyi çalıştırmıya başladı. Hâlâ kendini toparlıyamamış olan kızcağız, amerikan bezinden, paçaları bağlı bir donla kısa kollu bir gömlekten başka sırtında hiç bir şey olmadan, sabahtan akşama kadar yerleri siliyor, çöpleri taşıyor, tükrük hokkalarını temizliyordu.

Bir kaç gün sonra analığı ile Makbule yenge Asiyeyi kaçırmak için yeni bir teşebbüste bulundular. Doğum evine gidip, güya konuşuyormuş gibi yaparak, peştemallarının altına sakladıkları şalvarları Asiyeye verdiler. Genç kadın aptesane aralığında giyindi, başını örttü, hep beraber çıkarlarken hademelerden biri işi çaktı, tam sokak kapısında Asiyenin koluna yapıştı. Bunun üzerine hayli zorlu bir çekişme başladı. İki tarafın arasında kalan ve kolları kopasıya zorlanan genç kadın avaz avaz bağırıyordu. Bu sırada yetişen bir hemşire hemen Asiyenin başından

peştemalını çekti, bunun üzerine ihtiyar kadınlar daha fazla zorlamaktan vaz geçip, yüksek sesle ilenerek uzaklaştılar.

Ertesi gün İbrahim erken erken doğum evine geldi. Doktorun karşısına dikildi. O zamana kadar kendisinde hiç görülmiyen sert bir tavırla:

«Doktor bey,» dedi, «Harmanım yüz üstü kaldı, evim perişan oldu. Sen bizim karıyı veriyon mu, vermiyon mu?»

Onun bu halinden kuşkulanan, fakat renk vermek istemiyen Cankurtaran, önündeki bazı kâğıtları karıştırarak, başını kaldırmadan:

«İki yüz elli lira getirir, karını alırsın! Fazla istemiyeceğim.» dedi.

«Yani sen şimdi Asiyeyi vermiyon mu?»

Cankurtaran daha yumuşak bir sesle:

«Söyledim ya kardeşim, parayı getirmeden veremem!»

«Al öyleyse senin olsun. Köyde karı yok değil a! Hayrını gör!»

Kapıyı vurduğu gibi çıktı. İki adım ötede, duvarın dibine sinmiş bekliyen Asiyeyi görmeden merdivenlerden indi gitti.

*

Asiyenin işleri gece yarısına doğru bitti. Aptesaneleri, mutfağı silip temizledikten sonra, koridorun bir köşesinde bir perdeyle ayrılmış küçük aralığa girdi. Yere serili duran yatağına uzanarak, kirli, çarşafsız yorganı üstüne çekti. Koridorun sönük gece ampulü perdenin içine de loş bir ışık veriyordu... Kap kara gözleri, tıpkı karnında ölü çocuğu ile gelirken arabada olduğu gibi, fıldır fıldır dönüyor, sanki beyaz tavanda bir şeyler arıyordu...

Birdenbire fırladı. Başucundaki küçük pencereyi açarak aşağıya baktı. Bir buçuk adam boyu vardı. Amerikan bezinden donuyla gömleğinin üstüne bir şey almayı bile düşünmeden, yalnayak, aşağıya, bahçeye atladı... ve o anda dudaklarından fırlamak istiyen feryadı yumruğuyla zor zaptetti. Müthiş bir ağrı, bıçak sokulmuş gibi karnından baldırlarına ve omuzlarına yayılan bir sancı gözlerini kararttı. Eliyle kasıklarını tutarak yürüdü, soka-

ğa çıktı, ağır ağır köyün yolunu tuttu. Şehrin dışında yol, büyük çayın kenarından gidiyordu. Karanlık söğütlerin arasından, kıyıdaki otlara sürtüne sürtüne, yılan gibi sesler çıkararak akan suların uğultusu, şehirden uzaklaştıkça kuvvetleniyordu. Hele çayın dönemeç yerlerinde bu uğultular, bir insan kalabalığının karma karışık sesleri gibi yükseliyor, alçalıyordu. Asiye yürüdükçe karnında artan sancıyı elleriyle bastırıp boğmıya muvaffak olamayınca iki kat kıvrılıyor, öyle yürüyor ve çaydan gelen seslere uyarak. «Ya... Köyde karı yok değil a!...» diye mırıldanıyordu. Karnında tuttuğu parmaklarının arasından amerikan bezi donu ıslatarak sızan ılık, siyah bir yaşlık bacaklarına doğru süzülüyordu. Bunu farkedince daha hızlandı. Koşar gibi önüne eğilerek ilerliyor, gittikçe yükselen ve sağdaki çayın uğultusuna karışarak söğütlerin tepelerine, sol taraftaki dayırın kayalarına kadar yayılan bir sesle: «Köyde karı yok değil a!...» diye haykırıyordu. Patlıyan yarasından sızan kanlar ayaklarını ıslattığı için tabanlarına kumlar yapışıyor ve yerde kara noktalar halinde izler kalıyordu.

Köyün kıyısına geldiği zaman, kıvrıla kıvrıla başı dizlerine yaklaşmıştı. Böyle olduğu halde, vahşi bir hayvan gibi: «Köyde karı yok değil a!» diye bağırışı ortalığı çınlatıyordu. Bu sesi duyanlar evlerinden fırladılar. Yanına vardıkları zaman Asiye yere yuvarlanmış, debeleniyordu. Hemen kucaklayıp götürdüler. Fakat sabaha çıkmadı.

1947

ÇİRKİNCE

Gece yarısını bir saat geçe Alsancak'tan kalkıp Ankara'ya gidecek olan tren için bir kaç gün önce bilet almıştım. Nedense aklıma esti, son günü İzmir'de kalıp dolaşmaktansa sabah treniyle «Selçuk» a gider, Efesos harabelerini gezer, akşamı ederim; gece yarısı, nasıl olsa oradan geçecek olan Ankara trenine biner, yoluma koyulurum, dedim. Öyle de yaptım.

Selçuğa gelince, çantamı, önünü kebapçılarla üzümcülerin doldurduğu istasyon kahvesine emanet ederek, hemen yola düzüldüm. Güneş iyice yakmıya başlamadan bu kırk beş dakikalık yolu almak, ölü şehrin harabelerinde akşama kadar dolaşmak istiyordum. Fakat daha Erkekler Gymnasiumunun kapısındayken içime bir gariplik çöktü. Her İzmir'e gelişimde muhakkak bir kere uğradığım bu harabeler, sanki seneden seneye daha haraboluyor, binlerce yıl önce aralarında bazı insanların insanlar gibi yaşadığı mermerler bile, kendilerini asırlarca örtüp koruyan anlayışlı toprağın altından çıkarıldıklarına, küsmüşcesine, kararıp kirleniyordu. İçinde vücutları ve ruhları güzel insanların yetiştirildiği Gymnasium'un mozaikleri, şimdi birbirini kovalıyan keçilerin tırnakları altında dağılmaktaydı. Coşkun bayramların, spor oyunlarının kutlandığı Hypodrom'un göğebine muhacirler tütün ekmişler, kenardaki kuru yapraklı bir çardağın altında sıtmadan titreşerek yatıyorlardı. Sayısı bir zamanlar bin üç yüzü geçen ve bugün elimize ancak elli kadarı gelebilen o harikulâde tragedya ve komedyaların oynandığı tiyatronun geniş ve serin artist gardropları şimdi tek tük gelen seyyahlarla, buraya yerleşmiş olan bir kaç aileye ve keçi çobanlarına kenef vazifesini görüyordu. Sokakların mermer kaldırımları arasından fırlıyan bö-

ğürtlenlerin kalınlaşan kökleri, binlerce yılın bozamadığı bu beyaz taşları çatlatıp parçalıyor; yelkenleri pırıl pırıl gemilerle dolu limanı şehre bağlıyan iki yanı heykelli, geniş Arkadya caddesi, şimdi bütün ovayı kaplıyan bataklığın iki adam boyundaki sazları arasına dalıp kayboluyordu. Sokaklarının ortasındaki mermer satış tezgâhları halâ sapasağlam duran, bol çeşmeli Agora'nın dükkânları toprakla dolmuş, içlerinde yabanî incir ağaçları, mersinler, zakkumlar, böğürtlenler türemişti. Raflarındaki on binlerce papirüsle kafalara aydınlık düşünceler dolduran kütüphanenin pek bozulmamış merdivenlerinden çıkıp, kurucusunun çıra isleriyle kararmış mezarına girmek isteyince, karanlık uykularından uyandırılan yarasalar hırsla insanın yüzüne çarpıyorlardı. Daha yapıldığı günlerde bir zelzele ile yıkılan mabedin kalın sütunları, insafsız bir tanrının hışmından korkup secdeye kapanmış gibi, hep aynı istikamete uzanmış ve parçalanmışlardı. Küçük ve zarif Odeon tiyatrosunu örten sararmış otların arasında kertenkeleler dolaşıyor, Kızlar Gymnasium'undan tek ayakta kalan şey, yarı yıkılmış büyük bir kapı, «Girmeyin, ağlarsınız!» der gibi dudaklarını büküyordu.

Harabelerin bulunduğu tepeyi, gittikçe hızlanan adımlarla dolaştım, Eshabıkehf mağaralarının önünde bir an durup düşündüm. Bembeyaz bir şehrin arka yamacındaki bu kapkara dağ içi mezarlarında yüzlerce yıl uyudukları rivayet edilen yedi hıristiyanın hikâyesi, bana bu anda, dünyanın bir daha eşini görmediği aydınlık Yunan medeniyeti üzerine çekilen karanlık örtünün bir timsali gibi geldi. Öğle sıcağı bastırmıştı. Çatlak ve ağdalı meyvalarını iri yapraklar arasında gizliyen incirlerin gölgesine girince karnımın iyice acıkmış olduğunu farkettim. Bir kaç yemiş koparıp ağzıma attım; içim daha çok bayıldı. Bir an önce karnımı doyurmak niyetiyle, sürülmüş incir bahçelerinin tezekleri arasında ikide bir tökezliyerek, kasabanın yolunu tuttum. Duvarları yıkılmıya başlamış parkımsı bir yerle ilkokulun arasından geçen ağaçlı caddenin sonunda çarşı başlıyordu. Dükkân kılıklı postanenin karşısında ve biraz ilerisinde, yeni yapıldığı zevksizliğinden belli beton bir binanın önünde, üzerlerine damalı örtüler serilmiş bir kaç masa vardı. Oturup yemek istedim,

«kalmadı» dediler; bira istedim, çorba gibi çıktı. Güç halle bir peynirli yumurta yaptırdım, rüzgârın süpürüp getirdiği gübreli tozlarla biberlenen bu yemekten bir kaç lokma aldıktan sonra pis pis düşünmeğe başladım: Daha saat iki bile değildi. Bineceğim trene demek ki daha on iki saatten fazla vardı. Akşama kadar ne yapacaktım? Haydi, kaleyi, İsa bey camiini filân gezdim, akşamı ettim diyelim. Ondan sonra ne halt edecek, nerede oturacaktım? Bir meyhane bulup kafayı çeksem, sonra bir kahveye girip pineklesem bile, bu küçük kasabalarda 22.45 ajansından sonra her yerin kapandığını tecrübelerimle biliyordum. Düşündükçe önümde duran bu on iki saat, bana sonu gelmez bir hapislik gibi korkunç görünmeğe başladı. Hırsımdan yerimde duramadım, kalkıp istasyona doğru yürüdüm. Yüksek Roma kemerlerinin yanındaki külüstür kamyonları, şerbetçileri seyrederken gözüm karşı taraftaki sırtlara ilişti. Kendi kendime âdeta haykırdım: «Çirkince'ye giderim yahu!»

Evet, en iyi çare buydu. Şimdi bir at tedarik edip Çirkince köyüne gider, akşama kadar kalır, gece mehtapta ağır ağır dönerdim. Hatırladığıma göre yol bir buçuk, iki saat çekiyordu. Gece onda yola düzülsem, on iki sıralarında gelirdim ki, geri kalan bir kaç saat da nasıl olsa geçerdi.

Selçuk, eski adıyla Ayasuluğ kasabasının şimal tarafındaki sırtların arkasına düşen bu güzel köye, otuz sene önce, dokuz, on yaşında bir çocukken gelip bir kaç gün kalmıştım. Annem ve beş yaşındaki erkek kardeşimle beraber, Çanakkale'de asker olan babamın yanından, Çivril'de asker olan dedemin yanına gidiyorduk. Babam bizi bir ganbotla Bandırma'ya kadar getirmiş, trene bindirmiş, İzmir'deki bir arkadaşına yazdığı mektubu annemin eline verip dönmüştü. Babamın bu arkadaşı bizi İzmir'de iki üç gün evinde misafir ettikten sonra, Punta'dan Aydın trenine bindirmişti. Şimdi düşünüyorum da, o karmakarışık devirde, o berbad yolculuk şartları içinde annem gibi beceriksiz bir kadının iki küçük çocukla bu kadar uzun yolculuğa nasıl çıktığına halâ şaşıyorum. Neyse, bulursa kömürle, fakat daha çok odunla işliyen Aydın treni bizi yirmi dört saatte Selçuk istasyonuna getirdi. Fakat orada trenin artık gidemiyeceği, lokomotifin bozul-

duğu bildirildi. İstasyondaki bir yüzbaşı, yolumuza ancak dört, beş gün sonra devam edebileceğimizi söyledi, vaziyetimizi öğrenince bize alâka gösterdi. Cephelerde her gün yüzlerce subayın öldüğü, yüzlerce subay ailesinin memleket içinde perişan kaldığı o günlerde, «silâh arkadaşları» arasında, birbirlerinin ailelerini korumak hususunda, yazılmamış hattâ konuşulmamış bir mukavele var gibiydi. İstasyondaki yüzbaşı da, bir parça işinden baş alınca yanımıza sokuldu:

«Dinar ve Çivril cihetine tren kaldırıncıya kadar bekliyeceksiniz. Fakat burası sıtmalı, berbad bir yerdir. Çocuklar sıcaktan perişan olur. Otel filân bulmağa da imkân yok. Sizi Çirkince'ye götüreyim. Bizim çocuklar da orada. Ben de vakit buldukça ata atlayıp gidiyorum. Rahatsız olursanız da kusura bakmazsınız!»

Annem biraz mırın kırın ettikten sonra, açık bir asker arabasına yüklendik. Yanımıza iki sakat nefer takıldı, ağır ağır Çirkince'nin yolunu tuttuk.

Orada kaldığımız bir hafta, çocukluğumun en unutulmaz günleridir. Ovayı aşıp dağ yoluna tırmanmıya başlar başlamaz, incir ağaçlarının yerini zeytinler ve çamlar alıyordu. Yükseldikçe manzara güzelleşiyor, sıcaktan bunalan Selçuk ovası, sıtma yuvası Cellat bataklığı bile, taze boyalarla çizilmiş parlak bir tablo halinde iki yanımıza seriliyordu. Küçük Menderes, bir cıva şeridi gibi, kızgın güneşin altında buğulanarak, ta uzaklara, sislere gömülen denize uzanıyordu.

Hele Çirkince... Hele bu yedi, sekiz yüz hanelik dağ köyü... Daha uzaktan, çamların ve zeytinlerin arkasından, hafif çivitli beyaz evlerinin camları parıldıyan, meydanlarını iri çınarların gölgelediği küçük Rum kasabası... Bu kadar güzel bir yere nasıl olup da «Çirkince» adını verdiklerine çocukluğumdanberi şaşar dururdum. Muntazam kaldırımlı tertemiz sokaklarında, bizi misafir eden yüzbaşının kızları ve mahallenin Rum çocukları ile nasıl koşuşmuş, iğde ve ayva dallarından yaptığımız kağnıları katır tırnaklariyle nasıl süslemiş, çam kabuğundan kayıkları her köşe başında şarıl şarıl akan çeşmelerin yalaklarında nasıl yüzdürmüş, karaağaçlara tırmanıp kopardığımız yaprakları kuzulara nasıl yedirmiş ve sık çalılar arasında topladığımız kuzuku-

laklarını dişlerimiz kamaşıncıya kadar nasıl yemiş ve doymamıştık. Selçuk'un sıcağından ve sıtmasından kaçmış bir kaç subay ve memur ailesiyle senelerden beri buraya yerleşmiş Giritli bir kahveciden başka, köyün bütün halkı Rumdu. Hepsinin ovada incir bahçeleri, dağın sırtlarında zeytinlikleri vardı. Yazın sabahın erkeninde, kadınlı erkekli, bütün köy halkı atlara binip ovaya iniyor, incirlerini işliyor, akşam serinliğinde tekrar uzun bir süvari kolu halinde güle oynaşa köye dönüyorlardı. Kışa doğru zeytin mahsulünü de böyle kaldırırlarmış. Ova köylerindeki sarı benizli, şiş karınlı insanları burada görmek mümkün değildi. Gündüzleri köy boşalınca geride kalan iki büklüm ihtiyarların bile yanakları al aldı. Akşam yemeklerini yedikten sonra hep sokağa dökülürler, mandolin çalan delikanlılarla yumuşak sesli kızlar, şarkılar söyliyerek kalabalık guruplar halinde dolaşırlardı. Koskocaman bir kiliseleri, dört tane ilkokulları, bir tane de gimnazları vardı. Pazarları çınarlı meydandaki gazinoların bahçeleri tertemiz giyinmiş insanlarla dolar taşar, karı koca zarif bir karafadan rakılarını içerlerken etraflarında çocuklar oynaşır, ihtiyar kadınlar siyah yünden atkı örerlerdi. Çoğu Sakız biçimi tek katlı evlerin her zaman açık duran kapılarından içeri bakınca, güzel döşenmiş bir sofanın ortasında, üzeri dantel örtülü ceviz masalar, kenarında oyma çerçeveli konsol aynaları görünürdü. Ci vardaki Türk köyleri ile aralarında pek iyiydi. Etrafa kendilerini o kadar sevdirmişlerdi ki, Seferberlikte diğer mıntakaların Rumları gibi Anadolu'nun içlerine sürülmemişler, yerlerinde kalmışlardı.

Bütün bunlar şimdi gözlerimin önünde canlanıvermişti. Ufacık bir çocukken orada dinlediklerimi, ayrıldıktan sonra orası hakkında evde konuşulan ve anlatılanları hatırladıkça, tekrar oraya gitmek isteği içimde mukavemet edilmez bir hal aldı. Hattâ geç kalıp treni kaçırmak bahasına da olsa, çocukluğumun bu sihirli köyüne muhakkak gidecektim.

Mesele at bulmaktaydı. İstasyon şefine sordum, sanki Türkçe anlamıyormuş gibi şaşkın şaşkın yüzüme baktı. Bavulları bıraktığım kahveciye baş vurdum, beni öyle bir sorguya çekti ki, casus diye şüphelendiğini farkedip lâfı kısa kestim. Tam bu sırada yanımda sakallı, kasketli, bir elinde iğri bir baston, öbüründe cam

tesbih ile ihtiyar bir adam belirdi. Yüzü yabancı değildi:

«Zatıâlinizle üç sene evvel Efes harabelerinde teşerrüf etmiştik!» diye kendini tanıttı. O zaman hatırladım. Emekli bir ilk okul öğretmeniydi. Senelerdenberi buraya yerleşmiş, bir kaç incir bahçesi edinmiş, kızlarını burada evlendirmişti. Lugatli konuşmağa, sözleri arasına divan edebiyatından beyitler karıştırmağa ve eski Yunan tarihine meraklı bir zat olacaktı. Galiba beraber rakı da içmiştik. Ve o, bir sırasını getirip, başvekilden kaza kaymakamına kadar bir çok makam sahipleri hakkında yazdığı, esprisi orta, fakat vezinleri düzgün hicviyelerini birer birer okumuştu.

«Safa geldiniz! Buyurunuz bir kahve içelim!» diyerek, yanıbaşındaki iskemleye çöktü. Ben, günümün geri kalan kısmını, onun hicviyelerini ikinci defa dinlemeğe hasretmek korkusuyla bir türlü oturamıyarak:

«Teşekkür ederim, fakat ben bir at bulup Çirkince'ye kadar gitmek istiyordum!» diye mırıldandım.

«Çirkinceye mi?... Önce teşrif buyrulmuş muydu?»

«Çocukluğumda bir kere gitmiştim. Hafızamda çok güzel bir köy olarak yer etmiş; şimdi hatırlayınca muhakkak gitmek arzusu duydum. Fakat vasıta bulamıyorum!»

«Merak etmeyin, şimdi bizim damada haber yollarız, bir at hazırlar gönderir. Siz istirahat buyurun.»

Biraz durup, kendi kendine söylenirmiş gibi dudaklarını kıpırdatarak tesbihini çektikten sonra yüzüme baktı:

«Mamafih Çirkince'ye gitmenizi tavsiye etmem. Şimdi orda bir kaç muhacir ailesinden başka kimse yok. Sıcakta boşuna yorulacaksınız!»

«Ehemmiyetli yok!»

«Gene de siz bilirsiniz... Mademki bir kere azmettiniz... Kendiniz görüp hükmünüzü verîniz!»

Bu son sözleri söylerken, ak sakallarıyla cıgaradan sararmış bıyıklarının arasında tuhaf bir gülümseme geçer gibi oldu. Fakat ben bunun üzerinde durmağa vakit bulamadan, o, önümüzden geçen bir çocuğu çağırarak at getirtmek üzere damadına koşturdu. Sonra bana döndü:

«Harabeleri tesrif buyurdunuz herhalde. Ayağınızın tozundan belli... Nasıl buldunuz?»

«Evvelce de gezmiştim.»

«Ben de evvelce gezdiğinize nazaran nasıl bulduğunuzu sormak istedim!»

«Çok bakımsız... Her tarafı ot ve çalı bürümüş. Korkarım bir kaç sene sonra şehir yeniden örtünüp kaybolacak. Ve gelecek nesiller yeniden araştırmağa ve kazı yapmağa mecbur kalacaklar!»

Hafifce güldü, kaşlarını kaldırdı:

«Biz harabı tahripte bile üstadız, mamûru tahripte neyiz? Kıyas buyurun!»

Sol eliyle bıyıklarını yana, sakalını aşağıya doğru sıvazladı:

«Hele Çirkince'ye gidin gelin de, görüşürüz. Ben aians vaktine kadar bu kahvedeyim. Hatıralarınızın mezarını ziyaretiniz uzun sürmiyecektir, tebsir edebilirim.»

İsmini hatırlıyamadığım ihtiyar öğretmenin lûgatli konuşmalarını daha fazla dinlemeğe fırsat kalmadan eski bir Çerkes eğeri kapatılmış doru bir kısrak önümüze çekildi. Atladığım gibi Çirkince'nin yolunu tuttum.

Ovada atı süratliye kaldırdım. İki yanımda, incirlerin altında, hasırlar üzerine yemişler serilmisti. Yol kenarında, kirli beyaz gömlekli donsuz çocuklar, ellerinde birer çomakla, hayvanın nallarından kalkan tozda kayboluverdiler. Bayıra tırmanmağa başlayınca otuz sene evvel geçtiğim yolu çok güzel hatırladım. Fakat o eski taş döseli yol, şimdi bozulmuş, yer yer diz boyu çukurlarla dolmuştu. İki yanımızda uzanan zeytinlikler yıllardanberi sürülmediği için her tarafı ot sarmıştı. Dağa doğru yükseldikçe başlıyan çamlıkların bir hayli seyrekleştiğini, taze kesilmiş, dört beş yaşında çam fidanlarının körpe yaralarında reçinelerin pıhtılastığını farkettim. Uzaktan ve yukarıdan bakınca Selçuk ovası, küçük Menderes yine eskisi gibi parlak renklerle uzanıyor, Cellat gölünün yerinde şimdi bütün tarlaları ve kanallar görünüyordu. Fakat beş, on sene önce açılan bu kanalların, sular bastıkça kenarlarındaki tarlaları kemirdikleri, köselerinden bucaklarından birer parça alıp tekrar bataklığa çevirdikleri, şekillerinin bozul-

mağa başlamasından ve yer yer görünen sazlıklardan belliydi.

İçime, Efesos'un perişan hali karşısında duyduğum acıya benzer bir gariplik çöktü. Kim bilir Çirkince'yi de ne halde bulacaktım. Hattâ bir aralık atı çevirip gerisin geriye dönmeği bile düşündüm. Fakat tam bu sırada, bir dönemeci kıvrılır kıvrılmaz, çivitli beyaz evleri, iri çınarlarıyla köyü karşımda buldum.

Yıllarca görmediğim bir hasretime kavuşmuş gibi yüreğim hopladı. Sabahtanberi gördüklerimin ve duyduklarımın tesiriyle, artık Çirkince'yi de yerinde bulamıyacağımdan korkmağa başlamıştım. Halbuki işte Çirkince, tıpkı otuz sene önceki gibi, güler yüzüyle orada duruyordu.

Boynundan ve sağrısından sicim sicim terler süzülen atın karnına dokundum, öne doğru iğilip gözlerimi kapıyarak, geçmiş zamanın ve pırıl pırıl hatıralarımın içine doğru dört nala atıldım. Gözlerimin önünde annemin, kardeşimin, beraber oynadığımız arkadaşlarını, sokakları dolduran insanların hep birden gülümsiyen aydınlık yüzleri; kulaklarımda mermer çeşme yalaklarına akan berrak suların, şarkı söyliyen kızların, rüzgârda atlas gibi hışırdıyan karaağaç yapraklarının ve sabahın ilk güneşiyle doğrulmıya çalışan çiğ düşmüş tarlaların sesi; burnumda, fırından yeni çıkmış tepsi ekmeklerinin, taze kesilmiş çayırların ve tepedeki çamların arasından süzülüp akan rüzgârın kokusu vardı. Altımdaki attan daha hızlı soluyarak doğruldum ve gözlerimi açtım.

Dizginleri o kadar şiddetle çekmişim ki, hayvan başını hızla geriye attı ve göğsüme çarptı. Bunun acısıyla mı, yoksa gördüğüm manzaranın tesiriyle mi bilmiyorum, birdenbire başım döndü, sersemledim, aşağı yuvarlanmamak için hemen indim ve alnımı eğere dayıyarak bir müddet bekledim. Biraz kendime gelince, dizginleri dirseğime geçirerek yavaş yavaş köyün içine girdim.

Burası benim otuz sene önce gördüğüm, içinde en güzel günlerimi geçirdiğim yer değildi. Şu sağ tarafımda kapısız, penceresiz, çatısız yükselen dört duvar, bir zamanlar bahçesinde yüzlerce çocuğun oynadığı mektep olamazdı. Şu önümdeki ulu çınarın di-

binde, böyle bataklık ortasında bir taş yığını değil, dört gözlü bir mermer çeşme olacaktı.

Köyü baştan başa dolaştım. Bu sekiz yüz evli küçük kasabada, şimdi belki elli aile bile oturmuyordu. Buraya mübadil olarak yerleştirilen muhacirler, tütüncü oldukları için incirlerini, zeytinliklerini yok bahasına satmışlar, hattâ bir çok ağaçları kışın kesip yakmışlar, sonra her biri bir tarafa dağılmışlardı. Ortalıkta insan görünmüyordu. Belki yirmi senedenberi el sürülmemiş gübre ve süprüntü ile kaldırımları görünmez hale gelen sokaklarda, bazan gözlerinin rengi bile anlaşılmıyacak kadar kirli bir çocuk peyda oluyor, bir yabancının geçtiğini farkeder etmez, arkasından çekmeğe çalıştıkları keçinin ipini bıraktığı gibi kayboluyordu. Yıllardır boş duran evlerin ne kapıları, ne pencereleri, hattâ ne de döşemeleri kalmıştı. Sekiz, on odalı koskoca evlerin sahipleri bile, pencerelerine tahta çivile-dikleri bir yer odasına dolmuşlar, öteki odaların dolap kapılarına ve çerçevelerine kadar bütün tahta kısımlarını kışın söküp yakmışlardı. Onları, karlı havada bir kaç yüz metre ötedeki çam ormanlarına gitmekten alıkoyan mukaddes tenbellik karşısında garip bir ürperti duyarak dolaşmama devam ettim. İçinde insan bulunan bazı evlerin kapıları arkasından, yahut pencerelerdeki tahtaların arasından, ürkek gözlerin beni seyrettiğini farkediyor ve her an biri yakama yapışıp:

«Ne işin var burada?» diye soracakmış gibi kuşkulu yürüyordum.

Bir zamanlar bizi misafir eden yüzbaşının evini buldum. Kapı merdiveninde ihtiyar bir adam çömelmişti. Sordum:

«Burada siz mi oturuyorsunuz?»

Uzun uzun yüzüme baktıktan sonra «evet» makamında başını salladı ve:

«Ha!» dedi.

«Seferberlikte biz de burada oturmuştuk. İçeri girip gezebilir miyim?»

Tekrar yüzüme baktı, baştan aşağı bir süzdü:

«Gez, ne olacak!» dedi. Yerinden kalktı, birinci katta, sağdaki odanın kapısını örttükten sonra önüme düştü .

Evin eski eşyasından ortada bir tek şey: Büyük bir konsol aynası kalmıştı. Onun da çerçevesi kırılıp dağılmış, yer yer sırları dökülmüştü.. Yukarı kata çıkan merdivenin trabzanları sökülmüştü; ihtiyar:

«Yukarıda bir şey yok. Nesine bakacaksın?» diyerek birinci basamakta durdu.

«Olsun... Çocukluğum bu evde geçti!» diye bir yalan attım.

«Sen bilirsin!»

Yukarı kattaki odaların da bütün kapıları, pencereleri sökülmüştü. Henüz döşemelere dokunulmamıştı amma, bütün duvarlar, hattâ tavanlar bile, sanki kazma vurularak yıkılmış, delinmişti. Yanımdaki ihtiyara şaşkın şaşkın bakarak:

«Ne olmuş buralara?» diye sordum.

«Bizden evvel gelenler para aramışlar... Namussuz gâvurların paralarını nereye sakladıkları bilinmez ki...»

Yerler keçi, koyun pislikleriyle doluydu. İhtiyar, bunu da izah etti:

«Kış günü yukarı katlar soğuk oluyor, biz aşağıda oturur, hayvanları buraya kaparız. Pencerelere de birer çuval asarız... Ne yapacaksın, fıkaralık...»

«Sizin zeytininiz, inciriniz yok mu?»

«Ne gezer... Bu köyde değil, Selçuk'ta bile ağacı olan kaç kişi var ki... Fıkaralık... Biz sattık, üç, dört beyin elinde toplandı... Biz onlara işçi gideriz...»

Pencereden bahçeye bakacak oldum, gözlerim kendiliğinden kapanıverdi. Eskiden kayısı, erik ağaçlarının sıra sıra dizildiği, ortasında bir duvar gibi dümdüz şimşir fidanlarının uzandığı, beyaz güllerin asma gibi evin duvarını sardığı, yolları çakıl döşeli bahçede şimdi bir köşeye yaslanmış ve eski kapılardan yapılmış bir tavuk kümesinden başka hiç bir şey yoktu.

İhtiyara üstün körü bir «eyvallah» savurarak merdivenleri ikişer ikişer indim ve sokağa fırladım. Ben geçerken, kadınların kapandığı odanın kapısı azıcık aralandı, dört, beş yaşlarında, beyaza yakın sarı saçlı, kırmızı yüzlü, kara dişli bir çocuk üst dudağında tozlanmış ve kurumağa yüz tutmuş iki sümük çizgisiyle, sırıtır gibip beni süzdü, sonra içeri kaçtı.

Sanki bütün bu günün yorgunluğu şu anda üzerime çökü vermişti. Dizlerim titriyor, sırtıma varıncıya kadar her tarafım sızlıyor, kafamın içi oğulduyordu. Dizginleri koluma gecirerek yürüdüm. Yollarda, tavuklar da dahil olmak üzere, her türlü hayvan pisliğinden, karpuz kavun kabuğundan, çeşit çeşit süprüntüden adım atacak yer yoktu. Evlerin su yolları, çukurları dolmuş, tıkanmış olacak ki, çirkefler kapıların altında açılmış deliklerden sokağa akıyor, orada bulduğu pisliklerin altında kaybolarak ortalığa keskin ve yapışkan bir koku yayıyordu.

Eskiden dört beş gazinonun süslediği geniş, çınarlı meydanın bir köşesinde küçük bir kahve ile, önünde iki teneke masa gözüme ilişti. Yarım saat olsun dinlenmek üzere oraya gittim, hayvanı bir ağaca bağlıyarak arkalıksız tahta iskemlelerden birine oturdum.

Uzun boylu, uzun kır bıyıklı, ihtiyarlıktan hafif kanburlaşmış bir adam karanlık kahveden dışarı çıktı. Beni baştan aşağı süzdükten sonra, kocaman yumruklarını, «Burada ne işin var?» der gibi masaya dayıyarak sordu:

«Kahve mi?»

«Evet, sade olsun!»

İri pabuçlarını sürüyerek gitti, biraz sonra iki fincan kahve ile birlikte geldi. Kendisi de bir iskemle çekip karşıma oturdu:

«Hayır ola? İş için mi geldiniz?»

O zaman bu adamı hatırlar gibi oldum, sorduğuna cevap vereceğim yerde, âdeta yerimden fırlıyarak:

«Siz ne zamandan beri bu köydesiniz?» dedim.

«Elli sene oluyor her halde... Babam bu köye yerleştiğinde ben onbeş yaşında vardım... Öyle ya... elli sene olacak.»

Şimdi onu iyice hatırlamıştım. Otuz sene önce bu köyde oturan tek müslüman, bu giritli kahveciydi. O da bizim misafir kaldığımız yüzbaşıyı, çocuklarını, hatta beni ve kardeşimi hatırladı. Buraya hangi hayalin peşine takılarak geldiğimi öğrenince gözlerini yüzüme dikti, hiç bir şey söylemeden, o da aynı hayalleri arayıp bulmak istiyormuş gibi daldı.

Sevgili bir ölünün başında bekleşen iki acılı insan gibi, konuşmaktan çekinerek, bir saat kadar karşı karşıya oturduk. Üç

dört adım ötedeki hayvan kımıldadıkça nalların kaldırım taşlarından çıkardığı donuk, tok seslerden, bir de ulu çınarların yüksek dallarındaki hafif oğultudan başka ortalıkta çıt yoktu.

Gitmek için doğrulurken dayanamadım, daha çok kendi kendime söyler gibi mırıldandım:

«Bizim elimize geçen her yer böyle mi olacak!»

Karşımdaki, bir hakarete uğramış gibi yüzüme sert bir bakış fırlatarak âdeta bağırdı:

«Bizim ne kabahatimiz var be?»

Eliyle kalktığım iskemleyi işaret etti, kabahatli bir çocuk gibi hemen oturdum. O, gözlerinin sert, fakat aynı zamanda dalgın bakışım hep üstümde tutarak, devam etti:

«Buraya getirip oturttukları mübadillerin de kabahati yoktu. İskeçenin, Kavalanın tütüncüleri... zeytinden, incirden ne anlasınlar? Ağaç dediğin bakım ister, masraf ister... Kıymetini bilmiyene nimetini verir mi? Muhacirler iki sene üst üste mahsul alamayınca ya kestiler, ya sattılar... Cahillikle fakirlik bir olmuş, Sultan Süleymanın mülkü dağılmış... Zaten tefviz işleri de seneler sürdü. Dünyanın dalavereleri döndü. Gelenlerin çoğu meteliksizdi. Para yedirip işlerini gördüremeyince hepsi bir yana dağıldı... Ne olacak? Rumelinde koca çiftlik bırakan adama yüz ağaç zeytin düşmedi de, köyünde bir baskısı olan burda üç fabrikaya sahip çıktı. Senin anlıyacağın, hakkı olan alamadı, hakkı olmıyan binlerce aldı. Ama onlara yaradı mı? Ne gezer!.. Anafor malın kıymetini bilmediler, yok fiyatına elden çıkardılar. Buraların eskiden kalma bir iki derebeyi vardı. Kimi İzmirde, kimi Ankarada oturur... hepsini onlar kapattı... Emvali metrukeden, ağacı on kuruşa, on beş kuruşa zeytin, incir bahçesi satın aldılar... «Malımı satmam!» diye inat edenler de en sonunda boyun eğdi. Ne yapsın? Para da, devlet de ağaların elinde. Bunlarla baş olur mu?.. Patronlar istemedikçe, kimse ağacının meyvasını toplatacak işçi bulamaz. Çoluk çocuk kendisi toplasa, yağını çıkartacak fabrika bulamaz. Evvelâ dört senelik mahsulünü, sonra kökünü satar, alır başını gider.»

Önündeki teneke masayı ezmek ister gibi yumruğunu bastı, gözlerini uzun müddet etrafta gezdirdi, sonra devam etti:

«Burası eskiden ne idi, şimdi ne oldu!... Amma sebebi var. Eskiden burada oturan herkesin kendine göre malı vardı. İncirden, zeytinden ne alırsa burda yer, burda bırakırdı. Bütün bu gördüğün dağların, ovaların nimeti hep burda kalırdı. Şimdi buraların sahibi olan beyler, ne alıyorlarsa başka yere götürüyorlar. Apartıman dikiyor, köşk alıyorlar. Otomobillere, karılara yatırıyorlar. İşçilik diye burada bıraktıkları, aldıklarının binde birini tutmaz. Kalanlar da bununla işte bu kadar geçinebilir... O senin bildiğin Çirkince de işte bu hale gelir... Cennet gibi yerler virane oldu diye gâvurda keramet, müslümanda kabahat arama!.. Eskiden buraların sahipleri burada yaşar, burada işlerdi. Sen sahipli memleketi sahipsiz eden beylerin yakasına yapış... bir daha da öyle demin konuştuğun gibi konuşma... Bizim elimize geçen her yer neden böyle olsun? Burası bizim elimize geçti mi ki? Merak etme, milletin eline bir şey geçmedi; ovalar, dağlar üç beş fırsat düşkününün elinde toplandı... İşte o kadar...»

Yerinden kalktı, önüne bakarak biraz durdu, sonra:

«Haydi sana güle güle!» diyerek kahveye girdi.

Bağladığım yerde huysuzlanmıya başlıyan atı çözdüm, eski Çerkes eğerine atlıyarak geldiğim yoldan geri döndüm. Gözlerimi hayvanın iki kulağı arasından ayırmamağa gayret ediyordum. Ovaya ininciye kadar neler düşündüm, hatırlamıyorum. Hayatımda kafamın içini bu derece bomboş bulduğum bir an yoktur. Selçuğa varmadan önce ovada, tozlu yollarda, sağa, sola saatlerce dolaştım. Atı bazan kendi haline bıraktım, bazan çılgın gibi sürdüm. Nihayet, bütün vucudum sızlar bir halde, istasyona döndüm. Vakit, epeyce ilerlemiş olacaktı. İstasyon kahvesinde iki, üç kişi oturmuş, domino oynuyorlardı. İhtiyar öğretmen bir köşede, çenesini bastonuna dayamış, uyukluyor gibiydi. Atın nal seslerini duyunca doğrulup bana doğru bir kaç adım geldi. Ben yere atlayınca dizginleri elimden aldı, kahveci çırağına teslim etti:

«Biraz gezdir de, kaşansın... Sonra eve götürürsün! Ocağa seslen de bize iki sade kahve yapsınlar...»

Masanın başında bir müddet hiç konuşmadan oturduk. Sükûtu ilk bozan o oldu:

«Nasıl? Çirkince'yi gördünüz mü?»

«Evet, gördüm!»

Bu sözlerin ağzımdan bir küfür gibi çıktığını farkettim, adamcağızı kırmış olmıyayım diye yüzüne baktım. Bana, «kendiniz görüp hükmünüzü veriniz.» dediği zamanki gibi garip bir gülümseyişi vardı. Ağır ağır doğruldu:

«Bendenize müsade... Yaş ilerledi, uyku bastırıveriyor. Kahveci de ışıkları söndürdü. Bundan istiskal çıkar... Mamafih siz yolcusunuz, tren vaktine kadar beklersiniz, zaten bir şey kalmadı.»

Gitmek üzereyken durdu, tekrar bana döndü.

«Müsade buyurursanız» dedi, «zatıâlinizi haddim olmıyarak bir hususta tenvir edeyim. Teşrif buyurduğunuz köye halâ Çirkince diyorsunuz. Halbuki orası artık Çirkince tesmiye edilmiyor. Kaza kaymakamı ile parti erkânı devri-cumhuriyette böyle güzel bir vatan köşesinin adını Çirkince olarak bırakmayı muvafık bulmadılar, Dahiliye Vekâletine müracaat ederek değiştirttiler. Şimdi oranın ismi Şirince'dir... Ya... Şirince...»

Tekrar arkasını döndü, beni, bütün lambaları sönmüş olan istasyonda tek başıma bırakarak, bastonunu sürüye sürüye uzaklaştı.

1947

KURDLA KUZU

Polis müdürlüğünün kapısından çıkar çıkmaz bir an durakladı. Kırk elli adım ötedeki ana caddeden geçen otomobillerin fenerleri, ince ince yağan yağmuru aydınlatıyor, ıslak kaldırımlar üzerinde kayarak uzaklaşıyordu. Hiç durmadan çanlarını çalan tramvayların tellerden ve raylardan çıkardığı gıcırtılar, kapanan dükkânların kepenk gürültüsüne karışıyordu. Olduğu yerde dimdik duran Rifatin gözleri ile kulakları, yirmi gündür alışkanlığını kaybettikleri bu tesirler karşısında vazifelerini yapmaktan ürküyorlardı. Belki daha uzun zaman böyle kalacaktı, fakat kulağının dibinde birdenbire patlıyan müthiş bir gürültü ile silkindi, bir polis, kapının önünde duran motosikletlerden birinin motörünü işletmişti. Rifat etrafına bakıp, hâlâ burada ve polis otomobilleriyle motosikletlerinin arasında olduğunu fark edince, sanki kendisini tekrar yakalayıp yukarıya, o beyaz duvarlı ve tahta tavanlı mini mini hücreye götüreceklermiş gibi dehşetle titredi. Hızlı adımlarla uzaklaşarak caddeye çıktı. Yürümeyi bile unutmuşa benziyordu. Yakasını kaldırdığı paltosunun etekleri bacaklarına dolaşıyor, ayak bilekleri kaldırımlarda sağa sola bükülüveriyordu. Köşeye kadar gidip tramvay bekledi. Hemen odasına giderek biraz su ısıtmak, üç haftadır sırtından çıkmıyan ve ağır kokuları sokakta bile burnuna kadar yayılan çamaşırlarını, elbiselerini değiştirmek, traş olmak, ondan sonra sokağa fırlayarak dolaşmak, dizlerinin dermanı kesilmezse sabaha kadar dolaşmak istiyordu.

Bu sırada iki arabalı bir tramvay tam önüne gelip durdu. Kendi semtine gitmediği için buna binecek değildi. Yağmur damlalarının çizgi çizgi süzüldüğü buğulu camların arkasındaki hayal

meyal insanlara gözlerini dikti. Fakat kafası o kadar bom boştu ki, tramvayın kalktığım ve pencerelerin biri biri arkasına uzaklaştığım bile görmedi. Bunun için, tam karşısında peyda oluveren birinin gözlerini kendine dikerek baktığını, körlerinkine benziyen bir hisle farkedince, âdeta korkuyla: «Ah!» diye bağırdı, bir adım geri çekildi. Sonra gözleri koskocaman açılarak:

«Nasıl?» dedi, «Sizi de bıraktılar mı?»

Siyah bir mantonun içine büzülmüş ve başını yünlü bir atkı ile sarmış olarak hiç kımıldamadan karşısında duran genç kadın, gırtlağından zorlukla çıktığı hissini veren bir sesle:

«Evet!» dedi, fakat bu anda nedense birdenbire gözleri yaşardı ve başı önüne eğildi.

Rifat gülmeğe çalıştı:

«Heyecanınızı anlıyorum ama, bunun ifadesi ağlamak değil, gülmek olmalıydı... Size de çok fena muamele ettiler mi?. Ne tarafa gideceksiniz?»

«Aksaraya!»

«Ben de o tarafa gidiyorum. İsterseniz yürüyelim. Konuşuruz. Acaba arkamıza adam koydular mı? İsterlerse koysunlar... Artık mahzur yok, bizi kendileri tanıştırdılar.»

Yürümek için bir hareket yaptı, fakat kadının halâ kımıldamadığını, yalnız önüne eğilen başının sarsıldığını görünce yaklaştı, bu sefer sahiden şaşırdı:

«Ne oluyorsunuz canım! Üç beş günlük bir macera sizi bu kadar mı sarstı?»

Genç kız, karşısındakinin bu sözlerinde kendini gösteren apaçık ihtar, hattâ bir parça da küçümsemeyi isyanla karşıladı, başını hızla geriye atınca atkısı arkasına kaydı. Kuru bir sesle:

«Ne münasebet!» dedi, «Bana yapılanlar ancak yapanları küçültür... Beni heyecanlandıran o değil... İçerde size karşı o fenalığı ettikten sonra... Çıkar çıkmaz sizinle karşılaşmak beni şaşırttı... Belki de mahsus böyle yaptılar... Bizi, arka arkaya bıraktılar ki, raslaşalım. Şu anda bizi gözetlemedikleri ne malûm!»

«Dedim ya, yürüyelim. Takip ediyorlarsa farkına varırız... Çekinecek ne var? Bizi içerde karşılaştıran ve birbirimize tanıtan onlar. İkimizi de aynı anda serbest bırakıyorlar. Evlerimi-

zin aynı semtte olduğu da evraklarında kayıtlıdır... Şu halde beraber yürümemizde ne fevkalâdelik var? İsterlerse çağırsınlar da, bunun sebebini öğrenmek için de üç gün, beş gün tutsunlar... Haydi, gidelim.»

Bu sefer genç kız onun yanına sokuldu, koluna girdi:

«Haydi yürüyelim...» dedi, birkaç adım gittikten sonra: «O geceyi bütün hayatımda unutamıyacağım... Nasıl oldu da o kadar zayıf bulundum...»

Rifat birdenbire ciddileşti:

«Olur, bazan olur... İnsan dedikleri mahlûkun, içinde neler kaynaştığını biliyor muyuz? Öyle anlar olur ki, en ummadığımız adam en beklemediğimiz şeyleri yapabilir. Şimdi bu pişmanlığınız bile iyi birşey. Yaptığınız şey için mazeret aramıyor, üzülüyorsunuz? Sonra o kadar mühim bir kusur yapmış da değilsiniz. Beni tanımadığınız halde, tanıdığınızı söylettiler... Ne oldu? İki taraftan hiç olmazsa biri sağlam çıkarsa vaziyet o kadar tehlikeli olmıyabilir. Sizi tanıdığımı bana da söyletmek istediler. Dört gün uğraştılar... Ben mukavemet ettim, halbuki siz aynı mukavemeti gösterememişsiniz. Eh, kendinizi öğrenmiş oldunuz. Dedim ya, kendi içimizde, kendimize dair bilmediğimiz o kadar çok şey var ki... Böyle vesilelerle meydana çıkıyor da öğreniyoruz. Bunların var olması utanılacak birşey değildir, var olduğunu öğrendikten sonra buna göre hareket etmemek yanlış, hattâ korkunç olabilir.»

Bir müddet sustu. Yan gözle genç kıza bakıyordu. Atkısını tekrar başına örtmeği unutan kızın sarı kıvırcık saçları ıslak ıslak parlıyordu. Rifat, sözlerini dönüp dolaştırdığı halde bir türlü bağlıyamıyor, nereye varmak istediğini kendisi de bilmiyordu. Bazı tatsız düşünceler kafasına hücum edince, onları uzaklaştırmak için başka şeyler söylemeğe çalışmıştı.

Bayezit taraflarında, camekânları soluk soluk parlıyan bir dükkânın önünde kızı kolundan tuttu:

«Karnınız aç değil mi Sevim hanım?» dedi.

«Aç olması lâzım... Üç gündür birşey yemedim.»

«Ben de... Şuraya girelim de birer çorba içelim.»

Bir eliyle kapıyı açarken ötekiyle cebini yokladı. Tevkif edildiği sırada aldıkları beş on lirayı çıkarken geri vermişlerdi.

Masanın başında yanyana oturdular. Hiç konuşmadan çorbalarını içtiler ve başka birşey yiyemiyeceklerini, hemen tıkandıklarını anladılar. Delikanlı cebinden sigara paketini çıkarıp kıza uzattı, fakat o başile «İçmem» diye işaret etti ve «Kalkalım» demek isteyen bir hareket yaptı.

O zaman Rifat, oturduğu iskemleyi biraz yana çekip yüzünü daha çok genç kıza döndü ve başka şeyler düşünüyormuş gibi dalgın gözlerle karşısındakine bakarken

«Acele etmeyin... Benim de size söyliyeceklerim var!» dedi.

Dükkânda başka müşteri yoktu. Mal sahibi de, kirli bir camekânın arkasındaki işkenbe kazanının başında oturmuş, çenesini eline dayamış duruyor, bir çorbadan başka birşey yemedikleri halde masada yanyana oturup lâkırdıya dalan bu çifti unutmuş görünüyordu.

İkide birde rüzgârın savurup camlara çarptığı yağmurun gürültüsü kadar hafif bir sesle, Rifat konuşmağa başladı:

«O akşam beni, dört gündür beklettikleri ve geceleri çıplak masaların üstünde yatırdıkları bir kalem odasından alıp da sizinle yüzleştirmeğe götürdükleri zaman, işi anlamıştım. Sizi yumuşattıklarına kanaat getirmeseler, bu yüzleştirmeğe lüzum görmezlerdi. İlk karşılaştığımız anda bu kanaatim kuvvetlendi.

Koskoca masanın bir ucunda, iskemlenin kenarına ilişmiş, âdeta büzülmüştünüz. Masanın etrafında, yüzlerinde yorgun, fakat insafsız ve biraz da alaycı bir ifade ile yer almış olan o beş altı kişilik komisyon sizi bir hayli ürkütmüştü. Beni içeri aldıkları zaman arkanız kapıya dönüktü. Beni getiren polisle beraber yavaşça yanınıza kadar sokulduk. Sonra Komisyon âzasından biri birdenbire size dönerek:

«Arkanıza bakınız, bu beyi tanıyor musunuz?» diye sordu.

Yüzünüzü bana çevirdiğiniz zamanki halinizi unutamıyacağım. Senelerce önce, hayatımda ilk ve son defa olarak, bazı arkadaşlarla ava gitmiştim. Tabiî ne keklik, ne tavşan, hiç birşey vuramadım. Akşam üzeri dönerken, yolun ilersinde, çıplak bir taşın üzerinde bir sürü serçe gördüm. Bütün gün bir işe yaramıyan

çifteyi o tarafa çevirip ateş ettim. Kuşlar pırrr diye dağıldılar. Yalnız bir tanesi kanadından yaralanmış, yerde seke seke kaçmak istiyordu. Koşup onu avucuma aldım. O zaman bir kuşun kalbinin ne kadar hızlı çarptığını anladım. O fındık kadar et parçası, avucumu patlatacak gibi vuruyordu. Gözlerinde şaşkın, fakat müthiş bir korku vardı. Bu bakışlarını görünce, hayvanı yere bıraktığım gibi kaçtım... İşte o akşam sizin bakışlarınız bana, çoktan unuttuğum bu kuşun gözlerini hatırlattı. Kalbinizin de herhalde onun gibi vurduğunu düşündüm. Birdenbire içimden bir gülmek geldi. Evet, orada, dört gece uykusuzluktan, açlıktan sonra o korkunç odada, gecenin o saatinde, o «düşman» bildiğim adamlar arasında, sizin şaşkın haliniz, dehşetten açılmış gözleriniz bana gülünç göründü. Hele, gözlerinizi dimdik yüzüme dikerek:

«Evet, tanıyorum!» diye yalan söylediğiniz anda, etrafınız dakilerden çok benden korkuyormuşsunuz gibi bir haliniz vardı ki, bu haliniz, o anda size karşı merhamet değil, istihfaf duymama sebep oluyordu. Belki siz de hatırlarsınız, yüzümü sizden çevirdim, orada oturanlara gülümsiyerek döndüm:

«Böyle bir hanım tarafından tanınmak benim için bir şereftir. Fakat ben kendilerini tanımıyorum ve bundan pek müteessirim!» dedim.

Beni tekrar yukarı çıkardıkları zaman âdeta bir zafer kazanmış gibiydim. Başka bir insanın zayıf olduğu yerde kendimizin kuvvetli kaldığımızı bilmek gurur verici birşey... Şimdi bunları tekrar gözümün önünde canlandırınca içimden size değil, kendime gülmek geliyor.»

Genç kız hayretle Rifatin yüzüne baktı. Birşey söylemiyecekti, delikanlı eliyle onu susturan bir hareket yaparak devam etti:

«Kendimi nekadar kuvvetli hissediyordum bilseniz!.. Dört gün bir kalem odasında, gündüzleri bir iskemlede, kımıldamadan oturmuş, geceleri çıplak bir masaya uzanmış, fakat uyuyamamıştım. İçimdeki bütün sinirler seferber olmuş gibiydi. Karnım acıkmıyor, uykum gelmiyordu. Kafama sokulmak istiyen düşünceleri, vaziyetimin ne olacağı endişelerini, beni dışarıdaki hayatıma bağlıyan hâtıraları, gözümün önünde canlanmak istiyen çeh-

releri insafsızca uzaklaştırıyor, sadece mantık ve iradeden ibaret kalmak istiyordum. Gündüzleri odayı dolduran memurların konuşmalarına kulak verdikçe nefsime itimadım büsbütün artıyordu. Hürriyetime, hattâ hayatıma hükmedebilecek durumda olan bu insanların zavallılığı gururumu arttırıyordu. O günlerde bunlara elbise, palto, şapka, ayakkabı veriliyordu. Bütün konuştukları bundan ibaretti. Birisi aldığı pabucun bir teki öbürüne uymadığından şikâyet ediyor, öteki palto provası yapan terziye söveyor, bir başkası, kendisine verilen şapkayı satıp üstüne para ekliyerek daha iyisini alacağından bahsediyordu. Hepsi de, hizmetinde bulundukları idare makinesinden, devletten, memlekettin gidişatından şikâyetci idiler. Her hangi bir kasaba kahvesinde, bir kenar mahalle tramvayında, bir rakı meclisinde söylenen ve görünüşte üstünkörü, dar, hattâ yanlış oldukları halde sebepleri biraz kurcalanınca derin yaralara dayanan o tenkitler, o küfürler, bu adamların da günlük mevzuları idi. Üstelik, aleyhinde bulundukları sistemin kendilerini, bu dertleri ortaya dökmek ve bunlara bir çare bulmak için savaşanları ezmek işinde kullandığım bile farketmiyorlardı. Bazan, meselâ akşamları paydos zili polis müdürünün emriyle iki saat geç çalındığı veya izinli gidecek birine ânî bir vazife verildiği zaman, hiddetten kıpkırmızı olmuş suratlariyle bana dönüp:

«Beyim, bu heriflerin aleyhinde az bile yazıyorsunuz! Kendi keyiflerinden başka birşey düşünmezler... Bunların içyüzlerini asıl biz biliriz amma, söyleyemeyiz ki. Ekmek parasiyle bağlanmışız bir kere.» diye dert yanıyorlar, fakat biraz sonra, masalardan birinin üzerinde bulduğum bir kâğıt parçasına, iş olsun diye birşeyler karalıyacak olsam:

«Yazı yazmanız yasaktır beyim!» diye hemen üstüme atılıyorlardı.

Ben de, bu zavallıları dinledikçe, hallerine baktıkça, uğrunda savaştığım hakikatlere daha çok inanıyor, ahmaklığın, geriliğin ve namussuzluğun bir gün nasıl olsa yenileceğine daha çok güveniyordum. Yalnız, zayıf olmamak ve döğüşmekten yılmamak lâzımdı.

Kendimi daima avucumun içinde bulundurmak için, dediğim gibi, âdeta dervişce bir irade denemesi, bir çile tecrübesi yapıyordum. Bilirsiniz, böyle yerlerde beklemek, her an bir şey olması ihtimali içinde, saatlerce, günlerce hiçbir şey olmadan beklemek azapların en korkunçları arasındadır. Bir kapının önünde, bir hücrede, neden olduğunu bilmeden beklemek. Kafanıza dolmak isteyen türlü ihtimallerle zaman zaman yüreğinizin çarpıntısı artarak beklemek. Ben kendimi buna bile alıştırmıştım. Beynimi beyaz bir kâğıt gibi bomboş hale getirebiliyor, ruhsuz bir et yığını gibi, hayret verici bir duygusuzluk, bir çeşit aptallık hali içinde, zamanın geçtiğini anlamadan bekliyordum. Herhangi bir zayıf hissin pençesine düşmemek için, tevkif edildiğim andan beri, çocuğumun, her zaman defterimin arasında taşıdığım resmini çıkarıp bakmaktan bile kaçınmıştım.

İşte bunun için sizin o akşamki haliniz bende derin bir istihfaf duygusu yaratmıştı... Durun, üzülmeyin... Eğer ondan sonra olan bazı şeyler bana kendimi istihfaf etmeyi öğretmiş olmasaydı bunları size söylemezdim... Kalbimizin 40 derece ateşe kaç gün dayanabileceğini, böbreğimizin günün birinde taş yapıp yapmıyacağını nasıl bilemezsek, söylenmemesi gereken bir hakikati veya bize zorla söylettirilmek istenen bir yalanı söylememek için nekadar tazyika tahammül edebileceğimizi de ölçemeyiz. Kimisinde bu mukavemet ölüme kadar devam eder, kimisi ilk korkunun doğurduğu heyecanla yumuşayıverip cellâtlarının elinde şekilsiz bir bal mumuna döner... Fakat bilebileceğimiz birşey var ki, o da bu cellâtların bize dost olamıyacağıdır. Bunların hepsi fena, vicdansız insanlardır demek istemiyorum. Ne gezer, onların arasında da ne müşfik aile babaları, ne vefalı arkadaşlar, ne hassas yürekli tabiat âşıkları vardır. Amma karşımızda düşman olarak vazife aldıkları andan itibaren, onlar, iradelerinin dışında bir kuvvetin oyuncağıdırlar. Cemiyet içinde aldıkları mevki ve vazifenin onlara verdiği şahsiyet, tabiatin şekil verdiği asıl benliklerini okadar gölgelemiş, seneler geçtikçe o kadar gerilere itmiş, boğmuştur ki, kendileri bile bu asîl benliklerini aramağa kalksalar, herhalde içlerinde karanlık bir boşluk, bir kargaşalıktan başka birşey bulamıyacaklardır. Benimle uğraştıkları,

hattâ bana işkence ettikleri sırada, ben onlarda bu insan tarafı aramakla meşguldüm. Evet, onlar benim fena bir kimse olmadığıma inandıkları halde muhakkak fena bir tarafımı, kendilerince fena sayılabilecek bir tarafımı bulmağa uğraşırlarken, ben onların insanlıktan uzaklaşmış, hayvanlıktan, vahşîlikten bile daha ürkütücü bir hal almış olan hareketlerinde, yüzlerinde, sözlerinde, şu her şeyi iyi ve güzel bir âhenge götürmeğe çalışan tabiatin bir eserini, bir izini arardım. Onlara hiç bir zaman kızamıyor, onlardan nefret etmiyor, sadece zavallılıklarına, daha doğrusu insanlığın bu kadar tiksinecek hale gelmesine acıyordum. Bunun için de, hiçbir tazyik, hiç bir işkence beni kendi gözümde küçültmiyordu. Zaten işkence nedir? İrademiz ve kafamız bizi küçültecek bir iş yapmadıkça, işkence sade bir fiziyoloji meselesidir. Etlerimiz, sinirlerimiz dayanabildikleri kadar dayanırlar. Sonra, tabiat ne emrederse, o olur. Ama ruhumuzu kamçılattırmamak elimizdedir. Halbuki ben ruhumun üzerine bir tokat yedim ve bunda kabahatliyim! İşte sizi bu akşam bunun için burada alakoydum. Söylemeden edemiyeceğim. Karımla çocuğum, çıktığımdan habersiz, evde bekliyorlar... Fakat daha önce içimdeki bu zehirleri boşaltmam lâzım. Yoksa onların, hiç kimsenin yüzüne bakamam. Siz, içerdeyken zayıf bulunduğunuz bir anı bana hatırlatmasaydınız, ben bunu kimseye anlatamıyacak, belki ömrümün sonuna kadar, kendi kendimden utanarak dolaşacaktım. Açık söylüyorum, sizi karşımda bir çeşit suç ortağı olarak görünce âdeta memnun oldum. Neyse... Dayak o kadar mühim değildir diyordum. Çünkü otuz kırk sopadan sonra insan çok kere birşey hissetmiyor. Tabuta girmek, susuzluk... uykusuzluk... hepsi geçiyor... İstesek de, istemesek de geçiyor. Nekadar korkunç olurlarsa olsunlar, bunları çekerken, şu nokta daima aklımızda: bunlar benim iradem dışında olan işler. Önüne geçmek için ne yapabilirim? Yalvarmak mı? Aslâ... Ne faydası var ki? Dilimiz ayrı, dünyamız ayrı... Kuzunun kurda yalvarması gibi birşey olur. Çünkü bana işkence edenler de, birkaç ruh hastası bir yana, bunu sadece zulüm olsun diye, zevk almak için yapmıyorlar... Vazife diye başlamışlar... Ruhunu ekmek parasına satan her insan gibi yavaş yavaş alışmışlar, birer makine haline

gelmişler. Bizi onlardan asıl iğrendiren, daha ziyade insanın böyle bir makine haline gelmesi. Evet, ben ben olarak ve o o olarak kaldıkça, aradaki mesafe muhafaza edildikçe işkence ve dayak o kadar mühim değil. Fakat bu mesafeyi ortadan kaldırıveren bir şey... İnsanı katilinin kolları arasına atan bir dikkatsizlik... İşte, beni bu yirmi günlük cehennemin sonunda halâ zangır zangır titreten bu... Nasıl oldu? Nasıl yaptım? Bilmem anlatabilecek miyim? Amma bir mahkûmun cellâdına, bir koyunun kasabına gülümsemesi gibi birşey... Düşündükçe tüyleri diken diken eden bir zavallılık... Bakın nasıl oldu... Sizinle muvacehe edildiğimden on gün kadar sonra idi. Bir haftadan beri mini mini bir höcreye atılmıştım, arasıra ordan alıp ifadeye götürüyorlardı. Amma, en şiddetli işkenceler aslâ bana yapılmamıştı. Ben şöyle arada bir yoklananlardandım. Günde bir, en çok iki defa beş on sopa... Sonra o tepesinde bin mumluk ampul yanan ve insanın beynini cıvık bir çamur yığını haline getiren höcre... Eminim ki, koridorda, tepedeki kırık camekândan dökülen karın altında, kuru bir bank üzerinde iki haftadır büzülüp oturan altmışlık sendikacı benden çok daha fazla azap çekiyordu... Sadece orada pineklemekle... Evet, höcreye konduğumun haftası yahut onuncu günüydü, kısa boylu, tezgâhdar kılıklı bir herif, bir sivil komiser beni gelip aldı. Önce bir santim kadar uzamış olan sakalımı traş ettirdi, üstümü başımı düzeltmemi söyledi. Koridora çıktığım zaman, günün ışığı gözlerimi alıyordu. Birlikte yürüdük, kapısı meşin kaplı bir odanın önüne gelince, orada duran başka bir memurun kulağına birşeyler söyledi, beni ona teslim edip içeri girdi, pek az sonra çıkarak:

«Buyurun!» dedi.

İçerisi, oldukça iyi döşenmiş bir büro idi. Büyük, kristal bir masanın arkasında, sarı bağa gözlüklü, tombulca yüzlü, dolgun dudaklı biri oturuyordu. Ben girince ayağa kalkarak bir kaç adım yaklaştı, elini uzattı ve:

«Geçmiş olsun Beyefendi!» dedi.

Yüzünde tatlı bir gülümseme vardı. Şimdiye kadar ifademizi alan heyetlerin hiç birinde kendisini görmemiştim. Beni ge-

tiren ve kapıda bekleyen memurların hallerinden, bilhassa, bu meselenin tahkiki için Ankaradan gelmiş, yüksekçe bir memur, bir şef olduğu anlaşılıyordu. Bana uzattığı eline bir an şaşkın şaşkın baktım. Kalın parmaklı, bembeyaz bir eldi ve halâ bana doğru uzanmış duruyordu. Ben de elimi uzattım. ve avucumun içinde ılık bir et yığınının yapışkanlığını hissettim.

«Buyurunuz, şöyle oturunuz!» diyerek, kristal masanın yanındaki maroken koltuğu gösterdi. Kendisi de yerine gitmiyerek, karşıdaki koltuğa yerleşti.

«Size burada, lâyık olmadığınız şekilde muamele edildiğini öğrenince çok üzüldüm..» diye söze başladı. «Siz münevver, tahsil, terbiye görmüş, kıymetli bir gençsiniz. Memleket daha sizden çok hizmetler bekliyor. Başınıza gelen bu işin bir ehemmiyeti yoktur, bizim ve sizin müşterek gayretimizle her şey düzelir.»

Ben, ne diyeceğimi, nasıl bir tavır alacağımı şaşırmıştım. Bu yakın alâka, bu alışmadığım nezaket karşısında, her zamanki kapalı ve soğuk halimi muhafaza etmeli miydim, yoksa onun bu kibarlığına karşı ben de bir parça yumuşak mı davranmalıydım? Acaba bu zarif muamele içten gelen bir nedametin ifadesi mi, yoksa sinsi bir tuzak mıydı? O benim daha fazla düşünmeme meydan vermeden devam etti:

«Memurlarımız hakkında müsbet kanaatiniz olmadığını tahmin ediyorum. Hakkınız var. Amma insaflı düşünürseniz onlar da mazurdurlar. Tahsilleri, yetişme tarzları nedir ki; bugün devletin verdiği maaşla daha iyilerini bulmağa da imkân yok. Bendeniz Viyanada bulundum. Zabıta teşkilâtını tetkik ettim. Lise mezunu olmıyan polis yok. Biz de böyle yapmağa çalışıyoruz. Fakat daha seneler ister. İnşallah, bizde de, şahsa göre muamele etmeyi bilen memurlar yetişecek.»

Bunları söylerken yüzümü, dizlerimin üstünde duran ellerimin hareketlerini tetkik ediyordu. Gözlüklerinin arkasında fırıl fırıl dönen gözleri hep gülümsiyor gibiydi. Birdenbire ayağa kalktı:

«Sizi, şu ayak takımı herifler, amele makulesi serserilerle müsavi tutmanın doğru olmadığını kendilerine söyledim. Ben si-

zi burada bir mevkuf değil, yardımını istediğimiz bir arkadaş telâkki ediyorum. Bazı hususlarda malûmatınıza müracaate zaruret hâsıl olduğu için sizi buraya çağırdık ve birkaç gün alakoyduk. Bu vatan hainlerinin arasına herhalde merak saikasiyle sokulmuş olacaksınız. Muhakkak ki bize bazı faydalı bilgiler verebilirsiniz...»

Ondan sonra, geldiğim gündenberi sorup durdukları, hiç birinden haberim olmıyan, ve ancak polisin hasta muhayyilesinden doğduğu ilk bakışta anlaşılan o bir sürü saçma sualleri tekrarladı. Ben, karşımdakinin nazik tavrına uydurmağa çalıştığım yumuşak bir sesle:

«Beyefendi,» dedim, «Maiyetinizdekilerin az nazik metotları nasıl bir netice vermedi ise, sizin bu çok nazik sorgu şekliniz de faydasız kalacak. Çünkü sorduklarınıza evvelce verdiğim cevaplardan başka birşey bilmiyorum. Gizli kapaklı hiç bir işle alâkam yoktur, münasebette bulunduğumu söylediğiniz kimseleri de, uzaktan bile tanımam.»

Bunun üzerine aramızda, on beş günden beri ötekilerle aramızda devam eden karşılıklı didişmenin bir başka türlüsü başladı. O, âni suallerle zihnimi dağıtmağa, beni kendi sözlerimde bulmağa çalıştığı tezatlarla bağlamağa, muhakkak, her ne bahasına olursa olsun bana birşeyler itiraf ettirmeğe, birtakım insanlar hakkında, itham edici birşeyler söyletmeğe uğraştı. Ben, sahiden birşey bilmediğim, söyleyecek birşeyim olmadığı için, kısa cevaplar veriyordum. O, yüzünden eksilmeyen tebessümle yanıma sokuluyor, üzerime doğru eğilerek beni ikna etmek istiyor, birşey elde edemeyince, kızmıştan ziyade canı sıkılmış, benim hesabıma üzülmüş bir tavırla yerine gidip oturuyor, gözlerini kapayıp biraz düşünüyor ve tekrar, bambaşka bir taraftan aynı çıkmaz oyuna başlıyordu.

İçimde gitgide artan bir sıkıntı bana nerdeyse o sopalı ve küfürlü isticvapları arattıracaktı. Fakat bir taraftan da düşünüyor, bana bu kadar nazik muamele eden adamı kızdırmaktan bir şey çıkmıyacağını, iyi idare edersem onu sahiden, doğru söylediğime inandırabileceğimi, bir parçacık da olsa lehime görünen

kanaatlerini ters tavırlarımla sarsmakta bir fayda bulunmadığını kendime tekrarlıyordum. Sesime samimî bir eda, yüzüme, ona istediği gibi cevaplar verememekten âdeta müteessir olduğumu gösteren bir ifade vermeğe çalışıyor, aramızda beliren yakınlık havasını bulandırmamak için, dost gözlerle onun hareketlerini takip ediyor ve suallerinin dışında kalan umumî mahiyetteki bazı sözlerini başımla tasdik ediyordum. Fakat onun bana söyletmeğe çalıştığı şeylerden hiç birine istediği cevabı vermiş değildim.

Bir aralık yorulmuş gibi koltuğa çöktü. İlk defa, gülümsemeden, ciddî ve araştırıcı gözlerle beni süzdü. Sonra cebinden sigara paketini çıkararak uzattı:

«Buyurun!»

Bir an duraladım. Sigara tiryakisi değildim. Ara sıra içtiğim olurdu ama, şimdi, yarı aç mideyle ve bu şartlar içinde, sigaranın manzarası bile içimi bulandırdı. «İstemem!» diyecektim. Fakat karşımdakinin dimdik bana çevrilen bakışlarını farkedince elimi uzattım. Yüzümde: «Aman, aramızı bozmıyalım, güzel hatırınız için alayım!» demek istiyen bir ifadeyle, ve bu uzun konuşmada ilk defa ben de gülümsemeğe gayret ederek, bir tane aldım, dudaklarımın arasına yerleştim. O hemen yerinden fırladı, yeleğinin cebinden kibritini çıkardı. O zaman ben büsbütün sırıtarak onun yüzüne baktım.»

Rifat o anı tekrar yaşıyor gibi heyecanlanmıştı. Elleri titreyerek masanın üstündeki bardağı aldı, bir defada dikti. Sesini titreten, boğazını düğümliyen heyecanın biraz yatışmasını bekliyerek başını önüne eğdi. Fakat bunun bir faydası olmadığını, heyecanının büsbütün arttığını anlayınca birdenbire ayağa kalktı. Genç kızın dikkatle kendisine bakan gözlerinden kurtulmak için dükkânın aydınlığından bir an önce uzaklaşmak istiyordu.

«Haydi, çıkalım, yolda anlatırım!» dedi. Masanın üstüne hesabı bıraktı. Sokakta da birkaç dakika konuşmadan yürüdüler. Sora genç adam yanındakinin kolunu tutarak, birbirini kovalıyan kesik cümlelerle sözüne devam etti:

«Evet, yüzümü yağlı, yapışkan birşey gibi kaplıyan bir gülümseme ile onun gözlerinin içine baktım. Hayatımda hiç bir za-

man, bu sigara ve kibrite karşı yüzümü kaplıyan sırıtmanın aşağılıklığını unutmıyacağım. Hiç bir dayak, hiç bir hakaret, suratımdaki o yılışık gerilme kadar, aslâ görmediğim halde bir ayna karşısındaymışım gibi şimdi bile gözlerimin önünde duran o sırıtma kadar beni kahretmemiştir. Düşünün, bir insanın cellâdına gülümsemesi, kendi yumuşaklığı ile onu yumuşatabileceğini sanması kadar gülünç, âdî şey olur mu?

Onun da gözlüklerinin arkasındaki gözlerinde memnun bir parıltı belirdi. Ben o anda bile, bu memnunluğun içinde bir az da alay karışık olduğunu sezer gibi oldum ve şaşırdım. Amma kendimi toparlıyacağım yerde, belki de bu şaşkınlığın tesiri ile, yüzümü, o tükürülesi yüzümü onun o sırada baktığı ve bana doğru tuttuğu kibrite uzattım.

Ben daha ne olduğunu farketmeden, kibrit elinden yere düştü ve yüzümde korkunç bir tokat şakladı. Sigara ağzımdan fırlamış, burnum kanamağa başlamıştı. Karşımdaki, saatlerden beri tuttuğu hiddet ve kini hızlı nefesler halinde burnundan fışkırtarak, arka arkaya suratıma tokatlar yapıştırıyor, dizlerimi, karnımı tekmeliyor ve hırsından boğuklaşan bir sesle hiç durmadan bağırıyordu:

«Hayvan... Sahiden karşımda sigara içebileceğini mi sandın?. Siz insan muamelesine lâyık mısınız ulan... Senin gibi köpeğin sigarasını da beni yakacaktım öyle mi?.. Vatan, millet haini... Sizleri bit ezer gibi ezmeli... Eşşek seni... Kanapeye kurulmuş da bana sigarasını yaktırıyor... Edepsize bak... Defol.»

Kapıya dönüp bağırdı:

«Gelin buraya!»

Hemen içeri giren iki memura beni gösterdi:

«Götürün bu rezil herifi. Her şeyi itiraf ettirinciye kadar nefes aldırmayın!»

Hakikaten, bu defadan sonra iki gün nefes aldırmadılar. Fakat sonra ne oldu, anlamadım, galiba onlar da bıktılar yahut hakikaten birşey bilmediğime kanaat getirdiler. Bana karşı alâkaları birdenbire azaldı... Vücudumdaki çürükler geçince de bıraktılar...»

Genç kız birdenbire durdu. Önüne bakarak:
«Bizim eve geldik, siz daha gideceksiniz galiba!» dedi.
Rifat önünde bulundukları kapıyı gösterdi:
«Burası mı?»
«Hayır, şu sokağın içinde. Fakat siz zahmet etmeyin!»
Elini uzatarak ilâve etti:
«İkimizin de yalnız kalmağa ihtiyacımız var.»

MASALLAR

BİR AŞK MASALI

Bir zamanlar bir kadın hükümdar tarafından idare edilen bir memleket varmış. Halk burada melîkesinden son derece memnunmuş. Çünkü bu genç ve çok güzel kadının, yurdunun insanlarını bahtiyar etmekten başka bir düşüncesi yokmuş. Sarayında kapanıp oturacağı ve kendine eş olmak isteyecek yakışıklı şehzadeler bekliyeceği yerde, kış demez, yaz demez, memleketin dört bucağını dolaşır, yüzünde keder, halinde durgunluk gördüğü her vatandaşın gamına ortak, derdine derman olurmuş. Çalışamıyacak halde oldukları için zarurete düşenlere hazinesi, dermansız illetlere tutulanlara yüreği her zaman açıkmış. Yurdun her yanına dağılmış olan memurların başlıca vazifesi, bulundukları yerde hayatından hoşnut olmıyan kimse bırakmamakmış. Buna kendi güçleri yetmezse, hiç vakit geçirmeden melîkeye bildirirler, o da her işini bırakıp oraya yetişirmiş. Bunun için o memlekette yüzü gülmiyen insan yokmuş.

Ama günün birinde melîkenin sarayının tam karşısında genç bir derviş peydah olmuş. Sabahtan akşama kadar orada hiç ağzını açmadan bekler, ortalık kararınca çekilir gidermiş. Kumral, hafif dalgalı bir sakalın çevrelediği soluk yüzünde öyle dokunakh bir ifade, derin kara gözlerinde öyle içe işliyen bir hal varmış ki, yoldan geçenler onun önüne bakır, hatta gümüş paralar atmaktan çekinirler, yere sessizce birer altın bırakıp giderlermiş.

Her zamanki seyahatlerinden birinden dönen melîke sarayının önünde bu garip dervişi görünce, yüzüne şöyle bir bakmış, gözleri onun gözlerine ilişmiş, sarayına girerken baş mabeyincisine:

«Bu adamın bir derdi var, sorun bakalım nedir!» demiş.

Baş mabeyinci hemen dervişin yanına sokulmuş, o memlekette insanları bir sözle bile incitmiye izin olmadığı için, tatlı bir sesle:

«Derviş, duruşun, bakışın gamlı, içinde sakladığın bir kederin mi var?» diye sormuş.

Derviş gözlerini yere çevirmiş:

«Hayır!» diye mırıldanmış.

«Peki, öyleyse neden yüzün gülmüyor, neden burada bütün gün durup bekliyorsun? Bilirsin ki melîkemiz yurdunda dertli insan bulundukça, kendi de dertlenir, içi rahat etmez. İstediğin neyse söyle, çaresini ararız!»

«Hiç bir derdim, hiç bir isteğim yoktur. Melîkemiz üzülmesin!» demiş.

Baş mabeyinci saraya dönüp bunları hanımına anlatmış, sonra:

«Bilmem ama, efendimiz,» demiş, «sesi hafif ve gamlı, gülümsemesi acıydı.»

Melike:

«Olmaz,» demiş, «onun bir derdi olduğu her halinden belli. Ne kadar acı güldüğünü ben sarayımın pencerelerinden gördüm. Belki derdinin büyüklüğü onun nutkunu tutuyor. Ama ben hiç bir vatandaşımın rahatsız edildiğini istemem, bırakın durduğu yerde dursun. Yalnız bu akşam arkasından gidin, bakın, unulmaz illetlere tutulmuş bir hastası mı var, para yetiştiremediği bir sevgilisi mi?»

Derviş o akşam da önüne bir yığın halinde biriken altınları toplayıp, alaca karanlığa gömülen sokaklara dalmış, yürümüş, yürümüş, şehrin kenar semtlerine gelince, altınları avuç avuç torbasından çıkararak, buralarda oturan ve halleri vakitleri başka hemşerilerinden biraz daha düşük olan kimselere dağıtmış, sonra şehrin kenarındaki küçük, taş bir kulübeye girerek çorbasını pişirmiş, sırtını duvara verip kalmış. Kulübenin penceresinde gün ağarıncıya kadar onu gözetliyen baş mabeyinci, uyuyor mu, yoksa uyumayıp düşünüyor mu, anlayamamış.

Melîke bunları duyunca büsbütün kederlenmiş. «Memleketimde dertli bir insan var da, ben ona derman olamıyorum.» dü-

şüncesi içini bir kurt gibi kemirmiye başlamış. Kimseyi zorlamak, kimsenin yaptığına ettiğine karışıp tedirgin etmek şanından olmadığı için, dervişin sarayın karşısında durmasına ses çıkarmamış, ama onun günden güne sararıp solduğunu, gözlerinin daha derine kaçtığını gördükçe, kendisi de eriyip süzülmüş. Kendisi de artık sarayının penceresinden ayrılmaz, tül perdelerin ardında bütün gün dervişi seyreder, «Onun içini kemiren dert nedir acaba?» diye kendini yermiş.

Bir gün yine böyle perdelerin arkasından bakarken, dervişin siyah, derin gözleri pencereye çevrilmiş. Bu gözlerdeki bitip tükenmez hasreti farkeden melîke, dervişin içini yakan derdi sezer gibi olmuş, yerinden fırlayıp baş mabeyincisini çağırtarak:

«Bu dervişi sarayıma getirin, derdini kendim soracağım.» demiş.

Derviş melîkenin huzuruna çıkınca, büsbütün sararmış. Gözlerini yerden kaldıramamış. Derdi sorulunca, duyulur duyulmaz bir sesle:

«Hiç bir derdim, hiç bir dileğim yoktur!» diyip susmuş.

Ama melîke bu kısa cevapla yetinmemiş. Yumuşak, tatlı, âdeta yalvarır gibi:

«Nasıl olur derviş?» demiş. «İnsanın içini bir dert kemirmeyince yüzü böyle solar, gözleri böyle dalar mı? Belki gönlündeki dilek sana pek büyük, pek erişilmez göründüğü için söylemekten kaçıyorsun. Ama bilirsin ki, benim yurdumdaki insanları bahtiyar görmekten başka hiç bir arzum yoktur. Haydi, çekinmeden ne istediğini söyle. Dilediğin, fakat elde edilmez sandığın şey, uçsuz bucaksız bir zenginlik midir? Her gün önüne yığılan altınları arzularına göre çok küçük bulduğun için mi azımsayıp dağıtıyorsun? Eğer böyleyse söyle, sana bitip tükenmez hazinelerimin yarısını, hayır, hepsini vereyim.»

Derviş başını, kaldırmadan, sallayıp cevap vermiş:

«Hayır melîkem, hayır, benim böyle bir derdim, böyle bir dileğim yoktur.»

Melîke soluk yüzüne dolaşıp koyu kahve rengi gözlerinde biriken bir kederle tekrar sormuş:

«Yoksa bir kadının idare ettiği bir memlekette yaşamak sana ağır geliyor da, kendin mi bir devletin başına geçmek istiyorsun? Eğer böyleyse, başına geçtiğin devleti benim kadar, belki benden daha fazla şefkatle, dirayetle idare edeceğini biliyorum. Söyle, memâlikimin yarısı, hayır, hepsi senin olsun!»

Derviş başını kaldırmış, ama gözleri hep yerde cevap vermiş:

«Hayır, melîkem, hayır, benim böyle bir derdim, böyle bir dileğim de yoktur.»

Melîke al dudakları solup titriyerek yerinden kalkmış, bir adım yürümüş:

«Peki, nedir istediğin derviş?» demiş, «Gençsin, güzelsin, gözlerinde doymamış bir hasretin ateşli bulutları dolaşıyor. Kendine lâyık gördüğün bir eş mi bulamadın? Memleketin en güzel kızları benim sarayımdadır. Söyle, bütün cariyelerimi karşına dizeyim, en sevimlisini, hayır, hepsini al!»

Bunun üzerine derviş gözlerini kaldırıp sonsuz bir hüzün içinde melîkeye bakmış, bakmış, sonra sesi titriyerek:

«Hayır, melîkem hayır...» diyebilmiş, ama sesi boğazında düğümlenip kalmış.

O zaman melîke dervişin yüzüne uzun uzun bakmış, baktıkça soluk yanakları al al, renksiz dudakları nar gibi olmuş. Koyu kahve rengi gözlerini bir ışık sarmış. Dervişin de yüzü kızardıkça kızarır, gözleri yandıkça yanarmış. Bu sefer genç kadın gözlerini yere çevirmiş, hafif, titrek bir sesle:

«Anladım derviş,» demiş, «içini yakan derdi, yüreğini saran hasreti anladım. Ne istediğini biliyorum. Söyle, o da senin olacak!»

Derviş bunu duyunca, yeniden sapsarı kesilmiş, sonra yine kıpkırmızı olmuş, bir kaç kere bir şey söylemek ister gibi dudakları titremiş, en sonunda tâ yüreğinin içinden derin, uzun bir «Aaah!» çekerek olduğu yere düşmüş, kalmış.

Etraftan koşan mabeyinciler eğilip bakınca onun ölmüş olduğunu görmüşler. Dervişin yüzünde, dille tarifi imkânsız, baktıkça gün ışığı gibi insanın yüzüne vuran bir saadet varmış.

Baş mabeyinci esefle başını sallayıp:

«Ne talihsiz adam!» demiş, «Tam muradına ereceği anda öldü!»

Gözlerini dervişin yüzünden ayırmıyan melîke:

«Sus!» demiş, «Ondan daha talihli insan var mı? Asıl bahtiyar, bir ömür boyunca hasretini çektiği şeye kavuşan değil, ona erişeceğini anladığı anda, saadetinin en yüksek noktasında bir «Ah!» diyerek düşüp ölebilendir.»

1946

DEVLERİN ÖLÜMÜ

Çok, çok eski zamanlarda, bundan yüz milyonlarca yıl evvel, dünyamız henüz bilginlerin «İkinci devir» adını verdikleri çağlarda iken, yer yüzünde bir takım kocaman, korkunç devler yaşamakta idi. Bugün bildiğimiz hayvanların çoğu o zamanlar daha ortada yoktu. Canlı yaratık olarak denizlerdeki balıklar, bir çok kuşlar, pek küçük bazı memeli hayvanlar ve kurbağalar vardı. Bir de bu söylediğimiz devler. Bunlar da çeşit çeşitti. Boyları sekiz on metreden tut da, yirmi beş metreye kadar olurdu. Kimisinin kalın, pul pul, sırtı dikenli derileri, küçük bir oda büyüklüğünde başları, bir adam boyu dişleri ve boynuzları, kimisinin dört beş metre uzunluğunda bir boynun ucunda küçücük başları vardı. Hemen hepsinin kuyrukları uzun, pençeleri tırnaklı idi. Sürüngen hayvanlar soyundan olan ve damarlarında sıcak kan dolaşmıyan bu devler loş ormanlarda, sulak, bataklık yerlerde yaşarlar, ot, et, ne bulurlarsa yerlerdi. Tenbel oldukları için çok kere karınlarını ormanlarda, sularda, su kenarlarında ölüp kalmış hayvanların leşleriyle doyururlardı. O zamanlar çoğu ağaçlarda yaşıyan memelileri yakalıyabilmek için arka ayaklarının üzerinde doğrulurlar, uzun boyunlarını dalların arasına uzatırlardı. Onlara kaygısız ve rahat yaşamak imkânım veren ne cesaretleri, ne de zekâları idi. Sadece dev yaratılışlarına dayanarak etraflarını kasıp kavuruyorlardı. Bir yerde göründükleri zaman bütün canlılar ordan kaçışır, balıklar suyun derinlerine, kuşlar göğün maviliklerine, öteki hayvanlar ağaç kovuklarına, inlere dalarlardı. İlk bakışta yer yüzünün bu tenbel, fakat doymak bilmez, bu aptal, fakat kuvvetli, bu korkak, fakat zalim devlerden kurtulacağı akla bile gelmezdi. Sular onların, karalar onlarındı.

İlerde zekâ ve bilgisiyle bütün varlıklara hükmünü yürütecek olan insan, henüz yapraklar arasında ürkek ürkek dolaşan ve yere çekine çekine inen avuç içi kadar bir memelinin cevherinde saklıydı. Rakipsiz ve kaygısız sahip oldukları bu dünya üzerinde battal vücutlarıyla ağır ağır dolaşan, ara sıra bir leşi paylaşmak yüzünden bir birleriyle boğuşan, yirmi tonluk gövdelerini doyurup beslemekten gayri dertleri olmıyan bu mahlûkların ne günlerinden, ne geleceklerinden korkuları vardı. Dünya onları beslemek, onların rahat ömür sürmelerini sağlamak için kurulmuştu.

Ama yer yüzünde hiç bir şey, ne kadar uzun ömürlü olursa olsun, sonsuz değildir. Milyonlarca sene ortalığı kasıp kavuran, uçsuz bucaksız dünyaya kayıtsız hükmeden devlerin de sonu göründü. Tabiat ve hayat şartları, önüne geçilmez sebeplerle değişmeye başladı. Bu birden bire olmadı. Belli belirsiz kendini gösteren bir kuraklık, yine insan aklının zor kavrıyacağı kadar uzun yıllarda, bu devlerin rahat, yumuşak yurtları olan bataklıkları, sulak yerleri kuruttu. Bol yapraklı loş ormanlar seyrekleşti. Yeni şartlara uymasını bilen, yaradılışları buna müsait olan mahlûklar yeni yeni gelişmelerle çeşitlenirler, ürerlerken, bu canavarlar, dev vücutlarının aradığı bol rutubeti bulamıyarak birer birer kırıldılar. Kuru çöllerde, bir yudum yaşlığa kavuşmak için dolaştılar, koştular, süründüler; ellerine geçirebildikleri hayvanların sıcak, kırmızı kanlarını, kendi aralarında boğazlaşıp bir birlerinin damarındaki renksiz, soğuk, koyu ıslaklığı içtiler. Zayıflıklarını hissettikçe, eski saltanatlarının yıkılmıya, ömürlerinin sona ermiye yüz tuttuğunu anladıkça vahşilikleri arttı. Kendi yumurtalarını, kendi yavrularını bile parçalayıp yediler. Kokmuş, çamurlaşmış su birikintilerinin başında, birbirleriyle boğuşup, yüzlercesi birden öldüler.

Ama hayat durmadan akışına devam etti, yeryüzünden izleri bile silinen devlerin bir zamanlar hüküm yürüttüleri yerlerde yeni canlılar türedi, o mini mini memeliler gelişti, hele onların vücutlarındaki küçücük, yumuşacık bir parça, beyin dedikleri beyaz bir yığın, git gide kudretini arttırdı. O devlere kıyaslanınca bir solucan kadar küçük kalan bir mahlûk dünyaya pençeleri, dişleri ile değil, kafası ile hâkim oldu. Bulanık hatıraları, çeşitli

mahlûkların on binlerce nesillik değişmelerine rağmen, bilinmiyen yollardan bize kadar ulaşan bu devlerin varlıklarını bile o meydana çıkardı. Uçsuz bucaksız bir araştırma, bilme isteğiyle her yerleri kurcalayıp eşelerken, o devlerin nasılsa çürüyüp yok olmamış kalıntılarını buldu. Hayalinde onların şekillerini canlandırdı. Onlara çeşit çeşit isimler taktı. Şurdan burdan topladığı kemikleri oyuncak gibi bir araya getirdi ve seyretti.

İşte böylece, bir zamanlar kudretlerine son yokmuş gibi görünen, yeryüzünden silinip gidecekleri akla bile gelmiyen bu devlerin şimdi sadece bataklıklarda tek tük kemikleri, müzelerde iskeletleri, ve masallarda korkunç, fakat zararsız hatıraları kaldı.

Çünkü hayatın durdurulmaz akışı bunu böyle istiyordu.

1946

KOYUN MASALI

Bir zamanlar iri ağaçlı, uçsuz bucaksız bir ormanın kenarındaki çayırlıkta, başında çobanı ve köpekleriyle, bir koyun sürüsü yaşıyordu.

Çayırın otu her zaman bol ve taze, kenardan akan derenin suyu bol ve temizdi; yazın gölgesine yatacak bir kaç gür yapraklı ağaç, kışın soğuktan kaçıp barınacak kuytu bir mağara, sürünün rahatını tamamlıyordu.

Ama koyunların keyfi yolunda değildi. Çobandan şikâyetleri vardı. Sakalına kır düşmiye başlıyan bu adam, sabahtan akşama kadar bayırda uzanıp uyuklar, arada bir kavalını üfler, köpeklere bağırır, yine uykusuna dalardı. Koyunların südünü sağıp içebildiğini içer, içemediğini satar, canı istedikçe bir kuzu kesip kebabeder, yahut bir koyun boğazlayıp kışa kavurma hazırlar; iki üç haftada bir gelen celebe en yağlı koyunları kuzuları satar, sonra yine yatıp uykusuna bakardı. Hepsi bir tarafa, bu celebin eline düşenlerin eninde sonunda kasaba varacaklarını bilen koyunlar, kanlı gözlü herif her göründükte korkudan titreşirler, birbirlerine sokuluşurlar, karşı koymayı akıl edemezlerdi. Ne yapsınlar? Bu dünyanın düzeni böyle idi.

Ama koyunların arasında bu işe bir türlü akh ermiyenler, günün birinde bıçak altına yatmak korkusiyle yaşamaktansa, bu işi bir kökünden halletmek istiyenler türemişti, günden güne de bunların sayısı çoğalıyordu. Meselâ bütün sürü kendi halinde otlar görünürken aralarından gözü kızmış bir koç fırlıyor, çobanın kaba etine bir boynuz yapıştırıyordu. Çoban onun peşini kovalayıp köpeklerin yardımı ile yakalasa, bir ağaca sım sıkı bağlayıp ilk gelen celebe bu hayvanı teslim etse bile, bu hal öbür-

lerini yıldırmıya yetmiyor, «Sonu kasaba gitmek olduktan sonra, bugün de bir, yarın da bir!» deyip boynuz savuran koyunların sayısı günden güne artıyordu.

Eh, koyun deyip geçmiyelim. Onların içinde de ne koçlar, ne yiğitler vardır. Dünya kuruldu kurulalı bütün koyunlar çobanla, köpekle yaşamadılar ya! Onlar da bir zamanlar kasaptan, celepten, çobandan, köpekten habersiz, yiyeceklerini kendileri arayıp bulurlar, düşmanlarını kendi sert boynuzları ile yıldırıp kaçırırlardı.

Ama onların yağlı etlerine göz dikenler, südünden yağ ile peynir, derisinden kürk ile çarık yapanlar, her şeyden önce koyunları, çobansız kalırlarsa kurdun kuşun şikârı olacaklarına, kendi başlarına açlıktan öleceklerine inandırdılar. Bu böyle sürüp gittikçe koyunlar da kendilerine inanamaz, kuvvetlerine güvenemez oldular. Sandılar ki, çobanın onları canavardan koruması, önlerine bir tutam ot atması, yumuşak etleri için değil, kara gözleri içindir.

Ama dediğimiz gibi, yavaş yavaş koyunların aklı başına gelmiye başladı. Çobanlar da günden güne kötülemişlerdi. Hele bu sonuncusu iyice dalgacıydı. Keyfinden, rahatından başka bir şey düşünmez, sürüye canavarlar saldırınca, eski çobanlar gibi sopasını kapıp köpekleri peşine katarak onlara karşı koyacağı yerde, bir kaç koyun kuzu atıp başından savmağa bakardı.

Günün birinde bitişik ormandaki yabani hayvanlar, canavarlar birbirine girdiler. Çünkü o sene kış sert olmuş, kurtlar, ayılar yiyecek bulamayınca azmışlardı. Onların ulumaları, kükremeleri sürünün bulunduğu çayıra kadar gelince koyunlarla beraber çoban da tir tir titriyordu. Bu aralık, ormandaki kavgadan yaralanıp kaçan, yahut açlıktan pek zebun düştükleri için kavgaya katılamıyan bir kaç sıska kurt ormanın kenarına sığınmışlardı. Korkudan şaşırmış koyunları görünce : «İşte dişimize göre düşman!» diyerek ileriye atıldılar. Ama canavarların kıp kırmızı açılan ağızlariyle iri dişlerini görünce koyunlar işin şakaya gelmiyeceğini anladılar. Köpekler de, koyunlar elden gidince kendilerinin aç kalacaklarını düşünüp gayrete geldiler; hep beraber bu sıska kurtlara saldırdılar. Koçlar başlarını öne eğip iri boynuzlariyle

canavarların üstüne yürürlerken, köpekler de bir hayli havlayıp gürültü ettiler. Zaten dermansızlıktan dört ayakları üzerinde zor duran aç kurtların bir kaçı gerisin geriye ormana kaçtı, öbürleri cansız yere serildi.

Bu sırada saklandığı yerden çıkan çoban, sopasını savura savura tekrar sürünün başına geçmek isteyince, koyunlar akıllarını başlarına topladılar. Kasabı, celebi hatırladılar. Köpekler de onun sopasından kurtulmanın ve koyunlarla başbaşa kalmanın sırası geldiğine hükmettiler. Hep birlikte çobanın üstüne yürüdüler. Ödlek çoban kaçıp canını zor kurtardı, bir daha da ortada görünmedi.

Bu kavgadan en kârlı çıkan köpekler olmuştu. Hem çayırdaki kurt leşlerini, hem de onlarla döğüşürken ölen beş on koyunu yiyip iyice doymuşlardı. Kuyruklarını keyifli keyifli sallayıp uzun, kırmızı dilleriyle yalanarak ortalıkta dolaşmıya, «Gördünüz ya, sizi kurtlardan da, çobandan da kurtardık!» diye koyunlara caka satmıya başladılar. Aradan zaman geçtikçe daha da burunları büyüdü; meğer köpekleri köpekleten çoban korkusuymuş, çobansız kalınca ondan beter oldular. Havladıkça kendi seslerine hayran oluyorlar; «Koyunları gayrete getiren, kurtları korkutup kaçıran bu sestir!» diye, ulumalarını yükseltdikçe yükseltiyorlardı. Üstelik içlerine bir de büyüklük kurdu düşmüştü: yaralı, sakat bir kaç canavarı havlayıp kaçırdıklarını sandıkları için, kendilerinin öyle rasgele köpeklerden olmadıklarına inanıyorlar, «Köpek ne demek? Bizim de aslımız kurt değil mi?» diye övünüyorlardı.

Yavaş yavaş bu kuruntu hepsinin zihnini sardı. Koyunlara tepeden bakmağa başladılar. Onların bir kere tadını aldıkları, etlerini unutamadıkları için, kenarda köşede yakaladıkları kuzuları parçalayıp yemeye, hatta biraz sürüden ayrılan iri koyunlara bile saldırmıya kalktılar. «Bizim gibi soyu ormanlara hükmetmiş kahramanların miskin miskin koyun bekçiliği etmesi ne demek?» diye aralarında hayıflamyorlar, tekrar vahşi ormanlardaki saltanatlı günlere dönmek istiyorlardı.

Kendi gözlerinde büyüdükçe, koyunları daha da küçük gör-

miye başlamışlardı. Onlar sadece etleri yenecek, sütleri sağılacak mahlûklardı:

«Biz havlayıp gayrete getirmesek bu sersemler boynuzlarını bile kullanamazlardı» diyorlardı. «Yanı başımızdaki kocaman ormanda bizim soyumuzdan kurtlar, hattâ şu kırtipil çakallar hüküm yürütür, ortalığı kasıp kavururken, bizim bu çayırda kuzu gibi yaşamamız ayıp, çok ayıp...»

Köpeklerden kurtulmak çobandan kurtulmak kadar kolay değildi. Bunların hem sayısı çok, hem dişleri keskindi. Üstelik bir niza çıksa fırsat bilip üç beş koyunu paralayıveriyorlardı. Bunun için koyunlar, işin sonu neye varacak? diye telâş içinde bekleşiyorlar, çobanı kovdukları gibi bu köpekleri de defetmeyi bir türlü gözlerine kestiremiyorlardı. Ama köpekler en sonunda hem kendilerinin, hem de koyunların başım nara yaktılar: bir gün, daha fazla sabredemeyip, ormanı zaptetmiye karar verdiler. Bu işi kendi başlarına yapamıyacaklarını bildikleri için koyunları da önlerine kattılar:

«Siz boynuzlarınızla yol açar, karşınıza çıkanları tepelersiniz, biz de etrafınızda bağrışır, size cesaret verir, düşmanları yıldırırız!» dediler. Bu seferin sonu hayıra varmıyacağını ileri sürerek katılmak istemiyenleri, «Alçak, korkak, miskin, hain! Sen bizim gibi damarlarında asil kurt kanı taşıyan köpeklerle bir arada yaşamıya lâyık değilsin!» diye parçaladılar ve... iştahla yediler.

Ama daha ormanın kenarındaki çalılıklarda, dört taraftan üzerlerine saldıran kurtlar, ayılar, parslar, hattâ sırtlanlar ve çakallar sürüyü kısa zamanda perişan ettiler. Köpeklerin havlaması ağaçların tepelerine varmadan boğuldu, koyunların sıcak kanı yerdeki kuru yaprakların arasında çabucak kayboldu.

Hasta yahut ihtiyar oldukları için bu sefere katılamıyan dört beş koyunla bir hayli körpe kuzu, çayırın kenarındaki mağarada birbirlerine sokulmuşlar, ormandan gelen acı sesleri, yürek paralıyan melemeleri, ümitsiz havlamaları dinliyorlar, korkudan titreşiyorlardı. Sesler kesilince birbirlerinin yüzüne baktılar, ormanı zaptetmiye giden köpeklerle onların zorla sürükledikleri koyunların başına geleni anladılar. Aralarındaki iki ihtiyar koç,

ağır ağır mağaranın kapısına doğru yürüdüler, kendilerini beklemek üzere orada kalmış olan iki sakat köpeğe yaklaştıkları, henüz kuvvetini büsbütün kaybetmemiş olan boynuzlarını, şimdi karşılarında şaşkın şaşkın uluyan itlerin karınlarına geçirdikleri gibi, tâ ilerdeki dereye kadar fırlattılar. Sonra mağaradaki kuzulara dönüp şöyle dediler:

«Bu dünyada çobansız da, köpeksiz de yaşanabilirmiş. Ama bunu anlamak için her defasında bu kadar kanlı kurbanlar verecek olursak pek çabuk neslimiz kurur. Bari siz gözünüzü açın da, ilerde başınıza yeniden itler, hele kendilerini kurt sanan palavracı itler musallat olursa, sürüyü canavarlara paralatmadan onları defetmiye bakın!»

1946

SIRÇA KÖŞK

Bir zamanlar boş gezmeyi iş yapmaktan çok seven üç arkadaş varmış. Bugünden yarına geçinmek, gittikleri yerlerin birinden yüz bulsalar, beşinden kovulmak canlarına tak demiş. Alın teriyle kazanıp gönül rahatıyla yemeyi de gözlerine kestiremezlermiş, çünkü elleri işe yatkın değilmiş. Bir gün, uzun bir yolculuktan sonra, yüksekce bir tepede oturup aşağıdaki ovada yayılan büyük bir şehre garip garip bakarlar, acaba bu bilmediğimiz yerde nasıl karşılanacağız? diye acı acı düşünürlerken, içlerinden birinin aklına yaman bir fikir gelmiş, hemen yerinden fırlayıp:

«Gelin benimle beraber, bu şehirde sırça köşk yapalım; ömrümüzün sonuna kadar bolluk içinde, rahat yaşarız!» demiş.

Ötekiler:

«Bu sırça köşk de nedir?» diye sormuşlar, beriki:

«Durmayın, vakit kaybetmiyelim, yolda anlatırım!» diye onları peşine takmış, bayırdan aşağı kuş gibi hızla inmiye başlamışlar.

Elebaşı yolda üç beş sözle arkadaşlarına şehire varınca nasıl davranacaklarını öğretmiş.

İndikleri şehir, o memleketin başşehri imiş. Bu memlekette bütün millet çalışır, herkes elinden gelen işi yapar, kendi başına buyruk, beyler gibi yaşarmış. Tarlalarda, dükkânlarda insanlar arı gibi çalışır, kazanan kazanamıyana destek olur, malını lüzumuna göre başkasıyla değişir, kavgasız döğüşsüz, efendisiz uşaksız, ömrünün sonunu bulurmuş. Gündelik işlerini gördürmek, nizalarını yatıştırmak için aralarından seçtikleri adamlar hem-

şerilerine hizmet etmekten başka şey düşünmez, zorbalığı akıllarından bile geçirmezlermiş.

Bizim üç ahbap geldikleri sırada şehrin pazarıymış. Sokaklarda ekinler, yemişler, dokumalar, kumaşlar, demirler, kömürler küme küme durur, alıcı ile verici aracısız iş görürmüş.

Ahbaplar, önceden aralarında söz birliği ettikleri üzere, sokaklarda aylak aylak dolaşıp etraflarına bakarlar, başlarını sallayıp, yanlarından geçenlere duyuracak şekilde:

«Allah allah... Amma da acayip memleket ha!..» diye söylenirlermiş.

Bir sokak gitmişler, öbür sokağa varmışlar; ondan çıkıp başkasına dalmışlar, ama hep şaşkın şaşkın ayni sözleri tekrarlamışlar. Git gide arkalarına bir sürü meraklı takılmış, bu yabancılar memleketin nesini acayip buldular acaba? diye aralarında soruşturmıya başlamış. Nihayet birisi dayanamayıp yabancılara sormuş:

«Neye şaşıyorsunuz Allah aşkına?»

Ahbapların elebaşısı:

«Yahu, sizin memleketin sırça köşkü nerede?» diye öğrenmek istemiş.

«Ne sırça köşkü?»

«Nasıl? Sizin sırça köşkünüz yok mu?»

«O da neymiş?»

Elebaşı yanındaki dostlarına dönüp:

«Aman yarabbi, daha sırça köşkün ne olduğunu bilmiyorlar. Böyle memlekette durulmaz, hemen yolumuza gidelim!» demiş.

Şehir halkını daha çok merak sarmış. Ahbapların peşini bırakmamışlar. Beş on adım sonra önleyip tekrar sormuşlar:

«Canım, neymiş şu sırça köşk? Anlatın bakalım, pek lüzumlu bir şeyse belki biz de yaparız!»

«Lüzumlu ne demek? Sırça köşkü olmıyan şehir, sırça köşke bağlanmıyan memleket olur mu?... Haydi dostlar gidelim!..»

Halk, aralarında ayak üstü bir danışmışlar, sonra yabancıların yanına sokulup:

«Bizim başka şehirlerden ne diye noksanımız olsun? Mdemki

bu kadar lâzımmış, hadi hep beraber şu sırça köşkü yapıverelim!» demişler.

Yabancıların elebaşısı:

«Olmaz... Olmaz... Sırça köşkü yapmak o kadar kolay değil... Masraf ister, malzeme ister, işçi ister. Bırakın bizi de sırça köşkü olan şehire gidelim!» demiş. Ama halk bırakmamış, «Ne lâzımsa verelim, kimselerin memleketinden aşağı kalmak istemeyiz!» diye direnmiş.

Oturup hesabını yapmışlar, hemen işe başlamışlar. Üç ahbap sırça köşkün mimarlığını üstüne almış, halk aralarından işçi seçmiş, arabacı ayırmış, şehirin en büyük meydanına kum taşımıya, kömür getirmiye başlamış. Bir kısmı da bu işte çalışanlara yiyecek, içecek getirir, giyim eşyası tedarik edermiş. Nihayet camlar eritilmiş, sırça duvarlar yükselmiş, bir kat tamam olunca, üç ahbap içine yerleşmişler, halka demişler ki:

«İşte, sırça köşk oldu demektir. Daha tamam değil, memleketinizin şanına lâyık büyüklükte değil ama, o da olur. Şimdi bunu iyi muhafaza etmek lâzım, büyütmek lâzım, adam ayırın, yiyeceği içeceği arttırın, aranızdan seçtiğiniz adamları da dağıtın, biz her işinize bakarız..»

Halk, artık bir sırça köşkümüz var, diye sevinmiş, kendi yediğinden, giydiğinden kesip sırça köşkte oturanlarla onların hizmetine ayrılanlara vermeğe başlamış. Az sonra sırça köşkten emir çıkmış:

«Bir kat daha çıkmak lâzım. Burası hem bize, hem hizmetimize bakanlara dar geliyor.»

Arabalar yeniden kum taşımış, sırça köşkün efendileriyle onlara hizmet edenlere, yapıda çalışanlara davarlarla koyun, çuvallarla ekin, küfelerle yemiş getirmiş. İkinci kat tamam olunca, üç ahbap oraya da halk arasından kendi işlerine yarıyabilecek olanları seçip yerleştirmişler. Onlar da burada ekmek elden su gölden yaşamanın tadını alınca, sırça köşkün çok lüzumlu bir şey olduğuna inanmışlar, hemşerilerini de inandırmak için gayrette kusur etmemişler.

Bu yolda sırça köşk yükseldikçe yükselmiş, kat üstüne kat binmiş. İçi doldukça dolmuş, sırça köşke girmenin kolayını bu-

lan ordan çıkmak istemez, bunun tersine dışarda kalanlar yolunu bulup içerde bir yer kapmıya uğraşırmış. Ama sırça köşkte oturanlarla onlara hizmet edenleri beslemek de halkın belini pek bükmüş. Aralarında homurdananlar türemiş. Bir aralık:

«Sırça köşk lâzım, anladık, ama bu kadar çok odaya, bu kadar hazır yiyiciye ne lüzum var?» diye şöyle bir görünecek olmuşlar. Üç ahbabın elebaşısı onlara her odanın vazifesini iyice anlatmış:

«İşte,» demiş, «Şu odada ben otururum, sırça köşkün başında ben varım, bensiz bu iş yürür mü? Ben olmasam sırça köşkünüz olur muydu?... Şu odalarsa baş yardımcılarımızın... Ta gurbet ellerden gelip sizi sırça köşke kavuşturduk, biz idare etmesek ne köşk kalır, ne siz kalırsınız!»

Halk:

«Pek âlâ,» demiş, «Ama bir sürü aylakçının ne lüzumu var? Meselâ şu odadaki ne iş görür?»

«O mu? Ne diyorsunuz? Sırça köşke giren malların hesabına o bakar; bu malları toplıyanların başıdır. O olmasa, hiç biriniz verdiğinizin nereye gittiğini bilemezsiniz. Buna gönlünüz razı olur mu?»

«Eee... şu odadaki?

«Sırça köşke zamanında mal göndermiyenleri, noksan mal gönderenleri, sırça köşkün kadrini bilmek istemeyip ona kasdedenleri arar bulur... Öyle südü bozukları başı boş bırakmak olur mu?»

«Peki, ya şurdaki?»

«Sırça köşke girip çıkanların defterini tutar.»

«Bunu da anladık, ya bu odadaki?»

«Sırça köşkün odalarını süpürtür...»

Halk ne sorduysa cevabını almış, bütün odalarla bu odalarda aylak oturan insanların pek lüzumlu olduğuna inanmış; çünkü bunların kimi sırça köşkün ışıkçı başısı, kimi döşekçi başısı, kimi onun yamağı, kimi yamağının yamağı imiş. Eh, artık bir sırça köşk olduktan sonra, onun hizmetine bakanlar, sonra bu hizmete bakanların hizmetine bakanlar elbette olacakmış. Ama sırça köşktekiler arttıkça, halkta onları doyuracak takat kalma-

mış. O zaman sırça köşkün adamları gelip herkesin yiyeceğini, giyeceğini zorla almışlar. Ayak direyenleri götürüp sırça köşkün bodrumuna kapamışlar. Halk, başına kendi sardırdığı bu belâdan kurtulmağa kalkışamazmış; çünkü sırça köşkün adamları, gezdikleri, dolaştıkları yerde, onun hiç bir kuvvetin yıkamıyacağı kadar sağlam olduğunu söyler, saf kimseleri buna inandırır, inanmıyanları ise bin bir zulüm, bin bir hiyle ile sustururlarmış. Sırça köşkün de gözü doymak bilmez, istedikçe istermiş. Baştakiler doğuştan tenbel oldukları, sonradan yanaşanlar da çalışmayı çoktan unuttukları için, kendilerini besliyenlere, buna karşılık bir şeyler borçlu olduklarını akıllarına bile getirmezler, yalnız birbirlerinin hizmetine bakarlar, memleketin halkına, bir köylünün inekleriyle köpeklerine baktığı kadar bile göz kulak olmazlarmış. Ama halkın gözü yıldığı için elindekini avucundakini vermiş. Artık bir gün verecek bir şeyi kalmamış, çünkü sırça köşkten çıkan bir emirle herkes elindeki son koynu da vermiye çağırılmış. Getirmişler, teslim etmişler, söve saya dağılmıya başlamışlar. Onların böyle homurdandığını, artık verecek bir şeyleri kalmadığı için korkacak bir şeyleri de olmadığını farkeden bizim ahbapların elebaşısı sırça köşkün balkonuna çıkmış, sesini tatlılaştırıp onlara demiş ki:

«Ey millet, bir çok şeyler verdiniz, büyük sıkıntılara katlandınız, ama dostun düşmanın hayran olduğu bir sırça köşk elde ettiniz. Onun azameti, onun parlaklığı yanında üç beş çuval ekin, dört beş davar nedir ki?... Biz sizin şanınız, şerefiniz için çalışıyoruz, sizin iyiliğinizden başka bir şey düşünmüyoruz. Bakın, bugün getirip bıraktığınız koyunların bile hepsini yemedik, boğazımızdan kestik, bir kısmını size geri vereceğiz. Bütün koyunların kelleleri halka dağıtılsın!»

Sırça köşkten çıkan bir çok hizmetkâr, biraz önce oraya canlı olarak giren, şimdi kesilip, yüzülüp kebap edilmiye başlıyan koyunların kafalarını halka dağıtmışlar.

Kelleyi alanlar dağılmak üzereyken içlerinden biri elindeki başa bakarak hayretle bağırmış:

«İyi ama bu başın beynini almışlar!»

Elebaşı balkondan seslenmiş:

«Öyle... Fakat siz beyni ne yapacaksınız? Pişirmesini bilmez, ziyan edersiniz!»

Başka biri:

«Peki, ya bu başların dili de yok!» diye haykırmış. Elebaşı aşağıya doğru eğilmiş:

«Canım, dilin size lüzumu yok! Yemesini beceremezsiniz!»

Bir üçüncüsü:

«Yahu, bu kellelerin gözlerini de çıkarmışlar!»

Elebaşı ona da cevap vermiş:

«Siz o gözün de nasıl kullanılacağını bilemezsiniz, vaz geçin ondan da...»

Bunun üzerine halk, beyinsiz, dilsiz, gözsüz kelleleriyle dağılmak üzereyken, aralarında canından bezmiş biri:

«Böyle başın da bana lüzumu yok!» diyerek, boynuzundan tuttuğu kelleyi fırlatıvermiş. İşte o zaman herkesin şaştığı bir şey olmuş: hızla gidip sırça köşke çarpan kelle orada: «şangır!..» diye koskocaman bir gedik açmış. Halk her şeyden sağlam, hiç bir zaman yıkılmaz, kırılmaz bildiği o koskoca sırça köşkün bu kadar çürük olduğunu görünce, elindeki kelleleri birbiri arkasına ona fırlatmıya başlamış, göz açıp kapayıncıya kadar tuzla buz olan sırça köşk çökmüş, yıkılmış, içindekilerin çoğu cam kırıklarının altında ezilmiş, kapıya yakın yerlerdeki beş on kişi zor kurtulmuş...

Halk sırça köşkün enkazını çabuk temizlemiş, dünyada onsuz da yaşanabileceğini anlıyarak eski hayatına dönmüş, işini yine arasından seçtiği adamlara gördürmüş, ama sırça köşkün kötü hatırasını uzun zaman zihninden çıkaramamış. İhtiyarlar çocuklarına ondan bahsederlerken, şu nasihati vermeyi unutmazlarmış:

«Sakın tepenize bir sırça köşk kurmayınız. Ama günün birinde nasılsa böyle bir sırça köşk kurulursa, onun yıkılmaz, devrilmez bir şey olduğunu sanmayın. En heybetlisini tuzla buz etmek için üç beş kelle fırlatmak yeter.»

1945

İÇİNDEKİLER

HİKÂYELER

Portakal	7
Beyaz Bir Gemi	18
Katil Osman	27
Böbrek	35
Cıgara	52
Millet Yutmuyor	58
Bahtiyar Köpek	59
Çilli	64
Dekolman	71
Hakkımızı Yedirmeyiz	78
Cankurtaran	83
Çirkince	94
Kurtla Kuzu	108

MASALLAR

Bir Aşk Masalı	125
Devlerin Ölümü	130
Koyun Masalı	133
Sırça Köşk	136

Fiatı 125 kuruş